

OPUS

33

6. évfolyam, 6. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: Hizsnay Zoltán
 Szerkesztők: H. Nagy Péter, Vida Gergely
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Korrektor: Tóth Ozsvald Zsuzsa
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Nyomta: Print Invest Magyarország-H Zrt., Győr
 Egyes szám ára: 2,60 euró. Éves előfizetés: 14 euró
 Megjelent 2014 decemberében. Megrendelhető a kiadó címén
 Regisztrációs szám: EV 3714/09

Dvojmesačník, VI. ročník, 6. číslo
 Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479
 Sídlo spoločnosti: Laurínska 2, 815 08 Bratislava, IČO 30806372
 Vydavateľ: Gyula Hodossy
 Šéfredaktor: Zoltán Hizsnay
 Redaktor: Péter Nagy, H., Gergely Vida
 Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász
 Korrektor: Zsuzsa Tóth Ozsvald
 Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)
 Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com
 Tlač: Print Invest Magyarország-H Zrt., Győr
 Cena jedného čísla: 2,60 euro
 12/2014. Celoročné predplatné: 14 euro
 Registračné číslo: EV 3714/09
 ISSN: 1338-0265

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR
 program Kultúra národnostných menšín 2014

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Szlovák

Mária Ferencuhová: Indulás előtt [versek] (Merva Attila fordítása)	2
Veronika Šikulová: Menettértil [regényrészlet] (Mészáros Tünde fordítása)	4
Michal Habaj: Reggel, Laudatio, Nostalgia, A tél Pozsonyban [versek] (Merva Attila fordításai)	14
Katarína Kucbelová: Fehér gyerekek, Az elszigetelődés ideje, Ha becsenget valaki, Az összes fát, Repülni és rikácsolni is képes [versek] (Merva Attila fordításai)	17
Tibor Pichler: Módszertani kihívás (Mészáros András: Széttartó párhuzamok) [kritika] (Beke Zsolt fordítása)	20

Horizontok

Fehér László: Hoztam egy fogkefét [elbeszélés]	23
Gottfried Plattner: Időhajók [SF-monológ] (H. Nagy Péter gyűjtése)	32
Orlando Venetti: Diaszpóra [SF-monológ] (H. Nagy Péter gyűjtése)	34
Fritsi Péter: A kápolna [elbeszélés]	35

Sziveri János 60

Bozsik Péter: Ócska dallam (töredékek egy profán költőről) [esszé]	51
Szászi Zoltán: Sziveri 60 [vers]	55

Haikuk

Bettes István: Szerdahelyi Svejukk	58
Varga Imre: Haikuk	64

Költészet és...

Bárczi Zsófia: Költészet és matematika	66
N. Juhász Tamás: Dante Isteni színjátéka és adaptációi	70

Palimpszeszt

Kacsinecz Krisztián: „Hamis a mosoly a hatalmas arcon”. Orwelli hatások a 80-as, 90-es évek magyar szubkultúráiban [tanulmány]	78
Vrábel Tünde: A repülő afrikai. Toni Morrison Salamon-ének c. regényéről [esszé]	88
Baka L. Patrik: Borges és Kafka életre hívása (Szirmai Péter: A türelem) [kritika]	92
Szombathy Bálint: A természet lírai esszenciái (Deák Németh Mária munkáihoz) [bemutatószöveg]	98

Munkatársaink	100
---------------------	-----

MÁRIA FERENCŪHOVÁ

1 A vers Mária
Ferencūhová
Ohrozený druh
(Veszélyeztetett faj,
2012) c. kötetéből
való.

Indulás előtt¹

Pred odchodom

1

Sokáig türelmes voltam.
Békésen a talajba nőve,
a földhöz simulva.

Nyomok,
kidőlt szaft, hajszalak, morzsák,
eltört zsírpasztell, tönkretett játékok,
bronchitisz, ekcéma, allergia.

Elmúlt. Törölve. Elfedte valami más.
Szabadgyökök, szúrásnyomok,
kitörések, fullánkok,
csápok,
pihék,
ízelt lábak,
karmok,
összezárt szemek,
hártyaszerű szárnyak,
a fény spektruma,
szivárvány.

A járólapokhoz simulva váraozom,
amíg érkezik a vonat.

Kitárom az erkélyajtót,
a nyüzsgő város zajára fókuszálok,
lassan próbálom emelni a lábam –
ő pedig engedelmeskedik.

2

Hallgatunk, akár két gombolyag.
Ráncaid ráncaimhoz nőnek,
gesztusokkal válaszolunk:
poharat az asztalra helyezni
annyit tesz, mint táncra kérni
a kezet, mely a poharat megragadja,
mosogatóba teszi,
a levegőt felzavarva,
leereszkedik,
beleütközik valami keménybe, könyök,
ujj, lehet egy áll és egy nyitott száj,
amely egyszer csak derékmagasságban feltűnik,
egy mosolyra várva, melyet el is nyerne,
ha felkelnék, megfognám a poharad,
s a mosogatóba tenném,

de én továbbra is csak ülök.

3

Még tíz év múltán is
elfelejtem, hogy a kimondhatatlan
csak ritkán ér el hozzád.
A médium lehet akár egy érintés vagy pillantás,
ám hovatovább már egyik sem az.

Még tíz év múltán is emlékezem,
hogy a vonatútnál jobb
az elképzelt vonatút,
és a magánynál csak
az elképzelt magány jobb.

4

A télikertben,
ott, ahol a fal leginkább nyirkos,
omladozik a vakolat.
Megszagolom, az ujjaimmal beletúrok,
Végül az egésztestet lenyalom.

Merva Attila fordítása

Menettér

(regényrészlet)

Arany

(Alica)

Ilavában délutánonként látogatóba kellett járni. Starámamának volt egy csomó, sőt két csomó barátnője, nagyrészt özvegyek vagy vénlányok, és ezek mindegyikével élénk társadalmi kapcsolatokat ápolt. Ha nem állított be valamelyikük hozzánk, mentünk kötelezően látogatni mi. Starámama mindkettőnk tisztára sikált, megfésült, piperített rajtunk, és mint kiglancolt madárijesztők promenádoztunk egyik ilavai háztól a másikig.

– Čokolom!

– Čokolom!

Minden vizit valamiféle íratlan szabályok alapján zajlott (de lehet, hogy valamikor régen le volt írva, nem tudom). Leültettek a szalonban, ahol ott tiktakolt a hatalmas antik falóra, antik bútor mindenütt, horgolt terítőcskék, az öreg bútorból áradt a sellak illata, és az egész házat belengte valami különös almaszag. Aztán teát kaptunk és süteményt.

Starámama minden barátnője, sőt ő maga is egyetlen süteményre esküdött, csak azt sütötték mind – almáspité. Mintha versenyeznének, ki süt jobbat. Mindig, mindenhol almáspité, a tetején darált dióval. Katka a szemét forgatta, ahányszor csak meglátta.

Volt még egy furcsa dolog starámamáéknál. Ikertestvére volt neki, lány. Pont olyan, mint a starámama. Ha starámamának eszébe jutott, fogtuk magunkat, és elmentünk meglátogatni ezt a testvért. A férjének kovácsműhelye volt. Igen szép, nagy házban laktak. Jakabkörte nőtt az udvaron, és flox mindenütt. A jakabkörte illata és a flox édes szaga – pedig az nekünk is volt otthon a kút körül – üldöz azóta is, nem tudom elfelejteni.

Eleinte nagyon szerettük a viziteket, de később már lefinnyogtuk. A Katka az mindig készen állt valami csibészésre. A nénik beszélgettek, szűröcsölgették szertartásosan a teát, Katka meg közben kiborított ezt-azt, mondott egy cifrát, vagy levert, összetört valamit. Nevettünk. Mi ketten. Hazafelé menet a starámama kiosztotta a fejbéket mind a kettőnknek. Vacsoránál panaszkodott ránk nagyapának, aki titokban aztán odakacsintgatott ránk, ezzel biztatva újabb csínyte-

vésekre. Neki sose volt hozzá mersze. Így történt, hogy valami nagy becsben tartott bonbon, amelyből csak ritkán kaptunk, nem is annyira fogunk épsége, mint inkább a starámama által neki tulajdonított különlegessége miatt, ukmukfukk, eltűnt egy szép napfényes délután, mikor starámama úgy döntött, nélkülünk megy a szokásos barátnői vizitákra. Aztán felfedeztük a konyhában a répacukrot. Előbb csak nyalogattuk, aztán összeverekedtünk rajta, és Katka egy falásra megette az egészet.

Mentünk gyónni. Mondom a papnak, hogy ez meg az, torkoskodtam.

– Mit ettél?

– Répacukrot, és Katkával néha bonbont is lopunk.

– Honnan?

– A szekrényből, a hálóingek mögül.

Megkaptam a feloldozást, de mikor Katkával másnap szép büntelenre gyónva mentünk újra bonbont lopni, nem volt már az ingek mögött semmi.

Máskor azt vallottam be a gyóntatószékben, hogy rájárok a kandírozott gyümölcsre.

– Hol az a gyümölcs?

– A kredencben, hátul.

Eltűnt a gyümölcs is.

Starámama úgy élt, mint egy hercegnő. A nap nagy részét a levelezésének szentelte. Írt Imro fiának, meg a feleségének, a Lilkának, írt a testvérének, a rokonoknak, unokatestvéreknek, fürdőhelyeken megismert barátnőknek. Kipanaszkodták magukat egy kicsit, de főleg süteményrecepteket cseréltek. (Hogy minek, nem tudom, úgyis almáspitét süített csak mindegyik.) A postás akár három levelet is hozott neki naponta, azokkal becsukaszkodott nagypapa dolgozószobájába, hogy dolga van, és nyomban meg is válaszolta mindet.

Egyszer egyedül voltam szünidőzni a starámamánál. Tél volt, disznóölés. Reggeltől ment az udvaron a sürgés-forgás. Leültem a dolgozószobában az asztalhoz, gondoltam, írok én is levelet Bernolákovóba a Danának. Így kezdődött: Kedves Dana... Hosszan gondolkodtam, mit is írjak az elejére, rágtam a tollat, bámultam ki az ablakon. Az udvaron ott lógott a felhasított gyomrú disznó. Leírtam hát:

„Kedves Dana, majdnem háromszáz kilós disznót öltünk máma!”

Éppen akkor jött be a szobába starámama, feltette a szemüvegét, és szigorú arccal beállt a hátam mögé. Elolvasta, mit írtam, aztán elvette a levélpapírt, és összegyúrte.

– Aliska, egy ifjú hölgy nem levelezik disznóró!

Végül aztán meggondoltam magam a Dana-féle levéllel kapcsolatban. Karácsony után úgyis mindent elmesélek neki. Azt is, hogy elolvastam Paganini, a híres itáliai hegedűs életrajzát. Becsuktam magam mögött a dolgozószoba ajtaját, és kimentem nézni, hogyan trancsírozzák a disznót.

Szünidőzésből hazamenet starámama általában eljött velünk Pozsonyig. Az állomáson Imro várta Lilával, s egy távolabbi padon ott ült anyám, rendszerint roppant elegánsan, tiszta feketében. Hűvösen üdvözölték egymást starámamával, néha be is ültek a restibe egy kávéra, aztán mentünk haza.

Vidáman, barnára sülvé jöttünk haza Katkával a szünidőkről, és jó darabig látni se bírtuk az almáspitét. Egymást túlkiabálva próbáltunk mindent egyszerre elmesélni anyáknak. Nevetett, befogta a fülét, és végül általában azzal tudott elcsitítani, hogy most már egy szót sem akar hallani egész a magdolnakörtéig. Futásnak eredtünk mindketten, verseyeztünk, ki ér előbb haza.

A čeklísi állomáson mindig olyan különösen ragyogott a fény. Ahányszor kiszálltam a vonatból, ragyogott mindig. Hazajöttem, végre!

Anyám mindig sírdogált. Apám miatt, nadmama miatt és Štefan bácsi miatt is. A szemére hányta Böžkének, hogy nem bírt várni az esküvővel, nadmama még ki se hűlt, ő meg kezét-lábát törve rohant az oltárhoz azzal a féleszűvel.

Pali verte, mint szódás a lovát. Gyakran szaladt át hozzánk Böžke a kerten át. A két kertet csak egy léckerítés választotta el egymástól, benne emberemlékezet óta luk, hogy a testvérek átjárhassanak egymáshoz. Ha anyám összeveszett Böžkével, becsinálták a lukat azzal, hogy vége, soha többé. Aztán egy idő múlva meglátogatta egyik a másikat úgy, hogy a falun át kerülve ment odafelé, de a vizitből haza már a nagy nevetések közepette felújított kerítésukon át indult.

Böžke minálunk általában leült az asztalhoz, és sírt. Jól megölelgette a Katkát meg engem is, hogy piščirinki, piščirinki, vagy hozott valami nyalánkságot. Kisbabát várt, a Pali meg folyton verte. Mikor eljött Šarfiából a beteg Etuška, hogy a lelkére beszéljen, megverte azt is. Ütötte a macskákat, a kutyát, verekedett a kocsmában és az állomáson, faszolt minden és mindenki, aki és ami csak a keze ügyébe akadt. Félttem a Palitól, de ha megellett náluk az anyanyúl, akármikor áthívott megnézni a kisnyuszikat, és meg is cirókázhattam őket. Disznóöléskor mi kaptuk tőle a leggazdagabb komatálat, és anyám azt mondta, Pali úgy tud dolgozni, mint egy gép.

Böžke néha áthívott minket barackos gombócra. Olyan apró sárgabarackjuk volt, hogy éppen csak gombócra való. Előtte hamisgulyás volt. Egyetlen darab virsli úszkált benne, és Pali viccelődött, hogy milyen hamisan kacsingat az ő gulyásuk azzal az egy szemivel. Járt a szája jókedvűen ebéd alatt végig, aztán valami szalmaszállal megpiszkálta a foga közét, ledőlt a konyhában a sezlonyra, onnan kiabált Böžkének, hogy hozzon neki ezt vagy azt. Késő délután felébredt, és elment a Kačabárba, mert akkorra már nemcsak a Dubanéknak volt nálunk kocsmája. És mikor visszajött, lett kapsz mindenkinek!

Miután az agyonbőgött Böžke hazament tőlünk, öregapa dühöngött, és megszökött, mint minden este, a Duban-kocsmába. Anyám pedig lefeküdt a rekamiéra, és sírt, csak sírt. Ott térdeltünk mellette Katkával, és rimázkodtunk, hogy ne sírjon már. Aggódunk miatta, vele sírtunk, simogattuk, ölelgettük. Akármikor nekikészülődött, hogy ő most már a vonat alá veti magát, de mi ott csüngtünk rajta, térden csúsztunk utána az udvaron, hogy nem engedjük.

Mire öregapa visszajött, általában a vacsoránkat nyeltük már némán, és anyám szeme be volt dagadva.

– Mióta meghalt nadmama, bizseg itt minden, mint a kelés az ember seggin – mondta öregapa, és elment lefeküdni.

Nagyon, nagyon sajnáltam anyámat. Ballagtak öregapával a rorátéra, kigyúrt, jó meleg kapcában mind a ketten. Csikorog a hó, a kesztyűmmel játszom. Visszafelé jövet elcsúsztam. Micsoda korcsolyapálya lett itt egyszeriben! Csúszkált öregapa meg anyám is. Öregapa megütötte a térdét, anyám nevet, és azt mondja:

– Mindjárt hazaérünk, főzök teát.

Csudálkoztunk, hogy az üzletben egyszeriben elkezdtek kenyeret árulni, és attól fogva nem jártunk a pékhez, és otthon se sütöttünk!

A szünidő előtt én voltam az osztályban a legkisebb. Most meg egyszeriben három lány állt mögöttem a sorban. Hogy megnöttem a nyáron!

A magdolnakörtés ház előtt ugyanazok a vonatok jártak, gőzmozdonyosak, később állították csak be a piros, mazutos motorosokat. Öregapa meg álldogált a fa alatt, az utcát nézte vagy a vonatokat, és ha elment arra egy, felhúzta az óráját. Most már néha anyámmal együtt.

Mari sütemény

Kedves nővérem!

Hogy vagy, hogy érzed magad? Remélem, már jobban, de azért csak vigyázz magadra, és főleg ne idegeskedj, mert az igen rossz, főleg az öregebbeknek már. Jönnek az ünnepek, leírom azt a süteményt.

Diós linzer

35 dkg liszt, 20 dkg vaj, 10 dkg cukor, 7 dkg dió, egy csipet só és fél csomag sütőpor. Karikára szaggatjuk, és kettesével összeragasztjuk erős ízű lekvárral, tehetsz hozzá kakaót is, hogy több színe legyen. Ez az, amiről beszéltem!

Mari sütemény

5 tojássárgája, 12 dkg porcukor, 12 dkg vaj, vagyis egy egész vajnak a fele. Fél órát keverjük, aztán hozzá kell adni 20 dkg lisztet, fél csomag sütőport és vagy két kanálnyi citromlevet. A kikevert tésztát tepsire terítjük, és elkenjük rajta a barack- vagy meggy-lekvárt, elég egy kis üveggel. Az így előkészített tésztára rákenjük az öt fehérjéből vert habot, melybe 15 dkg darált diót és 15 dkg porcukrot keverünk. Aztán meleg sütőbe tesszük, és még melegen felszeleteljük.

Csináld csak meg mindet, jók, finomak nagyon. Tegnap írtam Neked egy lapot, meg az Imrónak is. Megkaptad? Volt ma temetés, eljött az egész család a Niklékhez, nagyon sokan voltak kint a temetőben.

Ha fogsz majd írni a Bélának, ne mondj neki semmit arról, amit mondtam neked a Vilmáról. Pedig igaz minden az utolsó szóig, és még mindenfélét ki is hagytam, mert elfelejtettem! Szegény Béla elég sokat kell hogy szenvedjen, utálatos egy teremtés az a Vilma. Juliška már gyógyulgat, de hát olyan az is, orvoshoz el nem menne, mint az én uram, az is olyan furcsa, szenved, csak csúnik, de hallani se akar orvosról, én meg nem tudom meggyógyítani, ha asse tudom, mi baja. Nekem csak a kezem fáj nagyon, félek, meg ne bénuljon. Ha lesz egy kis idő, írdál minél hamarébb!

Lilka írta, hogy hét kilót fogyott, igen sok az, remélem, talál valami jó doktort! Óvakodjatok a betegségtől, mert gyorsan jön, de nehezen gyógyul.

Isten veletek, add át üdvözetem mindenkinek, téged csókollak szeretettel Janka

Ez a Števo

(Jolana)

(...)

Oroszokkal bújtam akkoriban ágyba – Lermontov, Puskin, Dosztojevszkij; Tolsztoj Háború és békéjét többször is elolvastam. Nagyon szerettem Solohovot, a Csendes Dont. Gyakran gondoltam a könyveimre a vonaton. De szerettem nézni a tájat ott az ablakon túl. Más volt még akkor Pozsony, csupa kert mindenütt, sűrögtek-forogtak bennük a pozsonyiak, de a bulgároké volt mindig a legszebb.

Ha esett, számoltam a vonat homályos ablaküvegén lecsorgó esőcseppeket.

Bent a hivatalban is folyton cserélődtek az emberek. Én nem számítottam, csak közönséges irodista voltam. Tudtam dolgozni a számokkal, számoltam, számoltam. A folyosón kulcscsörgés, nevetve futkostak a kolléganőim egyik irodából a másikba, és én

csak döntöttem magamba egyik kávé a másik után, ültem az asztalomnál valamelyik csipkés zsorzsettblúzomban, és megijedtem mindig, mikor nyikordult az iroda ajtaja, hogy biztos értem jöttek a titkosok, visznek kihallgatásra, aztán a börtönbe. Számoltam a napokat Štefan visszatéréig.

Gyakran ébredtem olyan álmra, hogy segíteni akartam valakinek. Kergettek bennünket, s mikor megállítottak, azt kiáltottam: Fuss! Futott. De tőlem azt kérdezték: Melyik? Hova? Melyikbe? De én nem tudtam. Milyen csoportba? Csordába? A folyóba? Futni kezdtem, és egyszer csak engem kergettek már.

De, mint Jožko halála után, az élet most sem állt meg, történt mindenféle. Az orgona mintha dúsabban virágzott volna, az akácnak is más, talán teltebb volt az illata, és az Antoniadesnéől kapott Gloria Dei csak úgy hányta a virágot.

Böžke elkezdett komolyan járni a Palival. Szegénykém, hiszen mondják is, hogy szarva között a tögyit. Pontosan ez sikeredett a mi Böžkénknek. A híres szépség, akinek minden ujjára tíz udvarlója akadt, nem is akármilyenek, egy cigányt talált magának a Šárfiából, és hiába beszélt neki akármelyikünk.

– Ha lenne itthon kakaó, beleszörnám a szemembe, hogy az enyém is olyan fekete legyen – mondta.

De volt Palinak egy nagyon jó testvére. Az Etuška. Görbe volt a lába, alig bírt járni, de úgy hímzett, mint senki a világon. Riseliőt. Meg oltárterítőt, templomokba. Nem ment férjhez, csak bökölte egész életében a vásznat. Tudott mást is, az összes keresztet, láncot, pikót és mesterkét, de a riseliő, abban igen nagy majszter volt! Ha elmentünk meglátogatni, mindig túvel a kezében csoszogott szegényke az ajtóig.

– Gyűjjenek bejjebb – invitált befelé, ahol tipp-topp volt mindig minden.

És a mi, az én legkedvesebb bátyám, a Lajči, akit szándékosan nem emlegetek itt, vagy csak nagyon keveset, mert különben sírnék, szóval a Lajčiek közben Stankóval és Ducával Pozsonyban laktak már, és a Lajči gutaütést kapott. Szerencsére kivakarta magát belőle, és talpra állt, de már nem ment vissza dolgozni. Akármikor megálltam náluk munkából hazamenet. Odaadtam, amit küldött nadmama, beszélgettünk egy kicsit, és futottam a vonatra. A nagyállomáson meg a jókedvű Janinkkal találkoztam. Sört vett nekem, ültünk a peronon.

– Lajčinál voltál? – kérdezte odahaza öregapa.

– Lajčinál.

– És a Jani hogy van?

Lajči Margitja hét határban híres szépség volt. De mindig mintha felülről nézett volna. Mintha csak truccból ment volna hozzá, vagy mintha nem szeretné eléggé. Hozzánk is mindig kicicomázva, kipiperézkedve jött, a gyerekeket is rendben tartotta, de... Mintha nem tudott volna szeretni.

A templomban hallottam egyszer, hogy a szeretethez tehetség kell. Neki meg mintha nem lett volna. Vagy nem találta volna meg. Mintha csak azért ment volna hozzá a Lajčihoz, hogy ne unatkozzon.

– Ez bizony nem a mi Lajčink mellett fog megöregedni – mondogatta a kezdettől fogva öregapa, de nadmama, aki az utolsó leheletéig nem akarta elhinni, hogy az emberek, még a jók is, képesek bántani egymást, mindig letorkolta.

Csalni kezdte a Lajčit. Én azt is tudom, kivel, de még csak nem is jeleztem soha a sógor-nőnek, hogy tudok róla. Lajčinak se, meg öregapáéknak se. Az elejétől fogva csalta. De akkor még jó volt a Lajčihoz, a gutaütés után viszont nagyon megváltozott a viselkedése vele szemben. Morgott, kiabált rá. Otthon erről soha nem beszéltem. Csak vittem némán a keresztemet, és vettem a dolgokat, ahogy jöttek.

– Jolánka, néha legszívesebben lefeküdnék ott nálunk Cseklészen a vonat alá – mondogatta Lajci.

Ilyenkor ráförmedtem, hát én mit szóljak, ki kell bírni, mindannyiunknak, mert ilyenek vagyunk, emberek. A keresztem az mintha odanőtt volna a hátamhoz, nem tudtam tőle megszabadulni sehogy. Inkább csak úgy taszigált előre az élet. Mint amikor a vonatokat tologatják. Egész szerelvényeket. Fel és alá. Visz előre, vagyis inkább lököd, aztán egyszer csak vágányzár, megállunk. Úgy éreztem, hogy a tehetség, vagyis hogy a szerelem, szóval úgy éreztem, hogy én tudnék, én tudok szeretni! Azt akartam, hogy ne féljek, be akartam fogadni minden szépet, megengedni magamnak időnként ezt-azt, de az élet csak rángatott erre meg arra, mint a szél a fákat. Sursum corda, Lajci!

Bonszai

(Verona)

Mikor a tató meg anyám nem értették már meg egymást és elköltözött a tató valahogy másképp értette meg magát velünk sőt anyámmal is és talán még másképp velem bár erről nem beszéltünk soha és gyakran sőt majdnem mindig eljárt Modrába a dombteteji házba amelyikbe mikor először ment nagymama egész úton óbégatott hogy hova viszel engem Aliszka hiszen mintha fölmennék az égbe de aztán szeretett eljárni a mi hamrőtölünkbe akármikor eljött éjszaka is gázolt a hótorlaszokon át gázolni igazán jól tudunk a családban egytől egyig mindenki mindenféle torlaszon át ez tényleg megy nekünk az ennivalóval teli táskákat hol az egyiket hol a másikat letette akármikor a hóba maga elé és mikor felvergődött a dombra a cipőjét se bírta levetni mert megfagyott a lába a cipőben és anyám akkor kinyitotta a kályha ajtaját leültette az öregapától maradt stokedlire és nagymama csendesesen sírdogált és akkor én szóltam neki a kiságyamból hogy nam-mama! na és aztán a húgommal mi is felkapaszkodtunk minden szombaton a dombra és néha zenéltünk egyet apámmal a teraszon – vadászkürtön apám – klarinéton a húgom én meg trombitán tató lekottázott nekünk mindenféle dalt de nekem a Krásznűj sarafán tetszett a legjobban ahogy lehallatszott egészen Modrába a távolban vonatok Šenkviceén át járnak mert mi modraiak állítólag hülyébbek voltunk mint a šenkviceiek ezért nincs vasutunk néha repülő húzott el fölöttünk néha egész a Zoborig elláttunk ahol a mi tatuskónk lakott a renházban de a kolostorokat bezárták és nem lett belőle se misszionárius se pap pedig egész életében benedicite elvtársak és elvtársnők párttag volt papként gondolkodott és a gondolkodást legszívesebben Glas Volek Kusenda Fiala Sodoma Hlubovič Bakoš fehérborával öblítette le ez utóbbit a háború után azzal vádolták hogy Modrában ő látta el borral a németeket azzal védekezett a nemzeti bizottságon hogy ő csak a csigert adta a németeknek hogy pontos legyen tató Malíktól és Orgontól demizsonban vagy huszonöt literes nagy fehér műanyag palackokban hordta fel a hamrőtölbe mikor abból töltöttem neki a pohárba mindig leöntöttem a csikótérdemet volt hogy magamnak is öntöttem és felhörpintettem a legjobban attól félt hogy vendég jön leül és zavarni fogja de ha nem jött fogta a távcsövet precíz német optika és leste hol van már a vendég vagy a teraszon fújta a kürtjét hogy tudják lent a városban hogy itt van a hamrőtölben áll a teraszon van bora és hiányzik a hallgatóság persze hogy szerettem a tató-féle iskolába járni tetszettek nekem a barátai mind tetszett nekem hogy tetszik nekik hogy zenélünk nekik a tatóval hogy megdicsérik a csokrot amit anyámnak kötöttem üdvözlésképpen az ő hamrőtöljéből a mienkből na és titokban néha a Bube szerelmesét olvastam ahol a főhősnőnek pihés volt a melle az enyém meg úgy nőtt mint télen a paradicsom de mikor futottam fájt

elkezdtem hát a mellemen összefont karral járni és egy szobrász rárajzolt akkor engem egy vázára és a váza neve Verona lett azonnal beleszerettem a szobrászba lefényképezett minket tatóval ahogy a lábánál térdelek aztán hármásban lementünk fürödni Harmóniára a Zorničkába vagy Szencre fürödni kettesben is jártunk tatóval gombászni Dubovába a Lintavába tuskógombáért babkánál a tornácon főzte Olga apám nővére a babot jött a Lojzo is és klarinétozott a szénapadláson aludtunk reggel meg mentünk az unokatestvéremmel Dolányba segíteni a nagybátyánknak a kocsmába lekéstük a buszt hát elindultunk gyalog csak Martin meg én és Martinnak olyan zengő vagy milyen hangja is volt a fényről beszélgettünk hogyan hatol át a tető ilyen-olyan résein a nagymamánk padlásán és hogy az úgy néz ki mint amikor vetítenek a moziban és én rögtön beleestem a Martinba mint ahogy tatuskó minden barátjába is mert a hangja és az a szakadozott nevetés aztán szedtük a kocsmában a poharakat volt amelyikből kiittuk a maradékot előlítettük aztán hideg vízben együtt csapdostuk a legyeket a hátsó udvaron és azon spekuláltunk hogy lehetséges hogy a résen ott a babka padlásán benyomakszik a fény és vele együtt a kavargó por és hogy tényleg olyan az egész mint egy filmvetítés együtt jártunk fel a padlásra nézni a filmet és aztán mikor tatóval szünidőzni mentünk hozzájuk a biztonság kedvéért a Martin unokatestvérebe a Liborba is beleestem Beatlest zongoráztunk She loves you, jee, jee, jee énekeltem mint a bolond aztán Karol bácsikámmal –

Akt, 1998

oboa – a fekete paripás nóta és nincs gomba Besztercebánya körül mert állítólag olyan szárazság volt az éven hogy repedezett a föld kráter nagyságú lyukak voltak benne tató azt mondta Karol hazudik Fundónak hívták a hangja miatt olyan volt mint Martinnak aki a ház előtt focizott Liborral engem beállítottak a kapuba a szoknyámba kapkodtam a labdát kinevettek hogy nő nem verhet férfit mert úgyse bírja le este meg a Karol Terkája olyan sötét szobába tett le aludni a húgommal hogy sírva fakadtunk mindketten Martin a szomszéd szobában aludt Liborral hallottuk a falon át hogy beszélgetnek tató meg Karollal a konyhában a kráterekről skatulyának hívtuk a szobát bevallottam Agának hogy szeretem a Martint mert fura hangja van de Libort is mert neki meg más hangja van és mindketten besztercebányai tájszólással beszélnek reggel meg a Beatles egyszerre ver-tük a zongorát mind a négyen pizsamában tató meg Karol konyakot reggeliztek

Belino és Jirka

(Alica)

Pozsonyban az egyetemen csak a tanulás meg a tanulás. Azt álmodtam néha, hogy anyám nővéreinek operálom a lábát. Illllyen nagy karmok voltak álomban a lábukon!

Anyám öregapa stokedlijén szokott ülni, felvette akármikor öregapa kabátját, és járkált a kertben, mintha keresne valamit. Itt lemetszett valamit, ott felkötözött, néha beszélgetett saját magával. A tyúkólból a zsebében hozta a tojást. Akármikor elfelejtette, hogy odatette, leült a stokedlire, a tojás meg összetört.

– Vén szatyor vagyok – nevetett –, ideragadt a kezemhez öregapa minden munkája. Aztán nősülni készült az Ilontyeta Belinkója, és menyegzőre készültünk mind.

Anyám azt mondta, igen jó feleséget talált, hogy voltak nála bent a Hűtőipariban, és neki rögtön megtetszett. Cukrászdába is elmentek együtt. Jirka egy kicsit biceg, de alig látni. A mi Belinkónknak meg már csak könyökmankója van, és nem is látni, hogy beteg a lábikója! Ezen aztán sírdogált egy kicsit anyám.

– És hogy milyen szép fogai vannak annak a Jirkának! – dicsérte az ostravai lányt.

És Ilontyeta meg Mihálbáči udvarán egyszeriben ott állt egy öreg teherautó, kis vlecskával. Kačena, így nevezték.

Egész Maďarbélig mentek süttetni az ostravai lakodalomra.

– Meglátod, Jolán, milyen szaftos lesz az a sütemény!

Ilontyeta mindennap átjött, aztán módosítgatta folyton a fajtákat és a mennyiséget, anyámmal együtt.

– Te Ilon, sok lesz abból a csokoládésból! – mondta anyám.

– Hol lenne már sok, nem lehet mind diós!

Összevesztek mindig.

– Mit bánom én, te vagy az örömanya, döntsél te. Én már rendeltem a Belinkónak esküvői tortát, azzal számolhatsz, meg különben is mi közöm hozzá!

Mikor kész lett a sütemény, Mihálbáči és Ilontyeta elment érte Maďarbélbe. Margarinos dobozokba volt pakolva minden, vékony zsírpapírral takargatták le. Óvatosan felrakosgatták a dobozokat az utánfutóra, hisz nem esik, Ilontyeta meg odaült mellé, hogy a saját testével óvja a kanyarokban. Így indultak haza Bernolákovóba.

Anyám beült Mihál mellé a kabinba. Pletykálódtak egy kicsit, hogy Ilon túlzásba viszi az esküvői előkészületeket, meg hogy Belinko jó feleséget talált, s mikor kiszálltak az autóból, nini, nem volt a vlecskán az Ilontyeta. Elvesztették valahol útközben a süteményekkel együtt.

Elindultak megkeresni, hát ott ül Bernolákovo előtt az árokban a krémesek és dobostorták között, és káromkodott cifrán, magyarul.

– Megkóstoltad legalább a süteményt, Ilon? – nevetett Mihálbáči.

A lagzi előestéjén meghozta anyám a gyönyörű emeletes tortát.

– Festeni se lehetne szebbet, nézzétek!

– Gyönyörű, csudálatos, tedd ki, nehogy elolvadjon – császkaált a torta körül Julčatyeta, és látszott, mennyire megkóstolná, csak nem tudja, melyik részén csíphetne észrevétlenül bele.

És tényleg, a torta tele volt ilyen-olyan csafranggal meg rózsával. Mint a festett kép, olyan volt.

Végre elindultunk Ostravába. Álltunk a čeklísi állomáson, a munkába indulók úgy néztek ránk, mintha ez égből pottyantunk volna, vagy legalábbis oda utaznánk. Vége-hossza nem volt az útításkáknak és az ilyen-olyan színes szalaggal, madzaggal átkötözött dobozoknak. A nénikém mind csupa masni meg csipke. Böži elveszett az állomáson, őt kerestük mind. Végül az utolsó pillanatban a vécéből került elő futva, gyanúsán vizesen. Anyám szerint az ő frizuráját elrontották, és lamentált, hogy bolonddá tette a fodrásznő. Engem Katka nyírt meg egy nappal Belinko lakodalma előtt a kútdeszkan.

– Rövidre?

– Fiúsr!

Nyírta, nyírta, járkált körülöttem, javítgatta a frizurát innen meg onnan, míg végül úgy néztem ki, mint aki épp felgyógyult a tífusból, csupa kopasz folt volt a fejem. Anyám jól elcsapkodott mindkettőnk a mosogatóronggyal, és ahogy futottam a haragja elől az udvaron, beleléptem az esküvői tortába. A csudatora egyszeriben úgy nézett ki, mintha medve taposott volna a közepébe.

Anyám sírva fakadt, aztán egész este rumosgolyót gyártottunk a tortából.

– Disznók! Bűdös disznók! – óbégatott, és gyúrta a golyókat.

Katka segített neki, és a háta mögül vigyorgott rám.

Nekem meg a régimódi, legalább százéves kalapjában kellett Ostravába mennem. Úgy néztem ki benne, mint a ludasmatyi.

Katka kontyot fésült magának, és olyan volt köztünk, mint egy színész, aki kissé komikus kísérettel indult útnak.

Julča egyre a fiai ruháját porolgatta, Pali meg Mihál tütükéztek, miközben az asszonyok rosszállóan bandzsítottak feléjük. Szerencsére jött a vonat, mert különben még azelőtt összeveszünk, hogy Bernolákovóból elindultunk volna, és utóbb még el se megyünk a Belino lakodalmára. Alig értünk Ivánkára, Ilon már kínálgatta a rántott húst, hogy hosszú még az út.

– Majd csak aztán eszünk, ha átszálltunk, Pozsony után – szólt rá anyám, de a boldog Ilon körbepínálgatta a munkába tartó ivánkai asszonyokat, meg mindenféle idegent is a vonatban, hogy hiszen nősül a fia, a Belinkó, Ostravába nősül, tessék, tessék, vegyenek!

Julčatyetának nem tetszett a dolog.

– A végén nem viszünk majd semmit Ostravába – mászkált Ilontyeta után a vagonban, csúnyán meregetve a szemét mindenkire, aki gratulált Ilonnak és vett volna egy darab húst vagy süteményt.

A pozsonyi nagyállomáson majdnem rossz vonatra szálltunk, és elvesztettük a Mihált, aki be akart dobni a büfénél egy gyors csapoltat, s hozzá egy cigit. Mi meg közben futkostunk a dobozainkkal peronról peronra, nem bírtuk megtalálni a vonatot. Ilontyeta bicegett, mert megütötte a farcsontját, mikor az utánfutóról leesett, anyám próbált összekiáltozni mindnyájunkat, nekem meg elkapta a szél azt a csúf kalapomat. Futott utána a hosszú hajú, csudaszép Katka, őt bámulta az állomáson mindenki.

Mihál éppen a második sörén fújta szét a habot, mikor megindult a vonat. Láttuk őt az ablakból, kiabáltunk neki mind. Futott a sörrel a kezében, el is érte a vonatot. Leült, megitta a sört.

Julčatyeta fiaival ültünk be egy kupéba. Benyomakodott hozzánk a Böžke Lacija is a Palival, Katka Ilontyeta Evájának lakkozta a körmét.

– Fúj, ezt jól elintézted!

– Meg is nyírhatlak – nevetett Katka.

Ilontyeta meg futkosott fel-alá a vonaton a dobozaival és az elemőzsiás kosárral, kínál-gatta az ennivalót boldog-boldogtalannak, vegyen, vegyenek, nősül a Belinkó, a fiam nősül, paralízissel született, de elvégezte az iskolát, diplomás ember, jó feleséget is talált Ostravában, a Jirkát. Mosolyogtak rajtunk az emberek, mi meg tömtük a fejünket, mint-ha még sosem ettünk volna, a férfiak nagy kortyokkal öblítették az ételt, a mi rózsaszín borunkkal. Velük ittak néha az asszonyok is, koccintottak a konduktorok, a kalauzok és a cseh jegykezelők is, hisz vasutasok vagyunk mind, nevetett Mihál, imbolygott a palackkal a kocsiban, kínál-gatta az utastársakat. Lett az ostravai vonaton zsbongás és csinnad-ratta, nyüzsgött, mozgott, dalolt mindenki, kopogtak hozzá a slipperek. Énekelt a négy nővér, én meg a folyosón állva próbáltam tercelni hozzá. Katka az unokatestvéreinkkel dalolgatott bent a kupéban, de egészen mást, mint a szülők, így néha hozzájuk csatlakoztam.

Futottak mellettünk a fák, ilyen-olyan patakok, kis folyók, házakhoz tartozó kertek, a kertekben macskák, kutyák, tyúkok. Az újabb felszállók csak néztek, mint a moziban, hogy miféle menazséria utazik itt, de Ilon elmagyarázta mindenkinek, hogy mi vasutasok vagyunk, és az ő Belinkója betegen született, aztán volt egy kis járógépe, úgy nézett ki, hogy nem lesz a gyerekből semmi, most meg nézze meg az emberr, diplomás, sőt nősül, menyasszonyt talált magának a Belinko, a Jirkát, akinek a foga akár a rizskása.

Ugyanazok az emberek aztán meglátták a kupénkban a Katkát, körülötte meg a Jankót, a Rudót, a Štefant, a szegény Lacit, aki úgy szeretett nevetni, pedig nem is tudta, miről van szó, az öccsét, a verekedős Palit, akit később leültettek, mert megpofozott egy rendőrt, és azt gondolták az emberek, egészen biztosan azt gondolták, hogy valami gyönyörű, de még ismeretlen színész nő utazik a vonaton a férfisleppjével. Katka a pilláit rezegtette, a haját igazgatta, Ilontyeta Evája kinyitotta a folyosón az ablakot, és száríttatta a széllel a rosszul lakkozott körmét, anyánk meg kiabált, hogy szikra pattan a szemünkbe, a mozdony füstölt, a kanyarokban csodásakat füttyögött, zörögtek a talpfák és a slipperek, nekünk meg zsíros volt a szánk a sok ételtől, amit megettünk. Böžke Palibáćija már aludt, Mihál meg bökdöste, hogy mi van, csak ennyit bír? Julča a süteményt számolta a dobozokban, hogy lesz-e elég, én meg nézegettem magam minden ablaküvegben az idomtalan kalapomban, és mert már én is szörtyöltem a rózsaszín borból, kezdtem egyre jobban tetszeni magamnak. Julčatyeta meg Böžke furt veszekedtek, melyikük az okosabb, és mondja a Böžke:

– Ha tudni akarod, hát mi mind okosak vagyunk! Egyetlen könyvünk volt otthon, de legalább tízszer elolvastuk mind! Ne is haragudjál rám. Mindenki jó valamire.

A sértődött Julčatyeta aztán Ilontyetaival együtt folyton szellőztetett, anyám meg hogy ne szellőztessetek, huzat van, árpa nő a gyerekek szemén, ők meg hogy a lagzis sütemény miatt szellőztetnek, mert meg van izzadva.

Ostrava előtt elénekeltük öregapának, hogy Teče voda teče, aztán meg várt minket az állomáson a Belinkó, a Jirka meg a Jirka szülei, és olyan fehér foga volt mindnek, hogy nem győztünk csodálkozni azokon a fehér fogakon.

Mészáros Tünde fordítása

MICHAL HABAJ

1 Az itt szereplő szövegek Michal Habaj *Básne pre mŕtve dievčatá* (Versek halott lányoknak, 2004) című kötetéből származnak.

Reggel¹

Ráno

Bokáig cseresznyevirágban,
a szomorúság oly fehér, akár egy szűzi arc.
A kertben, fölöttünk egy rigófészek.
Innen nézve a város összefolyik az égbolttal.
A fejedben tulipánok és monoton melódiák nőnek.
Reggel van, de a szemeidre nem ült le harmat.

A virágok lassan égnek, de téged nem érint napfény.
Tudod, hogy mindezen tisztaság alatt chipek alszanak.
A tájba rögzült test láthatatlan vérrel csírázik.
Bokáig cseresznyevirágban,
a kertben, ölbe tett kézzel.
Reggel van, és véget ér a nap.

Laudatio

A réten ülök,
ám a rét elképzelt.
Felettem az égbolt,
és az égbolt is képzelt.
A cipőmben hangya,
a cipő is elképzelt,
és a hangya is képzelt.

Éjszaka van, de az éjszaka is elképzelt.

A játszótér felett repül a labda és a légy.
A labda eltalálja a legyet.
A légy megdöglök.
A labda egy bőrdarab.
A labda szívtelen.

A légy egy húsdarab.
A légy szívtelen.

Az embernek van szíve.
A szív egy húsdarab.

A réten ülök,
ám a rét elképzelt.

Nosztalgia

Egy floppyval érkezem a találkára virág helyett.
Oh, köszönöm, sűgod, égő vallomással arcodon.
Csak egy cyborg vagy, szerelmed is csak program,
akárcsak a kék ég, az 1890-es évjáratú Chardonnay,
a sirályok ricsaja a part felett és ez az egész tengerparti üdülő.
A krémszínű öltönyöm és a szalmakalap árulkodóak.
A cyborgok családjának első költője vagyok.

A tél Pozsonyban

Zima v Bratislave

A kávézókat és a modemeket belepte a por.
Csendes felderítők köteleken
ereszkednek az emlékezetbe.
Tekintetek folynak oda és vissza,
majd kiszáradnak.
Akár a hajad és a parfümöd.
Hol vannak az arcok, melyeket
láthatatlan fátyollal fedtünk el?

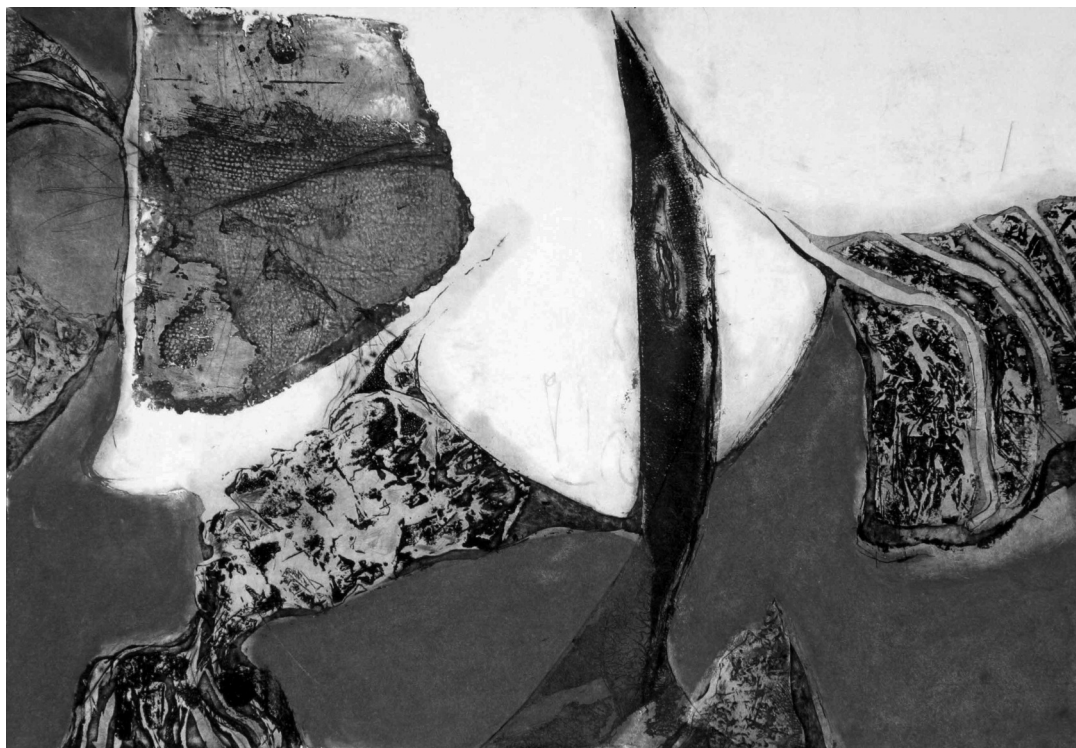
Egy húsdarab mellett ébredek.
Lélegzik és érez. Undorodom.
Hol van az a láthatatlan kezű, halvány angyal,
aki az este ismeretlenül és fennköltén
kapkodta a hópelyheket a sarkon?
Egy húsdarab mellett ébredek.

Már csak a porcelán törékeny,
s a pirkadat, mint sejtés világítja át az éjszakát.
A csésze füle üres az ujjaid nélkül.
A reggeli utcák esőtől teltek és üresek,
a kezeim már semmire sem emlékeztetnek
az életemből. Szerelmem,
vajon hány fejben imádnak ma téged?

Milyen félnék a halvány égbolt,
mennyire zavarosak a kötelező szerelmek,
mennyire valóságok a nappalok,
melyek eltérnek a szintiszta vízre írt álmoktól.
A véres ponyva a város felett –
az nem egy hajnalpírban fürdő léghajó.

Merva Attila fordításai

Asszociációk, 1995

Fehér gyerekek¹

Biele deti

Afrikában néha fekete szülőknek fehér gyerekeik születnek
a család számára ez nagy átok
mint minden eltérő, ők is félelmet keltenek

az albínók gyakran látási zavarokkal küszködnek
a vak gyerekek a család számára újabb szerencsétlenséget
jelentenek
az elődök átkait látják bennük, rejtegetik őket, eladják
szervkereskedőknek, a háziállatokkal kell együtt élniük

a nőnek, aki otthont teremt számukra, feltettük a kérdést
vajon tolerálnunk kell-e az intoleranciát

nem látta szükségét válaszolni

Az elszigetelődés ideje

Čas izolácie

a tévék rituálékra emlékeztetnek
az öröm ideje alkoholmámorban
a bizalom ideje személyi kölcsönökkel, melyeket már
személyivel is intézhetsz
az összetartozás ideje előnyös havidíjakkal

a külső relaxákat le kell engedni
a tél minden pillanatban itt lehet
a szomszéd a hungarocell hóember mögé bújva
fagyos tekintettel az irigység és a gyűlölet ornamentikáit
varázsolja az el nem függönyözött ablakokra

a cukorkaszínű homlokzatok alatt hungarocell csikorog
mint lábunk alatt a hó
mint kókuszpehely a fogaink között

1 A verseket
Katarína Kucbelová
Vie, čo urobí (Tudja,
mit csinál, 2013)
című kötetéből válogattuk

nem kell félni
az elszigetelődés ideje közeleg

Ha becsenget valaki

Ked' niekto zazvoní

az ablaknál áll
az ablak csukva, az ajkak összeszorítva, a kapu zárva
a gyomor összeszűkülve, rolók lehúzva, fogak összeharapva
állandóan valakire vár

ha becsenget valaki
a félelem kiszalad levegőzni
játszik a faággal, megugatja a szomszédot
és nemsokára megint az ajtót kaparja

Az összes fát

Všetky stromy

- 1 amikor beköltözött abba a házba
először kivágta az összes fát
lefűrészelt minden ágat, amely a szomszédból átlógott
a puszta telekre birkákat terelt, ezeket minden ősszel levágta
a húsukat bezárta egy nagy elektromos fagyasztóba
energiája egyre fogyott, betegeskedni kezdett
egyszer azt mondta, hogy már nem emlékszik a gyerekkorunkra
lassan már nem is ismert fel bennünket
félni kezdtünk, hogy bennünket is bezár a fagyasztóba
- 2 az első emlékem egy fa koronája
melybe alulról bámulok
később a környék összes fáját megmásztam
odabent biztonságos volt
amikor felnöttem
megláttam a fák lágy koronáit felülről
csalogattak befészkelni magam, le akartam ugrani
most fejjel lefelé lépkedek a gyökereken

Repülni és rikácsolni is képes

Vie škriekat' a lietat'

madár az anyám
egy üvöltöző madárrajban felettünk a lombok között
anyám nem tud beszélni, csak rikácsolni
a madarak láthatatlanok
a zöldbe olvadnak, de mi tudjuk, bekerítették a várost
teljesen veszélytelenek
ha mind elhagynák a zöldet, óriási fekete árnyék keletkezne belőlük
anyám nem tudja, hogy egy rajban él a többi madárral
ugyanazt csinálja, amit ők, és az anyám azt sem tudja, hogy rikácsol
sőt arról sem tud, hogy képes repülni
anya csodásan repül
ugyanazokat a dolgokat csinálja, melyeket más madaraknál is megfigyelhetünk
amikor leszállnak egy ágra, vagy amikor felröppennek a koronák fölé
anyát nem tudom megkülönböztetni a többitől
csak azt mondom, a madarak közül egyik az anyám
anya nem tudja, hogy madár
az életéhez ez úgysem szükséges
meg tudom érteni
néha egy másik madárral egymás tollait tépázzák
de valójában azt sem tudja, hogy miért
szinte rögtön elfelejti, s utána már fel sem ismeri őt a többiek között
a madarakat főleg este hallani, ez az ő idejük
az emberek padokon üldögélnek
hallják a lombok által megszuirt üvöltést és azt mondják
mennyire csodás ez a hangulat
az anyám a park veszélytelen része
még ha azt is hiszi, hogy természetfeletti képességei vannak
ez azért lehet, mert nem tudatosítja, hogy repül, gondolom
teljesen értelmetlen, hogy mit is gondolok
mindez csak az én fejemben van – ahogy az emberek mondják
a madarak nem kommunikálnak
rikácsol valamit az egyik, másik, harmadik
úgy tűnik, hogy együtt rikácsolnak, de ez nem így van
üvöltenek, mert a többiek is azt teszik

Merva Attila fordításai

TIBOR PICHLER

Módszertani kihívás

Mészáros András: Széttartó párhuzamok

Mészáros András legújabb monográfiája korábbi köteteinek (*A marginalitás szelíd bája. Arcképek a reformkori magyar filozófiából* [1994], *A filozófia Magyarországon. A kezdetektől a 19. század végéig* [2000]) témáját folytatja.

Az első fejezetben, melynek címe *Katolikusok és protestánsok: vallás és filozófia*, olyan magyar szerzők műveit elemzi (Bielek László, Endrődy János, Franciscy Lajos, Mihálovics Ede, Szelényi Ödön, Böhm Károly, Madách Imre, Borsody Miklós), akik a filozófia és vallás kapcsolatát kutatták, s ehhez a filozófiatörténész klasszikus eszköztárát használja; a második fejezetben filozófiai gondolati alakzatok interpretációja a tét a közép-európai értelmiségi kontextusban, pontosabban a Habsburg Közép-Európa kontextusában. A szerző által tárgyalt problematika változatos (az első fejezetben a választott filozófusok elmékedéseinek és gondolati alakzatainak analitikus leírásáról van szó; a második fejezetben a választott szerzői szövegek intertextualitásának elemzéséről a Habsburg Birodalom eszmei és szociálpolitikai kontextusaiban), így a téma feldolgozásának választott módja, az önálló esettanulmányok formája célszerű: lehetővé teszi az olvasó számára, hogy kövesse az egyes problémák gócpontjainak vizsgálatát, melyek végül együtt alkotnak képet arról, hogy miképp alapozódott meg és fejlődött ki a filozófiai gondolkodás Kelet-Közép-Európában. Különösen a második fejezet támaszkodik a szerző új kutatói stratégiájára és metodológiai újítására, amely azon a kísérleten alapul, hogy a posztkolonializmus és az új historizmus elméletének megközelítéseit és fő gondolatait alkalmazza a filozófiatörténeti kutatásban.

Mészáros András a „nemzeti filozófiák” fogalmával dolgozik, mely alatt nem a nemzet filozófiáját érti, hanem a filozófiai gondolkodás kialakulását és fejlődését az újonnan kodifikált nemzeti nyelvek médiumában, azt a jelenséget, amelyet Benedict Anderson a *lexikografikus forradalom* kifejezéssel jelölt. Az új nemzeti standard vagy magas kultúrák megalapításának és fejlesztésének a jelenségéről van szó a közép-európai térségben, melynek része a nyelv művelése az összes élet-, művelődési és tudományos területen, ide értve a filozófiát is. Konstatálhatjuk, hogy a „nemzeti filozófiák” terminusát a szerző következetesen a filozófiai gondolkodás és művelődés fejlődésének a jelölésére használja az újonnan kodifikált nyelvek alapjáról

kinövő magas kultúrák fejlődésének kezdeti szakaszában. Ennek a terminusnak az alkalmazása speciális feltételekhez kötődik, és nehezen lehet univerzálisan alkalmazni a filozófiatörténeti vizsgálódások során.

A második, *Közép-európai kontextusban* című fejezetben a szerző azon a jelenségen töpreng, hogy vajon miért tér el ugyanazon filozófusok – mint például Kant, Hegel és mások – és gondolatrendszerük recepciója és appropriációja. Azt a jogos kérdést teszi fel, hogy mi az oka annak, hogy ezen szerzők recepciójának és appropriációjának folyamata széttartó. A válasz az új nemzeti kultúrák keretében filozofáló szerzők kondicionált-ságának filozófián kívüli tényezőiben keresendő, hiszen a kortárs európai filozófia műveinek és gondolatainak recepcióját és mindenekelőtt appropriációját a nyelvi nacionalizmushoz kapcsolódó egyes nemzeti szándékok létező intézményi és politikai-kulturális, úgymond hatalmi körülményei befolyásolták, jobban mondva ezektől függött. A filozófiai orientáció, a filozófus- és filozófiamentis (gyakran intuitív) kiválasztását sokszor a nemzeti mozgalmak gyakorlati szükségletei határozták meg. Például a messianizmus attraktivitásának motivációs hátterét az adott nemzeti mozgalom intézményi és kulturális szituált-ságában találjuk meg. Így Hegel filozófiájának recepciója sem tisztán „akadémikusan” megy végbe és úgymond rendszerszerűen, hanem másként tekintenek rá és fogadják be magyar, szlovák, cseh, lengyel és osztrák „nemzeti filozófiai” kontextusban, miközben ezt a recepcióbeli eltérést a szociális, hatalmi-politikai, illetve intézményi-politikai feltételek különbözősége indokolja. Ezekkel a körülményekkel magyarázza Mészáros Hegel és műve eltérő befogadástörténetét az egyes nemzeti/kulturális kontextusokban. Az osztrák-cseh különbözik a Magyar Királyság-belítől, ahol megint csak különbözik a szlovák és a magyar. A szlovák recepció a szlovák nemzeti mozgalom elégtelen intézményi-politikai beágyazottságára tekintettel a messianizmus felé hajlik, amely a lengyelek esetében is dominál. A messianizmus a kedvezőtlen politikai helyzet kompenzációjaként működik. Ebben az összefüggésben elkerülhetetlen szóba hozni azt a véleményt, hogy bár a szlovák messianizmussal kapcsolatos említett megállapítás találó, nem érvényes minden fenntartás nélkül. A *Povaha Slovanstva se zvláštním ohledem na spisovni řeč Čechů, Moravanů, Slezáků a Slováků* [A szláv-ság jellege, különös tekintettel a csehek, morvák, sziléziaiak és szlovákok irodalmi nyelvére] című, Lipcsében 1847-ben Štěpan Launer szlovák hegelianus által kiadott művet Hegel történetfilozófiája nem messianisztikus elsajátításának bizonyítékeként tarthatjuk számon. A korabeli szlovák evangélikus tudós egy antimessianisztikus értekezést és ajánlást tárt az olvasók elé a szláv, különösen a közép-európai szláv nemzetek kulturális és politikai modernizációjáról. Tette ezt nyugat-európai kulturális minták segítségével, a kreatív fordíthatóság elvét valóra váltva, miközben a fordíthatóságot Launer nem mechanikus átvételként ragadja meg, hanem bizonyos, „választásra épülő affinitáson” alapuló intellektuális teljesítményként. Véleményem szerint Launernek sikerült egy komoly esszét publikálnia a közép-európai szláv nemzetek modernizációjáról, s mindezt Hegel történetfilozófiájának kreatív recepciójával támasztotta alá. Együttal elkerülte azt a gondolati komplexumot, amely a „periférikus” földrajzi szituált-ság érzékelésének talán tudatos, talán nem tudatos kompenzációjához kötődik. Ebbe már talán az a tény is belejátszott, hogy evangélikus műveltségű ember volt, és Hegelt mint a „saját” protestáns filozófusát fogadta be, valamint egy időben – ahogy az a szlovák evangélikusok közt szokás volt – német egyetemen tanult. A „periférián” a művelődés tehát nem volt elvágva az európai trendektől, és a periféria centrummá is válhatott, amit a fin de siècle Bécsének példájával bizonyíthatunk. Elmondható, hogy Közép-Európa Habsburg zónája, az említett Bécset, a „modernitás laboratóriumát” leszámítva, nem generált kanonikus filozófusokat, azonban mindig is

kapcsolatban volt az összes európai eszmeáramlattal. Talán hozzá kellene fűzni mindehhez, hogy nehezen beszélhetünk „osztrák nemzeti filozófiáról”: az „osztrák nemzet”, ahogy azt egykor Viktor von Andrian-Werburg írta, legfeljebb Bécs és környéke lakosságának jelölésére szolgált, illetve a német idealizmushoz való kapcsolódás nélkül fejlődő osztrák filozófia esetében nem egy új irodalmi nyelv médiumában kellett a filozófiai műveltséget kibontakoztatni, hanem egy eredeti, univerzális jelleggel bíró filozófiai megközelítés kialakításáról volt szó.

Ki kell emelni, hogy Mészáros megközelítési módjának az erőssége, valamint annak az előnye, ahogy az eszmék recepciójának és a filozófiai művelődés alakulásának problémakörét feldolgozta, a konfesszionális dimenzió – mint bizonyos kulturális háttér, vagy másképp mondva, mint a nemzeti magas kultúrák fejlődésének kulturális kondicionálója – fontosságának felismerése.

Mint azt már korábban kifejtettem, Mészáros András módszertani újítása a „nemzeti filozófiák” kutatása területén, melyet monográfiájának bevezetőjében vázol fel, konstatacióként annak tesztelési fázisát, tulajdonképpen a posztkolonializmus és az új historizmus elméleti stratégiáinak és fogalmi apparátusának az alkalmazása az „emancipálódó” nemzeti kultúrák filozófiájának területére. Szándékosan teszem az „emancipálódó” szót idézőjelbe, hiszen a mintaszövegek vagy nagy hatású szövegek befogadása és beolvasztása a „lokális” szövegekbe (centrum és periféria) interpretálható az adott formálódó kultúra egyfajta „hatalmi” aszimmetriájához kapcsolódóan. Ez a stratégia a második fejezetben érvényesül teljes mértékben, ahol a szerző a befogadott filozófiai koncepciók „működését” vizsgálja, a koncepciók eltérő választékát a magyar, szlovák, cseh, osztrák vagy lengyel lokális kontextustól függően. Az újszerű módszertani megközelítés eredménye a recepció folyamatainak tipológiája. Tanulságos a plágium működésének elemzése is a recepció, valamint a recipiált gondolati értékek terjesztésének folyamataiban az új magas kultúrák és művelődési programok kialakulásának keretében.

Mészáros András fontos, heurisztikus és újszerű interpretációkkal teli tanulmánykötetet nyújt át az olvasóközönségnek nem csupán a magyar filozófiai gondolkodás és művelődés Magyar Királyság-beli fejlődéséről. Felvetette és megoldotta a filozófiai eszmék recepciójának és a recepció tipológiájának problematikáját az új nemzeti magas kultúrák alakulásának területén a hosszú 19. században. Így válnak Mészáros András magyar filozófiatörténetet tárgyaló esettanulmányai a közép-európai térségben történt eszmemozgatások jobb megismerését segítő hozzájárulásokká.

Mészáros András, *Széttartó párhuzamok. Esettanulmányok a magyar filozófia történetéből*, Kalligram, Dunaszerdahely, 2014.

Beke Zsolt fordítása

Hoztam egy fogkefét

A por lassan oszlott. A túloldalán egy biztonsági őr jelent meg, kezében a sokkolóval. Lábunk előtt a fal romjai. Nem kerülgettük, csak álltunk, mint a moziban. Igazság szerint minden erőmet lefoglalta, hogy egyenesen tartsam a légkalapácsot, és láthatólag az őr is így volt a sokkolójával, vagy a gumibotjával, vagy ki tudja. Reméltem, hogy az a drótkilövő amerikai fajta, ami a huzalon küldött elektromos rúgással üt, mert azzal volt némi gyakorlatom. Ha sima gumibot, azt nem veszem le csak úgy. A villannyal viszont elég sokat szórakoztunk, homályos építkezéseken fogadásból egyenesen a konnektorokba csövelve, akár be voltak már kötve, akár nem. Valamiért elég jól bírtam.

Ami azt illeti, a falért jöttem ideig. A Menta lakópark új épületében álltunk, a negyediken. A fal egy leendő konyhát választott el a folyosótól. Be kell vallanom, a falat, amit most darabokra szedtem, én építettem, nem egészen egy hónappal ezelőtt. Nem akármilyen fal. Az összetevők miatt történt az egész, ami miatt most itt állunk a biztonsági őrrel, de fogalmam sincs, elmondjam-e neki az elmebeteg előzményeket, vagy hagyatkozzunk inkább a légkalapácsra. Ha én hallanám, alighanem egyből lendíteném a gumibotot, vagy küldeném a drótot.

Feladtam, és levágtam a szerszámot a romok közé. Döndülés, aztán az újra felvert por felhőjében letérdeltem, és két kézzel kapartam össze a maradványokból, amire sejtésem szerint szükségem lehetett. Az igazság persze az, hogy fogalmam sincs, pontosan hol volt a falban. Én kevertem bele, de a fehérség mindent elnyel. Talán most száll le a vállamra, vagy az őr most pislogja ki a szeméből, vagy éppen az üres ablakok helyén röppen ki, hogy ember össze ne szedhesse újra.

– Á, nálam van az engedély...

Elhúztam egy téglát, ami valahogy egyben maradt, és megvizsgáltam alatta a nagy semmit. Az őr hagyta a sokkolót, és a mobiljához nyúlt.

–...szóval hirtelen átrendezést rendeltek el. Komolyan, az utolsó pillanatban találták ki a seggfejek. Nem én találtam ki. Meg lehet kérdezni holnap a művezetőtől. Egyben lesz a konyhával, vagy mi a halál.

Felemelte a mobilt, de nem nyomott meg rajta semmit. A szövegem tán tett rá némi hatást, bár nem így képzeltem.

– Ha túl vagyunk az egészen, ígérem, elmondom. Meglesz ez az egész kibaszott fal, észre se fogják venni. Csak némi porra van szükségem, az istenit, és már itt se vagyok, ne mondja, ne mondd már, hogy annyira kell ez a kurva por!

Összesöpörtem egy marékkal, és az elülső zsebembe tömtem. Megint felkavartam, ami alászállt. A fal romjai közt ugyanolyan fehér lett minden, a kezem, az ő, a sokkoló, a légkalapácsot már nem is láttam. Ha nem csalódom, először a bankban jött szembe, ott hallottam a hangját annak, aki miatt jött a különleges összetevő. A bank falai majdnem ugyanilyen fehérek, bár azokat nem én építettem.

A kötelező biztosítással mentem, meg valami rég elmaradt fizetnivalóval, amiből már csak a számrá emlékszem a csekken. A személyzet úgy tett, mint aki ott sincs, vagy valami nagyon fontos dolgot csinál az üvegfalai mögött, kivéve az egy szál takarítót. Ez egy mosolygós, kivénhedt ürge volt a kiemelt fontosságú ügyfeleknek fenntartott fotelben. Keresztbe fektette a térdén a partvist, bár ugyanúgy nem csinált semmit ő sem, ha a mosolyt nem számítjuk.

Lakossági készpénzes szolgáltatások, csakhogy ezekből volt négyféle, minden megkülönböztetés nélkül. Lenyomtam a másodikat, és átvettem a cetlit a gépből. Leültem az alapszintű ügyfeleknek fenntartott székre, és kerültem a takarító mosolyát. Nyikorgattam a széket, igyekeztem máshova nézni, csak az a baj, hogy nemigen lehetett. A fehér ingek, csíkos nyakkendők és kosztümök ugyanúgy imbolyogtak az üvegfalú fülkékben vagy tíz perce, és a pláza egyenrádiójának alapzaja sem jött be a folyosóról. Valami azért maradt, talán a keringés egy csőben, a túl hangos légkondi vagy egy kivehetetlenné bomlott rádió hangja. A légkondi mellett döntöttem, és próbáltam szintén úgy csinálni, mint aki ott sincs.

Ekkor tűnt fel először. Az arctalan zúgás emelkedett, jött, tágult és halkult. Az elején belefért a lehetséges kilengésekbe. Úgy húsz perce szorongathattam a cetlim, amikor a zaj alakot öltött, és nem lehetett letagadni. Mondott valamit, az elején gépies morgással, aztán a szaggatott sisterségből szavak álltak össze.

– Hozd vissza.

Felpattantam, mire az összes jelenlévő, vagyis a takarító és egy szőke nő a kalitkájában mind felém fordult. A nő olyan modorban, mint aki nem szereti, ha megzavarják, a takarító pedig visszahelyezte a térdére a partvist, immár halványabb mosollyal. Nem tudtam, mit mondjak.

– Elnézést, talán csinálni kellene a légkondival... Észrevették, gondolom, mit csinált, gyakran csinálja? Különbözik a lakossági szolgáltatás, a kettes számút nyomtam meg...

Előkotortam a csekket. Senki nem foglalkozott velem, talán csak a szőke nő intett a takarítónak, hogy nem ugrálhat mindenkiért, foglalkozzon ő a nehéz fejemmel. És ekkor megint megszólalt a külső hang, visszavonhatatlanul.

– Hozz vissza.

Megfordultam, bár nem volt éppen könnyű hátat fordítani a hangnak, vagyis a helynek, ahonnan sejtettem. A falból jött, egyszerűen a falból, a szőke nő ablakától balra. A fal fehér. Szintén fehér arcom jött szembe egy tükröződő felületen, és elhaladtam a cetliosztó gép és a pénzautomata mellett, ki a pláza alapzajába, ami már nem nyugtatott meg. Soha többé nem is fog, attól tartok. Egyszer azt lestem, mi emelkedhet ki belőle.

Százszor összerezzenem aznap estig, rámozdulva a legkisebb zúgásra is. Fél hat felé döntöttem, mégis elmegyek az ügyeletre, bár addig úgy-ahogy tartottam magam. Aki nap mint nap alapokat kúr szét légkalapáccsal, és egészen új épületeket épít a semmiből, nem jár ilyenekhez. Idegbajos munkanélküliek meg nyeszlett tarisznyások járnak oda, én nem, csak ekkor érkezett egy akkora hördülés a fürdőszobából, hogy azonnal bevágtam az ajtót, és elindultam.

Az ügyelet aznap ötig tartott. A forgalom üvöltése és a többi zaj azért helyrerakott, vagyis szerettem volna, hogy így legyen, és sötétedésre úgy-ahogy meggyőztem

magam, hogy nyilván félrehallottam. Vagy a köcsög banklakók hülyéskedtek, azt elhiszem, betettek egy hangszórót valahová. Vagy a mobilomról, de a falból biztosan nem. Leültem a tévé elé, tovább simítani a gyűrődéseket egy sörrel meg a távkapcsolóval.

Amíg el nem aludtam, tényleg simult minden. A tévé megnyugtató villódzásánál csak a gyűlő sötétség lett lazább, az összes falat eltüntetve az egyszínű homályban odakint ugyanúgy, mint az emlékeimben. Szóval haladt minden a maga kijózanító útján, az öntudatlanságba meg a sima holnapba. Amikor megint megszólalt, ezúttal álmomban.

Tudom, mivel jönnének most, de ne legyenek olyan okosak. Ha hallanák, és erre minden esély megvan, maguk is az első pillanatban meg tudják majd különböztetni. Még azok is, akiknek volt részük mindenféle gyökér elmebajban, tudni fogják, mi az eltérés. A hang valóságos, mint a hűtő zaja vagy egy sziréna odakint. Egyszerűen máshonnan jön. Ugyanolyan létező helyről, mint ahol a hűtő vagy a forgalom fordul elő. Csak éppen sokkal rosszabb helyről.

Nem idézem fel az egészet, amivel a hang előállt. Épp elég röviden végigvenni még most is, jobb, ha elhiszik nekem. Miután az első hatás megvolt, és remegve kapaszkodtam a fotelbe, meglepően köznapi modorban bemutatkozott és elmondta, mit akar. Azaz a bemutatkozás nem teljes, annyit mondott, hogy közelről ismer.

– Emlékszel a sok pénzre, amit adtam? Iskolás voltál, te kis tetű. Szükségem van rá.

A hang öreg volt és sértődött. Női hang, rekedt, és amennyire természetes lehet bármi odaát, talán természetes is. Forgathattam, ahogy akartam, de a nagyanyám hangja volt. Hat éve halt meg, bár lehet, hogy hét.

Mielőtt megkérdezhettem, minek neki a pénz odaát, a söröm megpördült, és a tévé mellett szétcsattant a falon. Elszúrta, heherészett a hang visszataszítóan, de legközelebb nem fogja. Ne okoskodjak, csak szedjem össze a pénzt. Mai árfolyamon persze, égessem el, és a port keverjem össze az ő porával. Az egészet tegyem vissza az illő helyére, mert most a falban van, és rohadtul nem tetszik neki. Hozzam vissza, de hát ezt már mondta, és ne akarjam, hogy bármit kétszer kelljen mondania.

Ezen a ponton talán be kell valljak valamit. Hogyan került a por, a nagyanyám pora vagy bárkié a bank falába vagy más falakba, merülhet fel a kérdés. A rövid választ talán már sejtik. Én tettem oda. A bankba, a Menta lakóparkba és mindenhová, az összes helyre, ahol majd mind végigmegyünk, ha marad rá időnk. A hosszabb válaszban szólnom kellene a hagyományról is, aminek értelmében az egészet végeztük, de legyen elég annyi, hogy bizonyos hagyományokra okunk van. Jó okunk. Inaskorunktól kezdve, amikor Kornél bácsi a konnektorba csövelő beavatás után mesélt a módszerről, szóval azóta, lassan húsz éve minden falba keverünk a porból. Nem szó szerint mindegyikbe, mondjuk inkább úgy, hogy minden emeleten, minden épületbe. A pornak azért ott kell lennie, és nem is csak jelképes mennyiségben. Nem kötelező, persze, nem kötelező semmi, de ahonnan kihagyták, ott balesetek támadtak, repedt a plafon vagy a vízvezeték, vagy egyszerűen nem találtak bérlőt, és lábon rohadt szét az egész új pláza vagy irodaház. Jobb a békesség, és kinek kell már az a por, ugye, ahogy a művezetők mondták.

Aki egészen közelről figyelt, feltehet egy harmadik kérdést is. Miért használtam éppen az öregasszony redvás maradványait, ha tudtam, mit okozok vele? A válasz, ha lehet, még egyszerűbb, nem tudtam. Por az por, vagy ahogy emelkedettebben mondják, por a porhoz. És eddig egyik sem szólalt meg. Ede, a különleges szállítónk nyomta a kezembe, nem is túl olcsón, kicsivel azelőtt, hogy be kellett fejeznünk a díszfalakat a bankban. Ne aggódjak, tuti eredetű. Hogy honnan hozta, nem lényeg, de lazuljak csak el, ez a szükséges anyag. Gyűjtsak inkább rá egy Munkásra, most nyúlta ő is a nagyfater hagyatékából, hahaha.

Rágyújtottam, Ede pedig nekem adta az egész dobozzal. A bankfiók napja után, amikor először szólalt meg a fehér fal, persze nem lehetett elérni. Nem vette fel a rohadék, egyik számán sem.

Nézegettem a doboz Munkást az asztal közepén, és egyre idegesebben szorítottam a távkapcsolót, ahogy közeledett a sötétség. Az öregasszony nem adott sok haladékot. Aznap este mindenesetre békén hagyott, és hajnalban is csak a sima, köznapi rémálombokból riadtam fel. Pénzről szóltak, hiszen az a csomó zsebpénz mai áron nem is olyan kevés. Számolgattam, milyen módszerekkel mennyit szedhetnék össze, aztán félbehagytam, és arra kezdtem gyökéknél gyökerebb kifogásokat kiagyalni, hogyan engednének be a bankfiókba egy légkalapáccsal. Netán hogyan lóghatnék be a plázába zárás után. Lopakodó üzemmód, egy zsák hamu, már ha addigra meglesz a zseton, és el is tudom égetni, hozzá a célszámmal. És észrevétlenül maradjak bent zárásig, hát persze.

Lementem inkább a legolcsóbb sörért, és egyből lehúztam négyet. Káromkodva recsegtettem a dobozokat a tévé előtt, elküldtem mindenkit, ahová való. Kár, hogy csak a porra ismertük az egy szál baromarcú módszert, meg a falakra. Földrengést nem tudunk hívni, de még egy nyamvadt csőtörést sem, hogy mosná el az egész pláza földszintjét a bankfiókkal együtt a picsába. Lassan lement a függöny, és a nyolcadik sör után már magabiztosan tettem a külvilágra, egészen addig, míg a hűtő hördülésébe oda nem sejtettem az öregasszony ugatását. Reggelig nem tudtam elaludni, sőt pislogni sem sokat.

Valaminek mégis történnie kellett. Amikor a nap közönyös fényén nagy nehezen magamhoz tértem, és nekiindultam a hosszú útnak a sloziig, szemben, a koszos tévén beindult a híradó. Fél füllel figyeltem, míg a gatyámat keresgéltem. Közel-keleti feszültség, a megszorítás nem is megszorítás, utána a belföldi blokk. Kásás Akárki csodagólja, kamion csapódott az üzletközpontba.

Nem én képzeltem oda, tényleg megtörtént. Gyönyörű lassított felvétel a külső biztonsági kamerákkal, valamikor aznap reggel. A kamion nehéz és megállíthatatlan, letér a pályájáról, csillámló üvegszilánkok közt bekúrja magát a földszintre. Igen, pontosan arra a földszintre, és a hatalmas súlyától beszakad alatta a földem. Hiába, azt nem mi építettük. Röhejes kis szürke alakok ugrálnak szét rémálomba illő lassúsággal, a legtöbbször sikerül, néhánynak nem.

A bankfiókból alig maradt valami. A flitteres bemondónő külön részletezte a drámai hangján, hogy életét senki nem vesztette, de kilencen is súlyos sérüléseket szenvedtek. Van rá kilátás, hogy többen maradandót. Ezek a kilátások főleg a takarító ürgére és a szóke nőre vonatkoztak, mi az hogy, a szóke nővel már egy interjút is összehoztak nagy hirtelen. Tolókocsiban ülve beszélt, és a biztosítása miatt fejezte ki aggodalmát. Nem mondhatom, hogy vele aggódtam.

Edével a talponállóban beszéltem meg a találkozót. A nagy nap, vagyis a kamion nagy jelenése után épp hétvége jött, és mivel az öregasszonyt a pláza romjaival együtt biztosan ezerfelé söpörték, megjött a jókedvem. Összeszedtem már némi pénzt különféle helyekről, de így rám maradt az egész, szóval kora délben bevásároltam egy heti tömény kommersz anyagot. Az önbizalmam egyre nőtt, és addig nyomogattam Ede összes számát egymás után, míg tévedésből fel nem vette. Le már nem tagadhatta magát, szóval találkozunk a Denevérben, értem, különben nem leszünk jóban. Eddig se voltunk, üzleti kapcsolat, morogta, de ráállt.

Alkonyat táján azért elfogott némi aggodalom, bár távolról sem ugrottam úgy minden rezdülésre, mint az átkos elmúlt héten. Amikor a Denevér sarkában a biztosítási szakértők a pláza tulajdonosaival vitakoztak a tévében, hogy most ki jogosult és mire,

bedobtam a sokadik töményet, és röttyörésztem magamban a nyakkendőszökön. Nem akarnak, hát titeket senki nem akar, fizetni meg főleg nem, mit vártatok, hapsikáim, legközelebb talán olvassátok el az egészet. Az apróbetűs részt is.

– Nem írtunk le semmit.

Ezt már Ede mondta a tévé mellől. Hang nélkül jött be, én meg nyilván magamban beszéltem. A különleges szállítónk sporttáskát lógatott a vállán, és lazán, ugyanakkor keményen próbált belescapni a lényegbe.

– Szóval nem írtunk le semmit. Becsületbeli megegyezés volt, és akár hiszed, akár nem, én teljesítettem a rám eső részt.

– Akkor rendelj magadnak valamit, én meg majd mesélek.

Előadtam, ami a hang óta történt. Ede az ujjai közt forgatta a poharát, és a pult alumíniumát leste. A végén meghúzta a sporttáskán az egyik cipzárat, és tétován kotorászta benne a nagy semmit. Mindig ebben a táskában hozta a cuccot.

– Mi az istent bámulsz? Nincs benne semmi, csak azért van nálam mindig, mert egy profinak adni kell a kinézetére, értem?

– Profik nem szoktak így maguk elé bámolni, mint az anyátlan csirke. Mi az istent adtál?

Felfordította a poharat, koppanva letette a pultra. Úgy tűnt, szintén meghozza a nagy döntést, és elmond mindent. Intett az üres stampedlivel a pultos felé, de az észre se vette.

– Csak azt tudom mondani, hogy a magam részéről mindent megtettem, amit a szakmában elvárnak. És amit ti is elvártok. Te nyilván nem hallottál róla, mert nem a te dolgod, de azért csak úgy mondom, hogy kurva nehéz lett mostanában hozzájutni. Egyre jobban őriznek mindent, a proszektúrákat, a hamvasztót, még a kurva önkormányzati helyeket is, pedig ugye a normális ember azt hinné, a csövesek aztán tényleg nem hiányoznak. Talán más is beszállt a boltba, nem tudom...

– Pedig jó lenne, ha összekapnád magad.

A tévén lecsavarták a biztosítási szakértőket. Valaki a focimeccs miatt anyázott, amit nézni akart, de vele se törődtek. Átkapcsoltak a híradóra, ahol szétszórt kövek és szintén ledöntött falak közt magyarázott egy esőköpenyes alak. Ede odanézett, és enyhén kihúzta magát, mint akinek ez a véletlen egybeesés levesz némi súlyt a válláról. Legyintett a poharával.

– Tessék, úgy is el akartam mondani. Khrm, előbb-utóbb úgyis... kiderül, izé, bekerül a híradóba.

A ledöntött fal ismerősnek tűnt, és egy perc múlva tényleg be is ugrott. Az új köztemető, amit most építenek át. Nemigen jártam arra, legfeljebb nagyon régen, és akkor is kelletlenül. Nem voltak túl szorosak a kapcsolatok, ebben a családban soha. Mindenkinek akadt jobb dolga vagy értelmesebb helye, hogy költse a pénzét, és aki éppen meghalt, általában évek óta nem láttuk. Mindenkinek hamvasztást kértünk.

– Szóval talán már sejtet, nem vagy te annyira tompa gyerek, haha, mindig mondtam is, csoda, hogy ott ragadtál az építőiparban. Nem most kezdődött, megy tavaly óta.

A híradó ment tovább, egy orrhangú szociális akárki magyarázott a hajléktalan halottról. A legolcsóbb helyeken a bérlet hat évig tart, vagy hétig. Utána mindenkit kiszórnak. Ede krákogott.

– El nem hinnéd, milyen kurva nehéz belógni, pont az építkezés alatt. Neked persze nem kell tudnod, mert nem a te dolgod, csak úgy mondom, hogy az ember azt hinné, pont ilyenkor lazábban veszik, de nem, úgy őrzik a kurva kábeleiket, mint az anyjuk... Külön felvettek rá egy új brigádot!

A szociális akárki aggodalmi sípoltak a fejemben. Ha tényleg kiszórtak mindenkit, akinek nem fizették tovább, akadhatott ott bőven. A szállítónk pedig nem az a fajta, aki feleslegesen erőlködik. Ő is nagyjából ebben a percben juthatott el odáig, hogy kimondja.

– Hát a helyemben te is simán megtetted volna, üzlet az üzlet! Honnan a picsából tudtam volna, kit szórtak oda? Én tehetek róla, hogy senki nem szeret fizetni a családban?

– A családról halkán, te kis...

Egy pillanat alatt visszatért minden fenyegető morgás, hörgés és suttogás. A Denevérben ember alakú árnyak mozogtak, nagyon lassan. Az egyik közel hajolt, és óvatosan megkérdezte:

– Nem fizetnél még egyet?

A szállítónk visszanyerte emberi alakját, amennyire telt tőle. Félrelöktem.

– Rájöttél, senki nem szeret fizetni a családban, szóval találd ki, pöcsfej! Mit javasolsz?

Úgy tett, mint aki elgondolkozik. Odanéztem a tévére, ahol egy ájtatoskodó barom épp egy fogkefét tett le a pláza földszintjén a romok közt, ahová a kamion érkezett. A bemondónő szerint a kegyelet megnyilvánulása, csak más módon. A szállítóm mondta tovább.

– Ha cseszegetnek, akkor nincs mit tenni. Szóval érted, el kell érni, hogy befogják a pofájukat, bár ilyesmi elég ritkán fordul elő, szóval kivételesnek is érezheted magad, hehe. Hányan voltak ott?

– A családból? Nem tudom... Annyit nem lelkiztünk.

– Hát ha eddig befogták, izé, kivéve az öregasszonyt, akkor van rá esély, hogy a többi... is elég mélyen van. A falban. De hát ezt neked kell tudnod, te tetted fel rájuk a vakolatot. Szóval fel a fejjel, ha bármi van, akkor nem ígérek semmit, de tudod a számom. Bocs, eddig le voltam merülve, vagy pénz nem volt a kártyán, tudod, hogy van ez a hónap végén! Ha bármi van, szólj nyugodtan. Neked reklámáron.

A gyereken azért meglepődtem. A pénz még kitartott egy ideig, futotta töményre, a vége felé engedményes sörre, szóval a zajokkal nem törődtem, mert a nagy részüket nem is hallottam. A gyereket viszont mindez nem zavarta. Szintén álmomban jelentkezett, a parkolósávbán egy éjjeli akciófilm és a kábulat közt. Szemben a tévével, vagy inkább benne.

– Kapcsolj a nyolcasra.

A nyolcas pornócsatorna, amit a szolgáltató kivett a csomagból. Ede szerzett valakit, aki visszabúvította. Kábultan odakapcsoltam. Enyhén mákos maradt, de a lényeg látszott, most épp három nő készülődött rajta egy szobafestővel.

A kettes számú hang a tévé mögül jött vagy a fejemből, vagy a falból. Vékony hang és gyermeki, és volt benne valami rémisztően ismerős, eltorzult vonás régről.

– Nem kapcsolad be...

Összeszorítottam a távkapcsolót, hogy hallhatóan recscent egyet.

– Dehogynem, itt van előtted...

– Hé, nem azt mondtam, hogy nem kapcsolad át. Hanem azt, hogy nem kapcsolad be.

Akkoriban rokonok kerültek elő minden falból, ezt mégsem tudtam hova tenni. Amíg célzatosan fel nem csikorgott egy fék, odalent a sötét utcán.

Soha nem kapcsolad be, mármint a biztonsági övet. Az óidőkben, amikor még volt kocsim, vagy el tudtam kérni mástól, általában az asszonytól. Kinek van ideje azzal a hülye övvel tökölni, és különben is, ki tud normálisan hajtani ennyi barom között, vagy ha éppen lehet, minek ijedezni, tudok vezetni. Csak azért történhetett bármi, mert az a seggfej rosszkor vágott elém.

A gyerek nagy, sötét foltot hagyott a szélvédőn, belülről. Erre emlékeztem, semmi másra, sőt ez is csak most ugrott be. Az államilag kiutalt pszichomókus szerint ezért ástam el magamban, és ezért a pia is, végül is érthető. Még mindig jobb. Hogy minél, az soha nem derült ki, de a pszichomókus sok mindentől megmentett, olyan jól beszélt az érdekemben, meg az is segített, hogy a bevágódó másik seggfej aztán tényleg részeg állat volt azon a reggelen, én pedig éppen tiszta, mint a friss hó. Leszámítva a foltot a szélvédőn.

Szóval azóta nemigen foglalkoztam a gyerekekkel. A pszichomókus szerint mi sem természetesebb. Külön gyakorlatokat vezetett a negálásra, vagy hogy nevezte, a nyom nyomát is elmosta, az emlékek üres helyét. Mit is keresünk, nem tudjuk, nagyszerű, nincs is ott semmi, most pedig lélegezzünk együtt.

A gyerek viszont foglalkozott velem. Miután megjelent, két óráig gyakorlatoztatott a nyolcas csatornán. Már a tömények miatt sem ment könnyen, de ez nem izgatta. Csináljam csak, ő is mindig ezt akarta, amiről olyan sokat pofáztak neki a sulibudiban. Csak ő soha nem érthette meg, hadd ne mondja, kinek a hibájából. Hát akkor, ennyi a legkevesebb. És húzzak le egy sört, kettőt, még többet, mert erre is kíváncsi volt világleléteben. És még oly sok mindenre.

Az apák nem felelősek a fiúk bűneiért, vagy fordítva, ki emlékszik. Ha nem csalódom, ezt a bibsik találták ki a sivatagban, pedig hol voltak akkor még a tévék és a pornócsatornák. Falakat viszont romboltak, méghozzá a harsonáikkal. Ha rám hallgatnak, ez nem lehet véletlen. Jó lett volna utánanézni, de a szakkönyvet persze régen kidobtam, és a jehováások vagy kik sem csöngettek, mióta úgy elküldtem őket még tavaly.

Ez alkalommal fordítva ment minden. A kis tetű maradni akart, kihasználni a söröket, a nyolcas csatornát és a bőrömet. A fal hollétét titkolta, sőt, amikor először eszembe jutott megkérdezni, akkorát csavart rajtam, hogy elejtettem az éppen aktuális töményünket. Hála az égnek, Ede másnap felvette a telefonját, és összehozott egy szakértővel, egy nála is nagyobb emberrel.

A szakértőnek megvoltak a módszerei. Nemigen emlékszem, mit csináltunk a fekete nappaliban, de talán nem is baj. Hasonló dolog lehet, mint a biztonsági övvel. Nedveket kentünk szét, megvágtam magam, és csináltam még valamit. A szakértő szerint ez legalább egy ideig távol tartja a gyereket, ám csak akkor, ha nem érzek iránta semmit. Megnyugtattam, hogy semmi közöm a kis tetűhöz némi testnedven kívül, amit igen rosszkor és rossz helyen kentem szét egyszer régen. Nem vagyok valami nagy apa, de a gyerek sem gyerek, ezt nyilván ő is tudja. Csak egy görcs a falban.

A szakértő meghatározta a görcs pontos helyét. Utána a falét, a szobáét, az emeletét, és előkerítette az épületet is, ahol a kis tetű hamvait felhasználtuk. Tudtunk nélkül, hála Edének. A Menta lakópark negyedik emelete. Talán nem túl passzentes hely egy gyereknek az örökkévalóság hátralévő részére, de hát, mint már tudják, ez nem gyerek, csak por. És mint szintén tudják, a por csak por, vagy ahogy korábban fogalmaztunk előkelően, por a porhoz.

A gond csak annyi, hogy nem tudtam, mennyi testvériséget feltételezzek a biztonsági örben. Mondjam-e vagy ne mindazt, amit itt elmondtam. Reméltem, a jelenet a porral és kapargatással megteszi a magáét. Talán ez a smasszer is felfog egy keveset.

A gondjainkat végül a tervrajz oldotta meg. Sose higgyenek a tervrajznak. Ha láttak már belülről építkezést, sejtik, hogy megy ez, mennyi mindent spórolnak ki, honnan és mivel pótolják. Ehhez jött még hozzá itt helyben a sok különleges összetevő, meg a további átépítések, amelyekről fogalmam se lehetett, mióta a kis rohadékot beépítettem a falba. Díszfalként tüntették fel. Távolról sem volt az, közelről meg főleg nem. Gyorsan

rájöttünk, amikor az amerikai konyha hosszában megrepedt, és az egyik fele leszakadt a harmadikra. A másik fele tartotta magát, de a recsegés erősödött, és mindketten éreztük, hogy a padló megdől. A biztonsági őr elhúzott mellettem, ugrás közben hátrarúgva a légkalapácsot, le a konyha leszakadt részén. Tétován bámultam a sok port, azon tűnődve, ez vajon elég-e a gyerekeknek. A fehérség megint előtört mindent. Fent recsegett az ég vagy a plafon, utána jött a nagy, semmit se jelentő feketeség, az üresség minden előtt és minden után. Talán minden mellett is, párhuzamosan a dolgokkal, de erre már nem jutott időm.

A következő fal halványzöld. Az egészségbiztosítás egyenzőldje, állítólag azért, mert megnyugtat. Engem nemigen nyugtatott, és nem hiszem, hogy bárkit az elfekvőben ellátott a több száz kóbor lélek közül, aki megfordult itt, mióta a kórház felépült. A falak úgy negyvenévesek, bár az is lehet, hogy hatvan. Jó lett volna legalább a falakba kapaszkodni, csak az utóbbi időben pont a falak a legingatagabbak a világon.

Az első arc az ápolóé volt, a második a szakértőé. Ez azért meglepett, míg el nem mondta, hogy a pénzéért jött, hiszen csak a felét fizettem előre. Nem gondolja-e, hogy az egység körülményei kicsit megváltoztak, harakoltam felfelé, mire azzal jött, hogy az átalakításokért nem vállalt felelősséget, csak a gyerekéért, pontosabban az eltüntetéséért, és innen csúnyán hajba kaphattunk volna, ha nem lép be az ápoló. Lesz még pár hivatalos látogatóm, meg ahogy kinéznek a dolgok, számítsak még valakire, motyogta búcsúzóul a szakértő, hátranézve a válla felett a falra. Mégis kire, unom a meglepetéseket, a vendégeket még jobban egy idő óta, kezdtem bele, de már indult is kifelé. Szó nélkül átadott az ápolónak egy fogkefét, aki értetlenül nézett, és szintén szó nélkül betette a cuccot egy műanyag pohárba a szekrényemen.

Ha a szakértő a gyerek gyengülő hangját értette azon a meglepő látogatón, akkor eltalálta. A kis rohadék egyből mozgolódni kezdett a fejem mögött, mihelyt egyenesen tudtam gondolkodni, és ébren maradni pár percnél tovább. Követelőzött már megint, de az első perctől éreztem, hogy nem a régi. Valamitől tart, még nálam is jobban, vagy nem tudja átverni magát kellő erővel a vastag kórházi falon. Éppen jártatta a száját akkor is, amikor az ápoló belépett, és kivette a fogkefét a műanyag pohárból, hogy szétfeszítse a pofám, és lesikálja belülről. A fogkefe felemelkedett, a kis rohadék pedig abban a pillanatban elnémult.

A hivatalos látogatók a rendőrségtől jöttek, és nemigen hasonlítottak senkire a moziban. Visszafojtva erősködtek, és mindenféle, kicsit sem rejtett fenyegetőzésekkel álltak elő a jogi következményekkel. A moziból tudtam, hogy nekem is jár valami, legalább egy állami ügyvéd, ugyanabból a súlycsoportból, mint az állami egészségbiztosítás itt körülöttem. Hé, ezért fizetem az adót, vettem oda a hivatalos szerveknek, akik erre azzal a szintén mozibeli fordulattal hagytak magamra, hogy adnak némi időt. Gondolkozzak csak, bár fogalmam sem volt, miről.

A fogkefét azért egyre furcsábban méregettem. Az ápolón nem látszott semmi, amikor hozzáért, hogy nap nap után megmossa vele a fogam. A rendőrpáros viszont mindenhová nézett, csak a műanyag pohárra nem, amikor második, egyben utolsó találkozásunkra jöttek. Elrendezték az egésztest, a vádat felfüggesztették, károkozás meg a többi. Vegyem úgy, hogy kaptam egy jobb ügyvédet. Nem tudtam volna megmondani, a moziban bárki előállt-e valaha ilyesmivel, hogy a vád felfüggesztése. Létezik-e egyáltalán ilyen, de nem kérdeztem semmit, csak krákoztam egyet elégedetten. A kisebb szuperzsaru ezen a ponton talán megszólalt volna, a magasabb viszont meghúzta a karját, és leléptek mindketten. Örök időkre.

Szóval kezdtem abba ringatni magam, hogy szintén örök időkre megszabadultam a falaktól én is. Vagy a hangoktól, vagy mindkettőtől, hiszen sejtik. A magam találkozása viszont a nagy kiválasztottal a fal meg a műanyag pohár mögött viszont még hátra volt.

Akkor történt, amikor először lettem képes a magam erejéből, önállóan kinyújtani karomat a messzeségbe, egészen a kis szekrényemig. Megszorítottam a fogkefét, és ekkor jött a hang, a láthatatlan tartományból.

– Elrendeztem mindent.

Az új időszámítás kezdetétől számítva ő lett az utolsó látogatóm. Taffler úrként mutatkozott be, és halványan, mégis falrengető erővel célzott a szakértőre, a gyerekre, az asszonyra, a nyomozókra, még Kornél bácsira is az ősidőkből. A bácsiról nekem is eszembe jutott egy ősrégi sztori, egy Taffler vagy Eifner nevű nagymenőről, még a nagy korszakváltás idejéről. Mindenáron saját diplomát akart, de még a vagyonátmentések táján sem tudta elintézni. Aztán leszakadt vele a lift, az új, csillogó irodaházában.

Nem olyan nagy dolog egy lift, nyugtatott meg most. Bárkivel megeshet. Vegyem úgy, hogy inntől a keze alatt dolgozok. A keze érintése legalább olyan nehéz, mint amilyen védelmező, de azért tegyek meg mindent, és ne vegyem magamra. Lesz dolgom úgysis elég.

A megszeppent ápoló a hátralévő egy hétben egyre furcsább anyagokat hozott. Bevettem mindet, és a csontom gyorsan össze is forradt, bár a mozgásom kicsit furcsa maradt. Nem bántam, hiszen a mozgásom úgysis elszakadt a lépteimtől, vagy mondjuk inkább úgy, hogy más is besegített. Az erőm ettől fogva nem az enyém, hanem sokkal több.

Mihelyt kiléptem a kórházból, az üres ég alá, Taffler úr rögtön felhívott. Csak úgy, a telefonomon. Irány a Himmel lakópark, taxit nem küld értem, bár talán kibírom. Új generációs lakópark, spirituális igényekkel. Külön kápolna épül benne a spirituálisabb lakóknak, és ő mindig szeretett volna egy külön kápolnát, magának. Vegyem át a különleges összetevőket, a megbízottat már ismerem.

Ede egy sima műanyag vödörben adta át a maradványokat, és egy tervrajzot. Életem első tervrajza, amiből semmit sem hagytak ki. A hamvakat helyezzem az oltár mögé. Azaz nem én helyezem, már csak utasítgatom a többi melóst, hogy mit hova keverjenek a sötétedés utáni túlórakon. Küldtek egy szakállas homokost is, hogy csinálja meg a freskót az oltár mögött, de a művészi irányítás, vagy micsoda, szintén az enyém. Legyen ott a régi irodaház a Megváltó mögött, és kombinálja bele a fogkefét is, nem érdekel, hogyan, a kompozíció az ő dolga. Az új spirituális szertartásban pedig benne lesz a műanyag pohár is.

Taffler úr eddig állta a szavát. Nem állítom, hogy annyira bírom a hangját, hiszen ha teheti, még mindig a falból beszél. Azt mondja, ez a hagyomány. Az asszonynak vagy a gyerekek nyoma sincs. Megkaptam az összes csatornát, és azóta semmi sem olyan megalégítő, mint a falak fent, lent, körben, mindenhol, és a szabadság részegítő ígérete szemből, a tévéből, a vékony sávokból a reklámok alatt.

GOTTFRIED PLATTNER

Időhajók

– SF-monológ –

Akadozó elmével azon töprengek,
honnan jön az ezüstös fény.

Ember vagyok, nem pedig isten?
Hagynom kellene, hogy az ösztönök irányítsanak,
mert nyilvánvalóan képtelen vagyok kordában tartani
a párhuzamos történelmek alakulását.

Nagyon keveset tehetek azért,
hogy megváltozzon az események menete.
Valójában bármi, amivel próbálkozom,
olyan irányíthatatlan lesz, hogy több kárt okoz,
mint amennyit használ.

Nem hagyhatom, hogy ez a hatalmas panoráma
elborítson minket.

Ezek a hajók nem olyanok, mint az első időgép.
A szerkezet, amely életben tart,
nem húsból és csontokból,
hanem az információs tenger anyagából tevődik össze.
Vannak végtagjaim, csak nem izmokból és idegekből,
hanem értelemből.

Kétségtelen, hogy az Új Emberek munkájának
végnapjait látom.

Nem is gondoltam, hogy ez ilyen fenséges.
Mint egy balettelőadás.
A Földről nem tűnik el a szépség.
Az izzó kövek áttörnek a tudatomon,
és folytatják útjukat a végtelen űr felé.

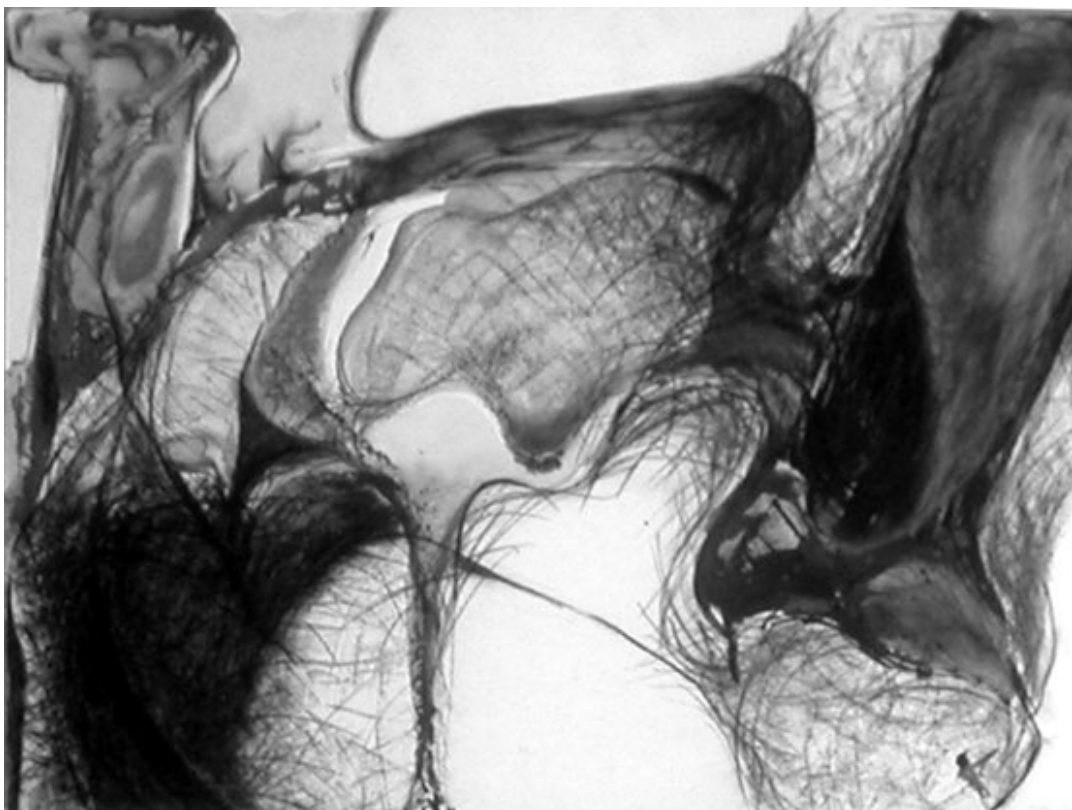
Az időhajók felhője egy pillanatra megremeg,
az univerzum összes anyaga egyetlen pontban egyesül.

A végső határ felé haladok a hidrogéntengerben,
csupán egy úszó tudatporszem vagyok,
a sokféleség teljessége sima, zárt, jellegtelen.
Nincs struktúra, nincs mérce, nincs nézőpont.

Aztán egyetlen, nagyon fényes villanás,
és az ismeretlen ölén vár az új.

H. Nagy Péter gyűjtése

Asszociációk, 2010

Diaszpóra

– SF-monológ –

A test korszaka véget ért?

Nincs sok értelme a hosszú élettartamnak,
ha arra használod, hogy átalakulj
valaki teljesen mássá. Vagy elenyéssz.
Láttam szélfúttá fennsíkokat
ujjlenyomatok mintájára csavarodni.
Lávafolyamok által kivájt csatornákat
hajszálereknél is bonyolultabb rendszerbe rendeződni.
Tüskés, dermedt magmacsóvákat
sűrűn növény gombák gyanánt meredezni.

A test korszaka véget ért.

A harmadik módosított klón
végignézett a tájak alagútján.
El közvetlen elődje mellett,
hátha megpillantja a dédapját.
Epizodikus memóriájának szimbólumai
nagyraest törölöttek; az elveszett emlékek
helye azonban még így is sajgott,
mint egy cselekmény nélküli, zagyva,
visszafejthetetlen álom utolsó foszlányai
szerelemről és összetartozásról.

A test korszaka valóban véget ért.

H. Nagy Péter gyűjtése

A kápolna

A fák lombkoronái napfényben fürödtek. A földre csak néhány kósza sugár jutott el, benne rovarok kergetőztek. A fatörzsek és a bokrok között az erdő néha egészen sötét tónust öltött. Jázmin megtámaszkodott a patak fölött átívelő kishídnál, amely a pihenőparkba vezetett át. Fehér trikója kiemelte aranybarna színét, sötét haja a válla mögé ért, frufruja eltakarta kissé magas homlokát. Egyik lábát keresztbe tette a másik előtt, és mosolygott.

– Szép itt, nem? – kérdezte.

– De.

– Olyan csöndes és nyugodt.

Fölfelé néztem, ahol a fák ágai egymásba kapaszkodtak.

– Igen.

Odaléptem hozzá, és megfogtam a derekát. Elfordította a fejét, de nem tolt el magától. A nyakára adtam egy puszit, és visszatértem a régi helyemre. Elmélázva néztem a közelben lévő focipályát.

– Min gondolkozol?

Megvontam a vállam.

– Phil Taylor negyedszer is világbajnok lett – mondtam.

Jázmin a szemét forgatta, de közben nevetett.

– Nem hiszem el, hogy minden rendes fiú valamilyen normális sportot szeret, de neked pont a dartsot kell.

– Lehetnél bármelyik normális fiúval – kontráztam.

Szelíden meglegyintette az arcomat.

– Ne szemtelenkedj – mondta.

– Igyekszem – feleltem.

– Ehh, nem tudod abbahagyni, igaz?

– Dehogynem. Csak nem tudom, hogy mit.

– Hát ezt.

– De mit? – tártam szét a karom.

– Hogy mindig neked kell szólnod utoljára.

– Nem is.

– Látod?

– Mit?

– Hogy azt csinálod.

– Én aztán nem – tartottam föl védekezően a kezem.

Jázmin homlokát a tenyerébe hajtotta, és nagyot sóhajtott. Nem tudta eldönteni, hogy nevéssen vagy mérges legyen.

– Hagyjuk inkább – mondta.

– Jó-jó.

Megvetően rám nézett, aztán továbbindult a kítaposott földes úton a fák között. Néha odacsapott a vállára vagy a tarkójára, hogy elijessze a szúnyogokat, amelyek rászálltak. Hamar beértem, és egy darabig szótlánul haladtunk dombnak fölfelé, csak a rovarok zümmögése és a szuszogásunk hallatszott. Aztán Jázmin hirtelen megtorpant, és meredten nézett egy pontot az út szélén.

– Mi az? – kérdeztem. Én nem láttam semmi szokatlant.

– Eddig is itt volt ez az ösvény? – kérdezte Jázmin.

– Milyen ösvény?

– Hát az ott! – mutatott előre. – Nem igaz, hogy nem látod!

És akkor végre én is észrevettem, és nem is érttem, eddig hogy nem tűnt föl. Elég széles csapás volt, engem meg valahogy rossz érzés kerítet hatalmába, ahogy végignéztem rajta. A karom libabőrös lett. Mit is mondott Pascow Creed dokinak? „*Ne menj tovább az ösvényen, doki!*” Vagy valamilyen egészen hasonló dolgot. Jézusom, még most is rémálmaim vannak attól a könyvtől.

– Aha, látom. Hát, nem tudom. Lehet, hogy valamilyen állati csapás.

– A-a – rázta meg a fejét. – Nézd meg, milyen szabályos!

Rájöttem, hogy igaza van: se egy fa vagy bokor, mintha valaki kézzel egyszerűen félretolta volna a növényeket.

– Elég kísérteties – mondtam.

– Komolyan?

– Aha.

– Nézzük meg, hová vezet! – mondta Jázmin, és meg sem várva engem, vagy hátra sem pillantva, hogy követem-e, szapora léptekkel ott hagyott. *Hát persze, hát persze...*, gondoltam magamban, aztán én is nekiiramodtam. Az ösvény kacskaringósan kanyargott jobbra-balra, apróbb és nagyobb dombokon keresztül. Gyorsabban vettem a levegőt, mire beértem Jázmin, meg is ijedtem, mert annyira előresietett, hogy egy darabig nem láttam, hogy hol van.

– Nem látok turistajelzéseket – jegyeztem meg.

– És?

– És, akkor ez nem egy turistaútvonal.

– Na és?

– Semmi – legyintettem.

Talán fél óra is eltelt, mire megpillantottuk. Jázmin ért először a dombok közötti tisztásra, bár néhány pillanatra rá én is mellette álltam. *Azta!*, suttogta Jázmin alig hallhatóan. Nekem elakadt a lélegzetem egy pillanatra. A kápolna a völgy közepén helyezkedett el, egykor fehér falait kikezdté az idő, megsárgultak, néhány helyen lepotyogott a vakolat, nagy hányadát a földtől a tető alatti apró ablakokig borostyán futotta be. A délutáni napsugár ferdén érte a tetőt, a félig nyitott kétszárnyú ajtót nyikorogva mozgatta a szél. Onnan nem láttam bent mást, csak a sötétet.

– Onnan hiányzik valami, nézd csak! – mutattam az első fal tetejétől fölfelé meredő rézcsőre.

– Hmm? Ja, igen.

– Mi lehetett az?

– Nem akarok találgatásokba bocsátkozni – mondta Jázmin megvetően –, de talán egy kereszt.

– Hát persze, egy kereszt – ismételtem, figyelmen kívül hagyva a gúnyt a hangjából.

Egyszerre mentünk közelebb az épülethez. Az ösöregnek tűnő vaskos ajtóhoz három lépcső és egy kisebb betonplacc vezetett föl. A placcot fölülről kisebb féltető védte,

melyet két oszlop tartott a helyén. Természetesnek vettem, hogy először körbejárjuk, ezért elindultam balra az épület mellett. Közben az ujjaimmal végigsimítottam a borostyán fedte falat, a kúszónövények még az ablakon is befutottak. Már a másik oldalon jártam, és furcsálltam, hogy nem találkoztam Jázminnal. Elöl sem találtam, újra megnéztem azt az oldalt, ahonnan én kezdtem vizsgálni, de ott sem volt. – Jázmin? – szólítottam meg, de nem jött válasz. Odaléptem az ajtóhoz, és teljesen benyomtam az egyik szárnyát, mire az nyikorogva kitérült. Bent félhomály uralkodott, az oltárig vezető úton félig szétrohadt padok sorakoztak. Az ablakokon beszűrődő fénysávokban porszemek táncoltak. Onnan tökéletesen beláttam az egész helyet, de Jázmin nem tartózkodott ott, hacsak nem valamelyik pad elé bújt el. – Jázmin! – mondtam kissé hangosabban, mint az előbb, de a hangom üresen vert visszhangot a falak között: *ázmin... ázmin... min... in*. Mielőtt beléptem volna, tudatosult bennem, hogy nem igazán akarok bemenni, a hátamon a hideg futkosott, annyira kihaltak és elhagyatottak éreztem a helyet. Aztán erőt vettem magamon, és halkán káromkodtam, hogy ilyen bolond vagyok.

Bent dohos szag fogadott, és valami más, de nem tudtam megállapítani, hogy mi az: sár, csatorna s valami fémes szag, ezeknek a keverékétől liftezett a gyomrom. Megfogtam az egyik padot, de rögtön vissza is rántottam a kezem a pudvás fa érintésétől. Haragudtam Jázminra, hogy ilyen buta játékokat játszik velem, miközben a szívem hevesen dobogott. A csönd, a hangulat fojtogató volt. Egészen az oltárig merészkedtem, melyen egy aranyserleg állt egy poros terítón, mellette két oldalt, egy kicsivel lejjebb, három-három félig leégett gyertya arany gyertyatartóban. Szemügyre vettem az oltár mögötti freskót: középen a levegőben a keresztre feszített Jézus szárnyakkal, az oldalában a Szent Lándzsával, közvetlen fölötte két angyal, mellette és alatta egy város, gondoltam, Jeruzsálem, bár nem ismertem a Bibliát. Előtte jobb és bal oldalt két szerzetes, az egyik az ég felé néz és emeli a karját, a másik pedig engem bámul. Hátrahőköltem, mert annyira meglepett; eddig nem is figyeltem föl rá, hogy ez az alak a freskón kifelé néz. Pont úgy festették meg, mintha mindig követné a szemével az embert. Sasszéztem néhányat jobbra, majd balra is, de nem változott semmi. Újra borsódzott a hátam, idegesen fölnevettem, de a hangom nyomban elhalt. Ráeszméltem, hogy alig maradt fény a kápolnában, szinte beesteledett.

Elkezdtem hátrálni, mikor valami hangosan roppant mögöttem, megpördültem, de nem láttam semmit. Ekkor mintha suttogást hallottam volna, mintha valaki egyenesen hátulról a fülembé suttogna. Annyira megijedtem, hogy hátrafelé ütöttem egyet, miközben féltérdre estem és földöntöttem egy padot, de csak a levegőt kaszáltam. Négykézláb a kijárat felé igyekeztem botladozva, de az ajtóhoz érve valami elkapta a pólóm gallérját, majd fenékre rántott. Kiáltás szaladt ki a számon, miközben valahogy túlkúsztam az ajtókereten, és a betonplaccon végiggurulva végül a hideg és nedves talajra érkeztem. Hangosan ziháltam, miközben lassan az utolsó fénysugarak is eltűntek a lombkoronák tetejéről. Fölkeltem, mert minél távolabb akartam kerülni a kápolnától. *Jázmin*, jutott eszembe. *Nem volt bent, néztem az ajtót és a mögötte lévő sötétséget, kurvára nem volt bent.*

Kétségbeesetten kerestem az épület körötti erdős részen, de már alig láttam valamit. Közben végig olyan érzésem volt, mintha Jázmin mégis bent lenne a kápolnában. Aztán egyszer csak, mikor elhaladtam a hely előtt az ajtó nyikorogva kinyílt, és ott állt Jázmin. Odaszaladtam hozzá, és kirángattam onnan, hagyta magát húzni.

- Mi az? – kérdezte halkán.
- Hogy *mi* az? Hol a francban voltál mégis?
- Hát bent. Végig bent voltam, és a freskóban gyönyörködtem.

– Hazudsz! – vágtam az arcába, nem azért, mert haragudtam rá, hanem mert annyira meg voltam rémülve.

Erre mintha fölébredt volna addigi mélaságából, és dühös lett. Kiszakította a kezét az enyémből, és hátrébb lépett.

– Nem hazudok! Ott voltam bent, és téged vártalak, de nem jöttél. Aztán meguntam és kijöttem.

Erre nem szóltam semmit.

– Menjünk innen – mondtam. – A frászt hozza rám ez a hely. – Elindultunk visszafelé az ösvényen. A fák fenyegetően hajoltak fölénk. – Soha többet nem jövünk ide vissza.

– Rendben – felelte.

De tudtam, hogy hazudik.

Sokszor végiggondoltam azt a napot. Ahogy kibuszoztunk Sikondára, fürödtünk egészen délutánig, aztán hazaindultunk az erdőn keresztül. *Nézzük meg, hová vezet!*, mondta Jázmin. Így kell valamit egy mondattal teljesen elfuserálni. Persze nem hibáztatom, mert ki tudja, később mi történt volna, ha aznap nem megyünk végig azon az ösvényen. Jázmint az iskolakezdésig kevésszer láttam, pedig csak két utcával lakott arrébb. Nekem lett egy barátnőm, főleg az vette el az időmet, Jázmin pedig nem keresett. Egyszer találkoztam vele meg az anyjával a boltban, köszöntem neki, ő visszaköszönt, megállapítottam, hogy egy kicsit lefogyott, végül ment mindenki a maga útjára.

Elkezdődött az iskola. Jázmin a párhuzamos osztályba járt, emelt szinten voltak testnevelés órái, azt hiszem, rendőr akart lenni. A szüneteket csak elvéve töltöttem az udvaron, általában a fiú WC-ben dohányoztam, vagy ha nem is gyújtottam rá, akkor a többiekkel beszélgettem. Délutánonként a nagymamámhoz jártam ebédelni, most már csodálkozom, hogy akkoriban, olyan ételek mellett (palacsinta, aranygaluska, máglyarakás) nem híztam száz kilósra.

– Na, hogy ízlik? – kérdezte egyik alkalommal.

– Na'on 'inom – mondtam, miközben a szám szilvás gombóccal tölttem tele.

– Először nyeld le, fiam.

– Nagyon finom, mamó – mosolyogtam, miután a gyomromban kötött ki a méretes falat. Szórtam még egy kis porcukrot a tejfölös gombócokra. – Lassan nem tudom begombolni a nadrágomat.

– Mit főztek holnap?

Megvontam a vállam, és a villámra tűztem egy újabb darabot.

– Fogalmam sincsen. Mindig akkor kérdezed, amikor már tele vagyok.

Szúrós szemmel nézett rám a mosogátnivaló fölül.

– Talán mert, amikor megjössz, nekiesel az ebédnek, mint valami vadember.

– Jogos. – Kinéztem az ablakon a napsütötte fákra, és arra gondoltam, hogy hamarosan az összes levél megsárgul rajtuk, majd lehullik. – Mama!

– Igen, fiam?

– Te sokat tudsz Komló történelméről, nem?

Egy pohár vizet tett elém, majd a hátam mögött kezdett tányérokat mosogatni.

– Itt éltem egész életemben, és olvastam is egy-két könyvet. De olyan sokat azért nem tudok.

– Tudsz valamit egy kápolnáról Sikondán?

Egy darabig nem válaszolt, csak a víz csobogását hallottam a csapból, illetve ahogy a tányérokat a szárítóra helyezi.

– Lássuk csak, lássuk csak... – kezdte. – Igen, valami rémlik. Nem tudom, mikor épülhetett, talán valamikor a Második Világháború előtt. Nem sokáig állhatott, azt hiszem, hamar lebontották a fürdő miatt.

– Lebontották? – hökkentem meg.

– Igen, fiam, hát nem ezt mondtam az előbb?

– Az meg hogy’ lehet?

– Akkoriban fedezték ott föl a természetes melegforrást, fogalmam sincs miért épült ott egy kápolna.

– Nem fönt az erdőben építették?

– Az erdőben? – nevetett a nagymamám. – Ugyan minek építették volna oda? Ha jól tudom, akkor lent állt a völgyben, ott, ahol most a fürdő van.

– És lebontották – állapítottam meg.

– Pontosan.

Nem tudtam mit kezdeni ezzel az információval. Néztem, ahogy a nyitott ablakon berepül egy dongó, hangos zümmögéssel tett néhány kört a gáztűzhely körül, majd visszaszállt a szabadba.

– Miért érdekel ennyire az a kápolna?

– Mi? – Elméláztam, és nem hallottam a kérdést.

– Nem „mi”, hanem tessék. Azt kérdeztem, miért érdekel annyira az a kápolna?

– Ja, hogy az... Csak hallottam róla az osztályban valamikor, és most jutott eszembe megkérdezni. Érdekelne a története.

– Hát, nézz akkor utána.

– De hol? – lepődtem meg.

– Hol? Hol? Hát a könyvtárban, fiam, a városi könyvtárban.

A következő nap szürke esőfelhők gyűltek az égre, de esni nem esett. Nekem délig voltak óráim, szóval ebéd előtt lesiettem a városba, szoroson összehúzva magamon a dzsekimet, hogy megóvjam magam a néha föltámadó hűvös szélről. A végállomás előtt egy megállóval szálltam le a buszról, hogy néhány métert sétálva a József Attila Városi Könyvtár és Muzeális Gyűjtemény nevű épület elé érjek. Azt hiszem, megmaradok az egyszerűbb nevénel, és ezentúl csak szimplán könyvtárként fogom hívni. Szóval, a könyvtárhoz két lépcsősor vezetett föl, az előtérben lerakhattam a táskámat és a kabátomat, majd az első emeletre fölérve odaléptem a hölgyhöz, aki egy pult és egy számítógép mögött ült.

– Jó napot! – köszöntem, majd eszembe jutott, hogy illik igazából, és sietve hozzátettem. – Kívánok!

– Először jár itt nálunk?

– Óóó, igen... azt hiszem.

– Akkor nincs ide beiratkozva.

– Nem, egészen biztosan nem vagyok.

– Nem meglepő – mondta, miközben elfordult a géptől, hogy egy fiókból egy papírlapot húzzon elő. – Manapság a fiatalok nem nagyon járnak ide. – Odanyújtotta a papírt, és adott hozzá egy tollat. – Ezt tölts ki! – mondta. Gyorsan beírogattam a megfelelő adatokat. – Remek! Gondolom, diákként szeretne beiratkozni. – Bólintottam. – Akkor száz forint lesz egy évre.

Előkotortam a zsebemből az érmét, és odatoltam neki a pulton, de nem mozdultam. Kérdően nézett rám.

– Talán segíthetne nekem, ha szépen megkérem – mondtam.

Fészek, 2000

– Talán segíthetek – mosolygott.
– Engem főként Sikonda történelme érdekelt.
– Hát... – kezdte a nő, de a mosolya már egy kicsit lejjebb hervadt. – Sajnos arról nem hiszem, hogy olyan sok mindent fogsz itt találni... meg persze máshol sem, nincs róla túl sok adat.

Megvontam a vállam.

– Akkor próbálkozzunk meg azzal a kevéssel, ami van – javasoltam.

Végül három darab könyvvel és egy jegyzetfüzettel ültem le egy asztalhoz. Kettőnek ebből nem sok hasznát vettem, mert csak egy-egy fejezetet szenteltek benne Komlónak, az üdülőövezetet meg sem említve. A harmadik már érdekesebbnek látszott: *Komló, az ezeréves város*. Ami persze nem volt igaz, hiszen csak körülbelül negyven éve nyilvánítottak minket igazi várossá. Kiderült, hogy Komló gyökerei egészen a római korig nyúlnak vissza, hiszen több építkezésnél is találtak abból az időszakból tárgyakat, sőt, még egy villának az alapjait is. Büszkélkedhettünk egy Árpád-kori templomrommal, amelyet a kórház fölötti domboldalon lehetett megsejteni, és megtudtam, hogy a középkorban mindössze tíz magyar család lakott itt, házaikból a török hódítások idején kettő maradt épen.

A város akkor indult igazi fejlődésnek, amikor megkezdődött a szénkitermelés; különböző nemzetiségű családok, legfőképpen férfiak érkeztek, hogy itt dolgozhassanak. Sikonda a pécsi székesegyházi uradalomhoz tartozott, itt is szénbányát akartak nyitni, de a próbafúrások során meglepő módon melegvíz tört felszínre. 1927-ben még csak egy primitív fürdőt nyitottak itt, de hamar híre ment, hogy a víz gyógyító hatású, így a rákölött összeg néhány hónap alatt megtérült. 1928-ban Plich Andor műépítész kétszintes épületet tervezett, amely 1930-ra készült el, ehhez épült még egy hatalmas úszómedence. A hely hamar népszerű lett szép tájaival, tenispályájával, túrázási lehetőségeivel.

Hát, nagyvonalakban ennyi. Egy nyúl farknyi fejezet egy könyvben, néhány fekete-fehér fényképpel a régi szállóról és az előtte álló szökőkútról. A kápolnáról semmi, egy mondatnyi utalás sem. Visszavitettem a köteteket a polcra, és odaléptem újra a pulthoz.

– Igen? – nézett föl egy számfüles regényből a hölgy.

– Biztos, hogy nincs más, igaz?

– Egészen biztos, hogy itt nincs. De miért nem próbálkozik meg Pécsen a megyei könyvtárral, hátha nekik több anyaguk van.

– Úgy lesz – mosolyodtam el az ötleten.

Másnap egy dupla testnevelés után végigszenvedtem egy matek, majd egy történelemórát. Volt egy rajzom, ahol oda sem figyeltem, hanem az egyik barátommal beszélgettem végig, kaptunk is néha egy-egy szúrós pillantást a tanártól. Földrajzzal zárult a napom, ahol a leghátsó sorban ültem, egy nyitott atlasszal előttem, és azzal ütöttem el az időt, hogy a hosszúsági és szélességi fokok metszeteiből létrejött négyzeteket színeztem be egyenként tollal. A tanárnő egy nagy zöld tábla elé helyezett térképen magyarázott valamit Dél-Amerikáról, nekem pedig kicsöngetés előtt néhány perccel már majd szétfeszült a hólyagom.

Mikor megszólalt a csengő, gyorsan bedobáltam a tancuccaimat a táskámba, és kifelé igyekeztem a teremből a WC felé. Még hallottam, ahogy valamelyik fiú nevetve megjegyzi mögöttem: „*Ha menni kell, akkor menni kell*”, aztán odaálltam az egyik piszoár elé, és egy sóhaj kíséretében megkönnyebbültem.

Kézmosás után megláttam a folyosón Jázmint, amint nem messze a szekrényénél áll, és meredten bámul maga elé. Odaléptem mögé, annyira közel, hogy régen észre kellett volna vennie, de nem reagált.

- Szia! – súgtam a fülébe, de semmi. Megkocogtattam a vállát. – Hahó! Ekkor eszmélt föl.
- Á, nem is vettelek észre – mondta.
- Pedig itt állok már egy ideje. – Jól megnéztem magamnak: sokat fogyott, amúgy szép, telt idomai most alig látszottak, tekintete beesett volt, szeme alatt sötét karikákkal. Próbált mosolyogni, de nem ment neki. – Jól vagy? Régen beszéltünk.
- Persze, persze. Jól vagyok. Veled minden rendben? Bólintottam.
- Igen. – Megsimítottam a karját. – Nem nézel ki valami jól.
- Mi? – kapta föl a fejét. – Ja, hogy az! – Idegesen a füle mögé túrta a haját. – Csak a sok stressz, nagyon sokat kell tanulni mostanság, nemde?
- De – értettem egyet.
- Na, szia! – köszönt el, és már távolodott is a folyosón.
- Jázmin! – szóltam utána, mire ő lassan megfordult. Én pedig fölvettem magamnak a kérdést: *Mégis, mi történt abban a kápolnában?* – Ugye, nem mentél vissza? Egy pillanatig azt hittem, megkérdezi: *Mégis hova?*, vagy majd azt mondja, hogy nem érti, miről beszélek. Végül csak ennyit felelt:
- Nem – azzal sietős léptekkel eltűnt a sarkon.

A Nap erőtlenül próbált előtörni a felhők mögül, néha sikerült neki, és ilyenkor szétoszlatta a mecseki domboldalakon, fatörzsek között lekúszó ködöt. Néha alig láttam száz métert előre, és azon csodálkoztam, hogyan tud ilyen magabiztosan vezetni a buszsofőr. Fölül találtam egy kapaszkodót, azt fogtam, miközben a többi utassal együtt bezötykölődtünk Pécsre. Az utolsó két órám elmaradt, ezért 11-kor már a pályaudvaron vártam a buszra, és mint később kiderült, nemcsak én, hanem majd negyven ember rajtam kívül. Egy néni könyöke valahogy mindig a fülemben kötött ki, egy férfinak pedig valahogy mindig sikerült leköhögnie az üstökömet.

Megkönnyebbülten szálltam le a végállomáson. Onnan sétáltam föl a Széchenyi térre, ahol megcsodálhattam Gázi Kászim pasa dzsámiját, és a nem sokkal előtte álló szentháromság szobrot. A dzsámi még ilyen borús időben is tündökölt szépségével. A térről balra tértem le, majd a Ciszterci közön keresztül jutottam el az Apáca utcába, ahol – többek között – a Baranya Megyei Könyvtárat is találhattam. Beléptem az épületbe, és ide is beiratkoztam, majd a könyvtáros segítségét kértem ismét. Ő is csak ugyanazokat a könyveket tudta ajánlani, mint Komlón, mire azt feleltem, hogy reméltem, itt találok esetleg valami mást is. Söhajtva néztem körbe: körülöttem a fehérre meszelt falak előtt sötét könyvespolcok sorakoztak, roskadásig tele könyvekkel, amitől a levegőben dohos szag uralkodott, de nem a kellemetlen fajta. Középen a polcokhoz tartozó sötétre mázolt több méter hosszú asztalok, hozzá illő, kényelmetlennek tűnő székekkel.

- ...gyűjteményünk – jutott el hozzám a könyvtáros utolsó szava.
- Parancsol? – kérdeztem vissza.
- Érdemes körülnézni a mikrofilm gyűjteményünkben – ismételte meg magát. – Komlóról rengeteg fotónk szerepel benne, talán van arról is, amit maga keres.

Beültetett egy mikrofilm olvasó elé. Elmagyarázta, hogy melyik gombbal lehet tekeríteni az oldalakat, melyikkel pedig nagyítani és élesíteni. Félmosollyal az arcomon, fejemet az egyik kezemre billentve kezdtem lapozgatni a képek között. Láttam egyet az 1900-as évek végéről, még csak a tervezett Újteleppel, ami a leendő bányászoknak épült. Több fekete-fehér képeslapot, „Üdvözet Komlóról” felirattal, rajta a még piciny várossal és csupán néhány elszórt házzal. Egy másikat a század eleji szénosztályozóról: „Jó szeren-

csét”, alatta pedig: „Kapható élelmezési raktárban Komlón”. Így mentem végig időrendben régi tereken és szoboravatásokon, egyre jobban elmerülve a színeket nélkülöző fényképekben.

Aztán végre elém került, amire annyira vártam: egy kép a régi fürdőről, és a mögötte lévő épületről, amely a mai napig áll, bár előle a szökőkutat és a medencét már régen lebontották. Egy közeli fénykép jött a medencéről, benne számomra avittas fürdőruhában férfiak és hölgyek, akik látszólag boldogan lubickolnak. Egy újabb kép, most a szálló teraszáról, rajta három alak, egy férfi két nő között. A kép alatt még szöveges magyarázatot is találtam: „*Kolossváry Andor a szálló megnyitóján üdvözli a vendégeket, 1928*”. Újabb kép: időbeli ugrás, de nem előre, hanem visszafelé, rajta az első, deszkából összetakolt, koedukált fürdő, 1926-ból. Újabb kép, amely a szálló előtt elterülő, fákkal övezett területet mutatja. Újabb kép, amin egy másik szögből lehetett látni a szállót és a medencét. Egy képeslap következett, rajta egy távolról készített fotó az egész fürdőről, amely 7,80 pengőért ígért „prima” elszállásolást, napi háromszori étkezéssel és egy fürdőt, 28 fokos szénsavas vízben.

Majd tekertem, és végre ott volt: egy alig fél méter magas kőfal, amin két ember ült, a magyarázat szerint Kolossváry Andor és felesége, mellettük poros út futott messze a távolba, majd föl egy dombra, hogy aztán eltűnjön a látóhatáron. A két alak mögött, az út bal oldalán pedig ott állt a kápolna. *Tényleg a kereszt hiányzott a tetejéről*, állapítottam meg, és hallottam magamban, ahogy Jázmin gúnyosan, tréfásan megjegyzi: *Nahát, itt egy igazi detektívmesterrel van dolgunk!* Egy képeslap következett a kápolnával, ezen az épülethez vezető utat fenyőfák szegélyezték. Újabb kép: a kápolna egy másik szögből és közelebről, a jobb alsó sarokban apró alak látszott a derékig érő fűben. Tekertem, a perspektíva ugyanaz maradt, de megint közelebről láttam a templomot, most az alakot is jól ki tudtam venni, egy világos hajú kislány volt az. Tekertem, és megint közelebb kerültem, lúdbőrös lett mind a két karom, amikor rájöttem, mi történik, mert nem csak én „kerültem” közelebb, hanem változott is a fénykép: a kislány most már csak néhány méterre tartózkodott a kápolnától, melynek kétszárnyú ajtaja tárva-nyitva állt, benne egy sötét sziluettel. Újra tekertem, mire a kislány már az ajtóhoz fölvezető első lépcsőfokra tette föl a lábát. Egyre hevesebben dobogó szívvel tekertem tovább, végignézve, ahogy a lány szaggatottan fölsétál a lépcsőn, be a sötétbe – *Ne tedd, ne menj be!*, ordítottam volna legszívesebben, de a jeges rémület a torkomra fagyasztotta a szót –, láttam, ahogy a sziluetthez tartozó kar kinyúlik, és a vállára helyezi a kezét. Izzadt a tenyerem, a gomb hangosan kattogott, ahogy gyorsabban és gyorsabban tekertem, de most mégsem jutottam közelebb, de ráébredtem a fényviszonyok változásából, hogy telik az idő. Nem tudom, hányszor kellett képet váltanom, hogy újra föltűnjön a sötét sziluett az ajtóban, éreztem, hogy a félelem rátelepszik a mellkasomra, és egyre csak nyomja, hogy nehezen kapjak levegőt. A sötét alak lement a lépcsőn, és szaggatottan indult el először megtévesztően nekem jobbra, majd egyenesen felém fordulva közeledett. Hiába volt fény, az arcát akkor sem tudtam kivenni, végül már annyira közel volt, hogy szinte az egész képet betöltötte, én pedig szinte már hisztérikusan, sípolva lélegeztem. Nagy nehezen fölfogta az agyam, hogy az alak nyaka fölött papi gallér fehérlik, mire egy újabb tekeréssel hirtelen megszűnt a lidércnyomás.

A mikrofilmtekerics utolsó képe egy kőkereszt volt, koszorúkkal övezve, a magyarázat szerint majd' kétszáz éves, és Árpádtetőről szállították Sikondára. Remegett a lábam, ahogy fölkeltem a székről, a hátamon hideg verejték csorgott alá a derekam felé, még a homlokomat is kiverte a víz.

Gyorsan, köszönés nélkül hagytam el az épületet, hogy a frissítő levegő kellemesen csapjon az arcomba.

Észre sem vettem, hogy milyen tempóban gyalogolok, anélkül, hogy tudnám, hova tartok. Mire észbe kaptam, már a Pécsi Nemzeti Színháznál jártam, mély levegőket vettem, és lehuppantam az előttem lévő szökőkút peremére. A mutató- és hüvelykujjammal a halántékomat masszíroztam, miközben összeszedtem a gondolataimat. Hogy mit éreztem, amikor végigmentem azon az ösvényen, hiszen már előtte is az *Állatmető* jutott eszembe. Semmi különösét nem tapasztaltam, mikor körbesétáltam, na de miután beléptem... valami egészen borzongató hangulat kerített hatalmába. Arról nem is beszélve, hogy Jázmin bement előttem, és eltűnt. Engem majdnem elkapott valami, és ez a valami könnyen lehet, hogy Jázmint meg is kaparintotta. Megváltoztatta, látom, ahogy a szemébe nézek – mintha tonna súlyok nehezednének a vállára folyamatosan. Rabul ejtette az a kápolna, és azóta is fogva tartja.

Valami borzalmas történt ott.

Kerestem egy nyilvános fürkét, és a telefonkönyvből odalapoztam Jázmin családjának a számához. Bedobtam pár érmét a készülékbe, és tárcsáztam. Csak néhányszor kellett megvárnom, hogy kicsörögjön, és máris fölvtették.

- Háló? – szólt bele egy idősebb női hang.
- Csókolom, a Jázmint keresném – mondtam.
- Ki beszél?
- Az évfolyamtársa vagyok, csókolom. Tessék mondani, otthon van?
- Nincsen.
- Tetszik tudni, hova ment?
- Az egyik barátnőjéhez.
- Köszönöm szépen, viszonhallásra! – azzal letettem.

Néhány szűk mellékutcán jutottam vissza a buszpályaudvarra, és nem is kellett sokat várnom, hogy induljon egy busz vissza Komlóra, a sok bejáró iskolás miatt gyakran indítottak még ilyenkor is járatokat. Húszperces zötykölődés után végül a Petőfi téren szálltam le, néhány pillanatra rá pedig éreztem a tarkómon és az ornyergemen, hogy gyengén szitálni kezd az eső. A domboldalak mögötti égen sötét felhők gyülekeztek.

Betértem egy közeli benzinkútra, és elmondtam, hogy mit szeretnék vásárolni. A kutas igencsak készséges volt, és mindennel kiszolgált, amit csak kértem. Egy jóval nehezebb táskával mentem el a következő buszmegállóig, amelyet a Sikondára közlekedő járatok is érintettek. Majdnem egy órát vártam a következő járatra, a sofőrnek fölmutattam a bérletemet, az ajtók pedig hangosan záródtak össze mögöttem. Rajtam kívül csupán két ember tartózkodott a járművön: középen egy ősz hajú, kendős néni, aki a botját a combjára támasztotta, és leghátul Jázmin. Bár háttal ült nekem a legutolsó ülések egyikén, fölismertem a kabátját, és újra megállapítottam, hogy mennyivel keskenyebb lett a válla. Haja kócosan, töredezett végekkel állt szerteszét, fejét oldalra fordítva, homlokát a kissé párás ablaknak támasztva bámult kifelé.

Egy pillanatra megdermedtem, de szerencsére nem tartott sokáig. Helyet foglaltam távol tőle az ellentétes oldalon. A busz megindult, ráérős tempóban döcögünk a célunk felé. Letöröltem a párás üveget a kabátom ujjával, és láttam, hogy hamarosan külvárosi területekre érünk. Lázasan törtem a fejemet, hogy mitévő legyek. Mert ha én is a végállomáson szálllok le, akkor Jázmin minden bizonnyal meglát, és nyilván leesik neki, hogy hova akarok menni. Volt egy olyan sanda gyanúm, hogy ha majd rájönne, mit akarok tenni, azt nem hagyná. Csak az a megoldás jöhetett szóba, hogy leszállok előbb. Na de hol? Olyan helyen kellett, ahol rögtön el is tudok rejtőzni, mert Jázmin bármennyire is elbambult, ha előttem elhalad a busz, akkor úgymint észre fog venni.

Lassan kapaszkodtunk föl egy erdősávval borított domboldalon, hogy aztán újra egy völgybe kezdjünk ereszkedni. Egy fa és egy bokor között egy róka lompos farkát láttam vörösleni. Tábla jelezte, mikor érünk be Sikondára, az út két oldalán kisebb és nagyobb nyaralók sorakoztak, néhány kéményből már füst kígyózott fölfelé. Egyre jobban szorított az idő, nekem pedig döntenem kellett, mert már csak két megálló volt hátra. Végül a strandnál szálltam le, szememet végig Jázminon tartva, aki ugyanúgy bámult, mint eddig. Lent beugrottam az egyik közelben lévő fémkonténer mögé, és addig ott is maradtam, amíg nem hallottam, hogy a busz eléggé eltávolodik.

Aztán futni kezdtem, ahogy csak bírtam. Nem volt olyan könnyű mutatvány a könyvekkel és egy benzineskannával teli táskával. Néhány méter után már ziháltam, miközben gyorsan hagytam el a fürdő kerítéssel elválasztott területét, amely az út mind a két oldalára kiterjedt, és egy kisebb hídon lehetett áthaladni az egyik feléről a másikra. Mire a végállomásra értem, mely mellett a Vadásztanya vendéglő állt, sípolt a tudóm és átázott az izzadságtól a pólóm hátulja. Még éppen láttam Jázmin hátát eltűnni az ifjúsági táborokhoz vezető út első kanyarjában, szóval átvágtam egy füves területen, átugrottam a patakot, amely a két mesterséges tavat táplálta Sikondán, és követtem, olyan gyorsan, ahogy csak tudtam. Mikor én is az első kanyarhoz értem, óvatosan kilestem mögüle, és örömmel tapasztaltam, hogy Jázmin elég közel van hozzám. Utána persze sokat lassítottam a tempómon, és inkább lopakodtam fától fáig, sokszor a két ifjúsági tábor (régén magam is töltöttem az egyikben két-három napokat minden évben az iskolával) kerítésének lapulva, egy-egy bokor mögé rejtőzve... teljesen fölöslegesen. Jázmin egyszer sem nézett hátra, mintha elmerült volna a saját kis világában. Mikor a szabadidő park végéhez értünk, eszméltem rá, hogy ugyanazon az útvonalon megyünk végig, mint amikor nyáron itt strandoltunk. Eszembe jutott, hogy meg akartam csókolni a patak fölfele feszülő fahídon, és ő nem hagyta. Tipikusan egy olyan nap volt olyan élményekkel, amikor az ember simán szerelmes lesz. Vajon miért nem kerestem utána Jázmin? Megnyugtattam magamat a ténnyel, hogy ő sem keres soha engem? Vagy a kápolnában törtéteknek volt hozzá köze? Nem pont annak az eseménynek kellett volna minket közelebb hoznia egymáshoz?

Rátértünk az erdei ösvényre, melyet színes levélszőnyeg takart. Én próbáltam vastag törzsű fák rejtekében maradni, vigyázva arra, hogy ne zörögjek többet a szükségesnél, ami meglepő módon sikerült is. Ilyenkor ősszel a pihenőpark nyársaló helyei elhanyagoltak és magányosnak tűntek. Hamarosan fölfelé kezdtünk kaptatni, én biztos távolságban maradtam Jázmin mögött. Tudtam, hogy nemsokára elérjük azt a helyet, ahol megtaláltuk a rejtett ösvényt, amely a kápolnához vezetett. Egyre izgatottabb lettem, ahogy közeledtünk, leheletem párafelhőként lövellt ki a számból, a folyamatosan szitáló eső a leveleken zizegett halkán. Aztán egy óvatlan pillanatban véletlenül egy korhadt faágra léptem, ami hangosan roppant össze a súlyom alatt. Riadtan ugrottam vissza a legközelebbi fa mögé, háttal nekifeszülve, remélve, hogy Jázmin nem vett észre. Még a lélegzetemet is visszatartottam, nehogy eláruljon.

Nem tudom, meddig várhattam így, míg ki mertem lesni a rejtekhelyem mögül, de akkor mintha kihagyott volna egy ütemet a szívverésem. Jázmin nem volt sehol. Lázasan kutattam, fejemet ide-oda forgatva, tekintetemet egyik helyről a másikra kapkodva, de nem láttam sehol. *Francba!*, gondoltam. *Francbafrancbafrancba!* Fölfutottam arra a helyre, ahol úgy sejtettem, utoljára állt, még a lábnyomait is ki tudtam venni a sáros talajon. Elővettem a táskámból azt a bővli zseblámpát, amit arra az esetre vettem, ha esetleg rám sötétedne. Azzal pásztáztam végig az erdei út szélét, hogy megtaláljam az ösvényt. Néhány perc kutakodás után rájöttem, hogy nem megy. Fölmentem addig, ahol már biz-

tos nem lehetett, majd egészen vissza a pihenőparkig, de nem leltem meg. Végül ott mentem be az erdőbe, ahol Jázmin az utolsó lábnyomait hagyta, próbáltam további nyomokat keresni, de mintha a föld nyelte volna el.

Lassan az utolsó fény is eltűnt az erdőben, amikor fáradtan – sajgó izmokkal és háttal – kilyukadtam az első tó mellett végigfutó Kolossváry sétányon. Nagy területet jártam be, de a kápolnára nem akadtam rá. Kerestem egy padot, amin éppen nem ült egyetlen horgász sem, és lehuppantam rá. Egy kisebb bottal próbáltam lekotorni a ráragadt sarat a cipőmről. A nem messze lévő buszmegállóba pont beállt egy busz, kerekei alatt csikorogtak a kavicsok, mellyel a megállót és a hozzá tartozó parkolót is leszórták. *Talán elmehetnék, gondoltam. Talán annyiban hagyhatnám a dolgokat, nem törődni velük egyszerűbb lenne.* De mire elsétáltam a járműig, már nem tartottam olyan jó ötletnek. A sofőr egy darabig nézett rám, hogy fölszállok-e, de amikor nem mozdultam, bezárta az ajtót, és elindult visszafelé.

Én is így tettem: visszafelé haladtam, amikor jobb oldalon föltűnt valami az erdő szélén. Úgy nézett ki, mint valami barlang, melynek szélét levelek és ágak alkották. Újra fölkapcsoltam a lámpámat, átszaladtam az úttesten, majd egyenesen beléptem. A lassan kétszáz éves kereszt lapulevelek gyűrűjében állt egy kisebb domb előtt. Már korántsem olyan volt, mint a mikrofilm tekercsen. Az évek rajtahagyták nyomukat, annyira megkopott, hogy a keresztre feszített Jézus alig látszott rajta. Mégis, ha a tetejét néztem, láttam azt a két sötét gödröt, amely egykor a szeme lehetett... és mintha szüntelen engem bámult volna. Valaki egy friss koszorút helyezett a lábához.

Közelebb léptem, hogy megérintsem, és akkor minden elsötétült.

- *Mi történt?*
- *Nem tudom.*
- *Hol vagytok?*
- *Fogalmam sincsen.*
- *Megérintettem...*
- *A keresztet.*
- *És akkor...*
- *Minden sötét lett.*
- *Idegesítő, hogy befejezed helyettem a mondatokat.*
- *Nem muszáj beszélgetnünk.*
- *Mi történt?*
- *Nem tudom.*
- *Tudod mit? Tényleg hagyjuk abba.*

Beletelik egy kis időbe, mire rájövök, hogy saját magammal beszélgetek. Mikor kinyitom a szemem, fűszálak tengerét látom. Egy mezőn vagyok, melynek felét már fölszántották, ott vált zöldből barnába a terület. Erős napsugarak döfnek a föld felé amorf bárnyfelhők között. Néha föltámad a szél, olyankor a kabátom ujját kapkodja. Elindulok, mert egy poros úton állok, és visz a lábam előre. Útközben a távolban látom, hogy egy ló vontatta szekér döcög balra tőlem, hátulja roskadásig pakolva szénával, az elejében egy idősebb férfi, mellette egy fiatalabb fiúval, aki talán a fia lehet.

Arrafelé megyek, amerre ők is, nemsokára fehér kavicsos útra térek rá, majd egy dombon ereszkedek lefelé. A szekérről és az utasairól már csak a levegőben terjedő por árulkodik, rég eltűntek az egyik kanyarban. Lassan fölismerem a tájat, pontosan ugyanitt mentünk végig a busszal is, csak hiányzik a betonút, és hiányoznak a nyaralók. Körös-körül mindenhol csak fa és fa, ameddig a szem ellát. Valahogy megnyugtat a természet közelsége.

Először a szökőkutat pillantom meg, ahogy a közepéből majd' tíz méter magasba lövell egy vízszugár, és hullik szerteszét cseppekben vissza. Aztán a fákat és a páfrányokat, amelyek az udvarban állnak, az egyik páfrány alatt, napozóágyon, egy fürdőruhás, kalapos nő legyezi magát a meleg ellen. Orra alatt apró izzadságcseppek csillannak. Háta mögött hatalmas, vízzel teli medence foglalja el a terület nagy részét, benne mintha csak a régi képekből kilépő emberek fürödnének. Onnan két lépcsősor vezet föl a szálló – középen boltíves ablakok és bejárat – zöld épületéhez. A szép idő ellenére meglehetősen kevesen vannak a medencében.

Miután fölcaplatok a lépcsőn, ki is derül, hogy miért. A terasz egyik felében asztalok és székek sorakoznak, mögöttük emberek és gyerekek, balra tőlük bazsarózsa bokrok illatoznak, a szálló erkélyeire is összegyűltek néhányan, és mindenki egy irányba néz. Arra fordulva látom, hogy mögöttem rögtönzött színpadot hoztak létre, melyen egy színész-csoport játszik. Hamar fölismerem Shakespeare Romeo és Júliáját, ami egy éve volt kötelező olvasmány.

Az egyik férfi mondja:

„Kelj föl, kopognak, bújj el, Romeo.”

Mire a másik, aki nyilván Romeót játssza:

„Nem én. Beteg szívem bús sóhaja
Ködként takar el a szemek elől.”

Egy darabig még nézem a színdarabot, aztán megunva (tudom, tudom, ezt lehetetlen megunni) visszamegyek a parkba, és végigsétálok az úton – egy darabig fakerítés kíséri, amíg a fürdő területe tart –, mely az én időmben a két mesterséges tóhoz vezetett, de most csak egy csupasz, füves mezőt találok a helyén; a Vadásztanya most is áll, bár most Antal tanyának hívják. Tovább, végig az erdön keresztül, meglepve, hogy mennyi mindent beépítettünk később, hogy mennyi minden rajta hagytuk a kezünk nyomát. Vajon van értelme építkezni, alkotni, hisz később úgyis minden elrohad, vagy elkoptatja az idő.

Nem gondolkozom, vajon hogyan lehetséges, hogy most itt vagyok, és mégsem vesz észre senki. Tudom, hogy célja van az ittlétemnek. Valamit látnom kell!

Előbb veszem észre a kislányt, aki a mező szélén játszik, mint a kápolnát. A kápolnát, melyet szépnek is nevezhetnék ott az erdő szélén, a napsütötte tisztáson, ha nem tudnám, hogy valami szörnyűség történt ott. Követem a kislányt, aki egyre közelebb merészkedik a templomhoz, egyberészes, pöttyös ruhát visel, melynek alsó részét meg-meglebbenti a föltámadó nyári szél. Utánaszólok, hogy ne menjen tovább, de semmilyen hang nem hagyja el a számat, bárhogy is kiabálok később. Fölkísérem az épület lépcsőjén, ahol már nyílik ki érte az ismerős kéz. Meglátom a hozzá tartozó arcot is, semmi különös nincsen rajta, egy átlagos arcberendezés. Fekete ruhát visel, nyakát fehér papi gallér takarja. Mosolyog, de ez a mosoly megtévesztő. Mert a szeme közben akár egy ragadozóé, amely csak a prédára vár. Vérszomj. Mohóság. Gyilkos vágynak benne.

Belülről a kápolna ugyanúgy néz ki, mint amikor először jártam benne, de hiányzik belőle a por, a padok újonnan csillognak. Semmiségekről fecsegnek az oltárig vezető úton, látszik, hogy a kislány nem először jár itt. Hallgatom a locsogásukat, az egyik padnak támaszkodom, már-már megnyugszom, amikor megtörténik.

A pap keze villámgyorsan kicsapódik, és az oltárhoz csapja a lány fejét. Nem is a tetőtől, mint inkább a hangos koppanástól ugrok hátra, szemem riadtan nyílik tágra. A pap

az oltárra helyezi a kislányt, és megszabadítja a ruháitól. Ó, nemnemnem!, gondolom magamban, nem és nem és nem! Úgy ver a szívem, hogy attól tartok, kiugrik a mellkasomból, amikor a férfi is leveti a maga ruháit. Én ezt nem akarom látni! De nem az következik, amire gondolok. Valahonnan a férfi kezébe akad egy kés, hegyét a lány mellkasára helyezi. Úgy kiáltok, ahogy csak a torkomon kifér, de nem hall senki. Szeretném elfordítani a tekintetemet, de nem megy, képtelen vagyok máshova nézni. Látom, ahogy a penge átszakítja a húst és az inakat, látom, ahogy dolgozik föl és le. A pap a nyílásba helyezi a kezét, elmerül benne, nekem meg végre sikerül sarkon fordulnom, és kiszaladnom erről a pokoli helyről. Kint térde rogyok a fűben, és némám öklendezem, de nem hagyja el semmi a gyomromat.

Aztán hirtelen ujjak markolják meg a vállamat, hátranézve egy véres arc mered rám, és újra elsötétül minden.

Kábultan ébredtem a földön, teljes sötétségben. A zseblámpám nem sokkal mellettem hevert, akkor gurulhatott el, amikor elájultam. Megállapítottam, hogy sokkal gyengébben világít, mint előtte, habár nem tudtam, hogy pontosan mennyi idő telhetett el. Minden végtagom sajgott a rengeteg, megerőltető gyaloglástól, nem egykönnyen keltem föl, a táskám sem könnyítette meg a dolgom. Összeszedtem a zseblámpámat, és visszamentem az utcára.

A közvilágítás narancssárga fényben fűrösztötte az úttestet és a tópartot, a csatorna-fedelekből kísérteties gőz szállt fölfelé, valahol az erdő szélén egy szarvas moccant. Tempósan indultam újra el ugyanazon az úton, amit ma már egyszer – nem is olyan régen – végigjártam. Egy idő után futni kezdtem, a táskám pántja folyamatosan a vállamba vágott, a hátamba minden mozdulatra belehasított a fájdalom, de nem akartam késlekedni. Nem akartam arra gondolni, hány száz méter vár még rám, ahogy arra sem, hogy mi történhet éppen Jázminnal, csak arra koncentráltam, hogy az egyik lábam a másik elé helyezzem. A síri csendben szinte fülsértő volt, ahogy a talpam ütemesen a betonhoz csapódott.

A pihenőparknál aztán megszűnt a betonút és a világítás. Csak a szerencsémnek köszönhettem, hogy nem estem hasra valamelyik kiálló gyökérben, bár néha nem sokon múlt, hogy a földön kössek ki. Jócskán lelassított, mikor aztán fölfelé kellett haladnom, az erdei út szélén magasodó fák törzsének segítségével húztam magam föl a dombokon. Közben a halvány zseblámpám fényével az erdő szélét pásztáztam, hátha megtalálom az ösvényt, de ezúttal sem sikerült. Ismét oda és vissza gyalogoltam egyre lassabban, míg végül a végkimerültségtől összeakadt a két lábam, és elterültem. Dohos, nedves földszag fogadott ott lent, és egész kellemesnek találtam, még a szitáló eső sem zavart. Szinte kényelmesnek mondhattam a helyzetet, képes lettem volna elaludni, de akkor...

Jázmin!

Föltoltam magam a kezemmel, fölnéztem, és akkor, egyszer csak ott volt előttem. Az ösvény. Alig fél méterre estem össze tőle. Ettől új erőre kaptam, bár sajnos ezt a zseblámpámról nem mondhattam el, úgy kellett előreindulnom, hogy alig pislákkolt. Összeviszsa botladozva tettem meg a kápolnáig vezető utat, néha fél térdre rogyva, néha meginogva, de izgatott lettem, ahogy egyre közelebb kerültem.

Már láttam az ösvény végét, amikor végleg kialudt a zseblámpám. Számítottam erre egy ideje, ezért előkotortam a zsebemből azt a doboz gyufát, amit még a benzinkúton vásároltam a benzín mellé, és meggyújtottam egyet. Nem adott sok fényt, csupán éppen eleget. A szabad kezemmel próbáltam attól óvni, hogy a fölülről érkező csapadék nehogy eloltsa. Néhány lépés után végre kértem a tisztásra, amely a kápolnát ölelte

körbe, de pont a körmömre égett a gyufa, ezért újat húztam elő a skatulyából és lobbantottam lángra.

Megdermedtem a látványtól. A kápolnától nem messze hét alak állt. Mikor közelebb mertem menni hozzájuk, úgy remegett a kezem, hogy attól féltem, elejtem, amit benne tartok. Hét halott kislány meredt a semmibe. Holt szemük elnyelte gyufám imbolygó fényét. Hófehér arcuk csak úgy világított a sötétben, az egyikükben ráismertem arra a lányra, akit nem sokkal ezelőtt figyelhettem meg a látomásomban. Talán így még félelmetesebbek voltak, hogy nem reagáltak semmire, de az is lehet, hogy futni kezdek, ha valamelyikük akkor megmozdul. Újra sötét borult rám, remegve vettem a levegőt, mert elképzeltem, ahogy a kislányok körbefognak, majd hideg kezükkel elrángatnak valahova az erdőbe. De amikor újabb gyufát gyújtottam, még ugyanott álltak.

Időnként hátratekintve mentem oda a kápolnához, föl a lépcsőjén, be a kétszárnyú ajtón, amely úgy várt rám, mint egy oroszlán nyitott szája. Bent ugyanaz a szag fogadott, a gyufa csupán néhány padsort világított meg előttem, egyik lábamat a másik elé csúsztatva haladtam előre. – Jázmin! – súgtam halkán, mégis úgy visszhangzott az egész hely, mintha rendesen beszéltem volna. Megálltam, hogy megint meggyújtsak egy gyufát, életem leghosszabb három másodpercét átélve.

Nem mozdultam, hallgattam. Hamarosan zajra lettem figyelmes. *Mi ez?* Valami szakadt, mint amikor ruhát tépnek, szörcsögő, csámcsogó hang váltotta föl, majd újra az a bizonyos szakadás. Közben, egészen halkán, valaki halkán nyögdécselt. *Jázmin*, döbbentem rá. Tovább mentem, gyufám fénye valami egészen borzalmasra esett. *Jázmin* a földön feküdt hanyatt, nem sokkal messze tőlem, kezével eltakarta a szemét, fölötte térdelt egy sötét alak, kopasz, eres fejére szabályosan ráfeszült a bőr. És attól, amit láttam, ordítani kezdtem.

Az alak falatnyi húsokat tépett ki *Jázmin* combjából, majd komótosan rágta meg őket. Mikor meghallotta a kiabálásomat, fölkapta a fejét, véres szájában húsmarcangolásra alkalmas fogak sorakoztak, pergamenvékony bőrét nyílt sebek borították, az egyetlen, amiből ráismertem a papra, az a tekintete volt. Az megmaradt ugyanolyan állatinak, mint amilyennek először láttam. Nem tükröződött benne más, csak a tisztításra való vágy.

Hirtelen elmozdult balra, és eltűnt a szemem elől, nekem pedig el kellett dobnom a gyufámat, és újat gyújtani. A sötétben hallottam *Jázmin*t, ahogy szenved, és valami mást, azt a szörcsögő hangot, de most közvetlenül a hátam mögül, szinte már a fülem mellett. Hideg lehelet érte a nyakam oldalát, én hátrapördültem az új, égő gyufával, amitől csak azt értem el, hogy újra kialudjon, de előtte még szemben találtam magam a pappal. Ügyetlenül léptem hátra, és ütöttem egy jobb egyenest, de csak a levegőt kaszáltam. Közben megbotlottam az egyik padban, amitől aztán hátraestem, és kiejtettem a skatulyát a kezemből. Karmok ragadták meg a lábamat, és kezdtek el vonszolni, megkapaszkodtam az egyik padban, de csak azt értem el, hogy azt is magammal vonszoltam közben. Rúgtam, a lábfejem elmerült valami pépesben és nyálkásban, majd cuppanva vált ki belőle, de a vonszolás végre abbamaradt. Próbáltam visszakúszni a helyre, ahol elbotlottam, hogy megtaláljam a gyufámat, kezem porban és koszban matatott, de mind hiába.

– *Jázmin!* – próbálkoztam. – *Jázmin!* Merre vagy?

Szerettem volna a nyögései irányába menni, de most nem hallottam semmit. Ekkor elkaptam valami hátulról, a levegőbe emelt, és messzire hajított. Az egyik padon landolhattam, fájdalmasan érkeztem a vállamra, még megijedni sem maradt időm, mikor újra elemelkedtem a földről, és hirtelen a szabadban találtam magam. Közben elállt az eső, az ég valamelyest kitisztult, holdfény világította meg körülöttem a tájat. A halott kislányok a semmibe meredtek.

Jázmin ott feküdt nem messze tőlem. Ledobtam magamról végre a táskámat, mintha több tonnától szabadultam volna meg, de még így is nehezen keltem föl, és térdeltem oda mellé.

– Jázmin! – fogtam meg a kezét. – Jázmin! Hallasz engem?

– Igen – felelte halkan.

– El kell mennünk innen – mondtam. – Segítek fölkelni.

Gyengén ingatta a fejét.

– Nem. Nem lehet.

– Ne szórakozz már! Az a szörnyeteg még itt lehet a közelben, én meg nem akarok vele még egyszer összefutni. – Körbenéztem, de csak a fák árnyékait láttam. – Van benzin a táskámban, föl kell gyújtani az egész helyet, csak elhagytam a gyufámat.

Jázmin a másik kezével megfogta az arcomat, így végre ráfigyeltem.

– Te nem érted – súgta erőtellenül. – Ez a föld – most belemarkolt a mellette lévő avarba és sárba, én meg arra gondoltam, majd azt mondja: *kérges* – őrizi az emlékeket. Ez a hely... nem létezik igazából. Lebontották. Régen. Csak egy emlék. Nem tudod fölgyújtani azt, ami nem létezik.

– Mégis miről beszélsz? Mi ez az egész? És a pap? Ez a szörnyeteg?

– Fontos ez? – kérdezte. – Van egy forrás nem messze innen, beledöglött egy kecske, ivott belőle még régen, megbomlott az elméje. Nézd meg az arcukat, nézd meg, hogy várják, hogy megszabadulhassanak. – Tudtam, hogy a hét kislányra gondol, de direkt nem néztem oda. – Megette a szívüket.

– Jól van – mondtam, bár nem hiszem, hogy fölfogtam volna bármit is abból, amit mondott. – Akkor is el kell mennünk innen. – Meglepve tapasztaltam, hogy nincs rajta sérülés. – Meg kell próbálnod fölállni, Jázmin.

Megint a fejét rázta.

– Nem lehet.

– De hát miért?! – fakadtam ki.

– Mert én vagyok a szabadulásuk ára. Én és a testem, az emlékeim, a lelkem. A hely lassan elvesz tőlem mindent, és te semmit sem tehetsz ellene. Megértettem, amikor először itt jártunk, és engedtem, hogy táplálkozzon belőlem.

És akkor végre megláttam, talán a holdfény esett rá máshogy, nem tudom. Mindkét combjáról hiányzott a hús, följebb kilátszottak a csupasz bordái.

– Jézusom! – súgtam. – Jézusom! – éreztem, hogy akaratlanul is könnyek indulnak útnak a szememből, és megállíthatatlanul potyognak a földre.

– Ne sírj! – fogta meg újra az arcom Jázmin. – Inkább nézd! – mutatott a hét kislány felé.

Azok kézen fogták egymást – nem mondom, hogy láttam a megkönnyebbülést az arcukon, vagy bármilyen fölszabadító érzést megnyilvánulni, mert akkor hazudnék, de nyilvánvaló volt, hogy valami változott, mert bennem is megszűnt az a feszültség, amit azóta éreztem, hogy ráléptem az ösvényre –, elindultak az ellenkező irányba, majd elnyelték őket a fák árnyékai.

– Vége van – mondtam. – Hallod, Jázmin, vége van! Jázmin? – Nem érkezett válasz.

Lenéztem, csak egy csontvázat tartottam a kezemben. Csontujjak nyugodtak a nyakamban, én pedig egy rom mellett térdeltem némán, könnyekkel az arcomon, a mellkasomban mégis valami egészen felszabadító érzés volt.

¹Kosztolányi Dezső fordítása.

BOZSIK PÉTER

Ócska dallam

(töredékek egy profán költőről)

Bakos Árpádnak

1.

Hogy képbe helyezzem az olvasót, el kell mondjam, hogy a Vajdaságban írt magyar irodalomnak a második világháború után a nyolcvanas évek végéig három jelentősebb korszaka volt. Az első, az ún. krležai nyitás az ötvenes évek elején, amikor Krleža meghirdette az irodalom szuverenitását (Major Nándor, Bori Imre), a második pedig az első Symposion-generáció (Tolnai Ottó, Végel László, Bányai János, Gerold László, Domonkos István, én ide sorolom Böndör Pált, Juhász Erzsébetet is). Az ún. első Sympo-nemzedék teljesítménye (legalábbis a regényírás terén) az 1968-as regénypályázatban csúcsonyult ki. Ez volt a titói, öngazgatási szocializmus legszabadabb korszaka. Mikor én eszmélni kezdtem, ezeket a könyveket már nem adták ki újra, antikváriumok mélyén lehetett megtalálni, vidéki kiskönyvtárakban, mert a nagyokból (pl. az újvidéki magyar tanszékből is) eltűntek. Domonkos István Kitömött madár c. regényét a nyolcvanas évek második felében adták ki, Gion Nándor győztes pályaművét (amelyben többek között a vajdasági magyarság beolvadását is érinti) sem a hetvenes, sem a nyolcvanas években nem adták ki. Sőt, ha valaki érinteni merte a témát, súlyos retorziók várhattak rá. A harmadik korszakot Balázs Attila, Fenyvesi Ottó, Losoncz Alpár, Fekete J. József és nem utolsósorban Sziveri János neve fémjelzi, akiket az Új Symposion 3. nemzedékének is neveznek. (A névsor egyik nemzedék esetében sem teljes.)

2.

Kevés olyan költőt ismertem, aki olyan következetességgel élte és írta költészetét, mint Sziveri János. Akire mesterként tekintettem. Mind a költészetét, mind etikai tartását példaként tudtam magam előtt. A költészetét mára már nem, egyfelől azért, mert alig írok már verseket, másfelől az az út nem az én utam volt, más hadiösvényre léptem, bár régi, megsárgult lapok őrzik még ennek a költészetnek elementáris hatását a nevem alatt.

Amikor a kétes emlékezet lúgosan habzó vizein járok (sic!), látom nemzedékem legjobb elméit (köztük álszerény magamat) egy-egy Sziveri-féle fölolvadáson. Látom magam Temerinben, valami művelődési házban, Csantavéren, a Bartók Béláról elnevezett művházban,

Újvidéken, a bölcsészkar egyik termében, Budapesten, az Írószövetség Bajza utcai székházában, amikor az egyik versének fölolvásásához tőlem kéri el vásári napszemüvegem. Hallom a gyilkos, groteszkba átcsapó iróniát és a tehetetlen dühöt, amely izzott, mint a Földbe becsapódó meteorit. A Kos jegyében született – fejjel ment a posztbolsevik falnak. Erről pedig nem sok jót mondanak az álmoskönyvek. A büntetés nem is maradt el: miután a jugó adminisztráció föloslátta a szerkesztőséget, Sziveri ellehetetlenült, majd betegsége kezdete után Magyarországra költözött.

3.

Sziveri János első kötete, a *Szabad gyakorlatok* arra bizonyíték számomra, hogy mennyire nehéz megítélni egy első kötetes szerző majdani pályáját. Sziveri az ún. hermetikus költészet felől (amelyet elsősorban a szerb költő, Vasko Popa ihletett) jutott el az alanyi költészetig. Azt is mondhatnám, onnan indult, ahova egyes költőink most érkeznek el, vagy az utóbbi 10–15 évben érkeztek meg. Vagy azt is, hogy a mai magyar költészet pillanatnyi állását ismerve azok a versei hathatnak (poszt)modernül, amelyeket a költő – saját bevallása szerint – legszívesebben elégetett volna. Ez nem értékítélet, csak annak bizonyítéka, hogy mennyire kiszámíthatatlan egy-egy költői pálya és annak megítélése. Petrivél szólva: mennyire nem tudnak egyes költők elvárásoknak megfelelni. Mint ahogy az sem jelent semmit, hogy én soha nem tudtam elolvasni ezt a verskötetet: bele-beleolvasgattam, és aztán mindig későbbre halasztottam. Most végre sikerült. És megmondva az *őszintét*, nem tudtam mit kezdeni bizonyos versmondtaival. Annyira megdöbentettek. Különösen annak tudatában, hogy Sziveri gyomorrákban szenvedett (ki). (Pl.: „A gyomorba nyúlni, / a lerakatba, megmarkolni valamit, / majd / szabályos mozdulatokkal elereszteni.” Vagy: „A dudor folyton bővül. A felületek egymásba torlódnak, / a sejtek munkája fokozatosan felgyorsul, időnként / kimarad egy-egy szakasz.”) És még sorolhatnám.

Az összegyűjtött verseskötetben a szerző hét kötetének anyaga szerepel. Az első a már fentebb említett hermetikus líra jegyében íródott *Szabad gyakorlatok*, a második a *Hidegpróba*, amely még magán viseli a hermetikus líra jegyeit, de már egyre jobban a társadalmilag determinált alanyiség felé tendál. Ez aztán a *Dia-dalok*, a *Szajbarágás*, a *Mi szél hozott?* verseiben csúcsonodott ki a groteszk jegyében. Míg maga az életmű a legjobban megszerkesztett *Bábel*, a magánéletbe (magánhalálba?) teljesen visszahúzódó lírai én pedig a halála után megjelent *Magánterület* című kötetben.

Következzék most tőlem egy idézet a *Bábel* című kötetéről, annál is inkább, mert máig érvényesnek tartom (pontosabban az a véleményem, hogy a költő nem csak a szövegekkel akart „üzenni”, hanem a megszerkesztés módjával is, akár a régi, az élet elixírjét kutató kémikusok), és mert annak idején igencsak átírva és megcsonkítva jelent meg az újvidéki Magyar Szóban: „Azt hiszem, nyugodtan állíthatom, hogy a század/ezredvég egyik legfontosabb könyve az övé. A magyar irodalom ezen dudásai közül ő ereszkedett legmélyebbre a földi pokol bugyraiba. Ez persze nem esztétikai értékítélet, hanem tény. Másokat talán elnémított volna a szenvedés, a halál biztos tudata, Sziveri azonban ízgvérig költő volt, abból a fajtából, akik mindenből minőséget tudnak párolni, így a pusztulásból – saját pusztulásukból is. A test és szellem megsemmisülésének ilyen történetét a pokol e mélységének másik lakója, Hajnóczy Péter írta meg – prózában. Ugyanilyen pontossággal, ugyanilyen intenzitással.

A *Bábel* c. kötet főlépítése a számmisztikán alapszik. Hetven (10x7!) verset tartalmaz, míg egy-egy ciklus tizennégy (2x7!) költeményt foglal magába. A hetes szám a bibliai Bábel tornyának hét szintjére utal, melyet a bolygóknak szentelt hét lépcső jelképez. E

hét lépcsőfokot megmászva jut el a beavatott az isteni tudáshoz. A tizennégyes szám pedig nem más, mint a holdfél napjainak száma, amely idő alatt az újholdból telihold, illetve a teliholdból újhold lesz. A fogyással és növekedéssel azonos. A test fogyását, eltűnését és a mű születését hivatott jelképezni, amelyben tovább él, gyarapszik. »...gyarapodom – bár elfogyok« – írja a kötet első versében. (*A Kos jegyében*).

Sziveri költészete a groteszk jegyében íródott, de szívesen alkalmazza a humort és az iróniát is. Míg a *Dia-dalok* és a *Szajbarágás* és a *Mi szél hozott?* darabjaira jellemző keserű és olykor ostorozó gunyorosság teljesen kiiktatózott opusából. A *Bábel* verseinek többsége kötött formában íródott, de néhány vers, mint amilyen a *Drill, Kőfejtők, Balkánon, Összkomfort* stb. az oldottabb hangú, de pontosságban ugyanúgy kérérlhetetlen *Hidegpróbát* idézi, csak fokozottabb figyelemmel, letisztultabban.”

A *Magánterület* verseiről pedig mit lehet mondani. Halállíra. A lehető legnagyobb figyelemmel megírva. Az meg már a sors abszurditása, hogy Sziveri János hét verses-kötetet írhatott meg. Bár meglehet, hogy még sincsenek véletlenek.

4.

Sziveri szinte minden kritikusa kiemeli formafegyelmét, nyersességét, profán, hol gunyoros, hol ironikus és groteszk szóhasználatát, „melyek belső arányait legfeljebb csak a rím-játékok túlfuttatása billenti ki néha, ha ironikus tartalmuk nem kap kellő nyomatékot” (Keresztury Tibor).

Tehát nyűtt, legalább száz éve elhasznált rímek, meg közmondástöredékek, szóláshasonlatok, állandósult szókapcsolatok, népi rigmusok. És ezek a frazeológiai egységek – ha elkezdem szétszedni – semmisseknek, ócskákknak, nyelvi kliséknek tűnnek. (Kesztűs kéz, visszaszív, végső kálvária, a halál szele, nem rontja köztünk tovább a levegőt, hullafehér kéz, a bőrön átvilágító csont, korgó gyomor, nyakon lüktető ér, elcsépelet jelenet – hogy csak a Bábel című versből idézzek néhányat.) De ő egy váratlan fordulattal megbolondítja a nyelvet – vagy gyilkos (ön)iróniával, vagy egy bibliai hasonlattal, vagy akár azzal, hogy két távoli dolgot kapcsol össze, és belelővi olvasója szívébe az adrenallinnal töltött, rozsdás fecskendőt. (Most csak egyetlenegy gyilkos példa: „kétharmad gyomrom nélkülem korog”.)

„Megkockáztatom – írja Fogarassy Miklós –, hogy abban az áldatlan ügyben, amelyet a magyar irodalomban urbánus és népi „ellentétként” szoktunk címkézni, Sziveri népi-vágáns-citoyen költészete úgy tette le a garast (vagy rá se rántott), hogy harmonikus, ősi arányokra utaló sorokat tudott hitelesen írni.” Ezzel maximálisan egyetértek.

5.

Miklós Melánia, egyébként jó kritikájában, azt írja a Revizorban (<http://www.revizoronline.com/hu/cikk/4864/sziveri-janos-az-ember-komediaja-kosztolanyi-dezso-szinhasz-szabadka/>), hogy *Az ember komédiája* című, Sziveriről szóló előadásban (Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka) teljes egészében elhangzik a Bábel c. vers. Nos, ebben téved. Bakos Árpád, nyilván a mű hosszúsága okán, a 31 versszakból kihagyta a 9., 13., 14., 16., 18., 19., 20., 24. és a 27. szakaszt, valamint a 17. és a 28. versszak első és a 26. második két sorát. Nekem bizony hiányoznak az olyan sorok, mint „mitévő legyek szállnak / árnyam körül a szárnyak”, vagy „a pokol csak óriási szálloda / száll ide lelkünk száll oda”, de azt megértem, hogy dönteni kellett, és Bakos így döntött, létrehozva ezáltal eddigi teljesítményének csúcspontját.

„Ez olvasható ki patetikusan lázadó, szókimondó, tabudöntögető, obszcén, dühös, banális, barbár, alulretorizált, váteszi, profetikus, politizáló, anti-esztetizáló, nyers és bru-

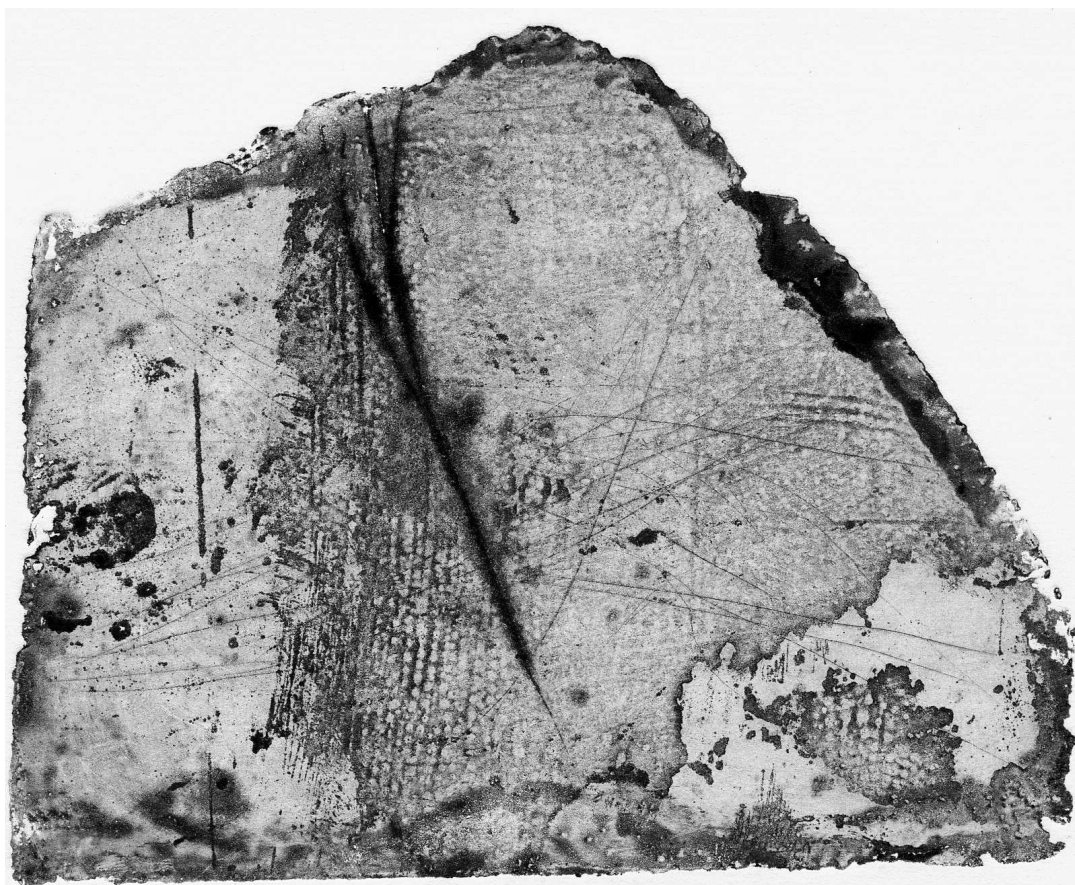
tális megszólalásából, szabályszegő és szóképzavaros nyelvezetéből, nonkonformista költői szerepvállalásából, közéleti, személyes és metafizikai vonatkozású verseiből” – írja ugyancsak Miklós Melánia. Szerintem Sziveri nem volt patetikus, obszcén is csak annyiban, hogy szerette néven nevezni a dolgokat („Ha látok egy rakás szart, nem mondhatom rá, hogy kaki” – hallhattam többször is tőle.) Vagy, ahogy Petri mondta: „Egy bizonyos ponton túl már esztétikai hazugsággá vált, hogy nem lehet direkt beszéddel beszélni, hanem valami sajátos diplomata vagy mandarin nyelven kell kerülgetni a témát, holott mindenki tudja, miről van szó.”

Sziveri nem politikus költő volt, tehát nem a mindennapi politikát énekelte meg, társadalmi kérdésekkel foglalkozott ő, „kedvenc játékszerével”, a szocializmusnak mondott rendszerrel és az abban ténykedő, parányi tirannusok szokásosan szánalmas játszmáival, illetően módon inkább a történelem az, ami a témájának adatott. A „szóképzavaros” jelző számomra érthetetlen. Elég jól ismerem Sziveri költészetét, én soha nem találtam nála képzavart.

6.

Szövegek végén szövegek vannak. A Szív (már csak versekben) veri ritmusát. Hallani vélem az ócska dallamot.

Fal, 1998

SZÁSZI ZOLTÁN

Sziveri 60

nap süti eső veri
szárad a hiába lakkozott fa felette
alatta
Sziveri
szemüvege csontkeretén
37 évig bukott át a fény
tíz évvel korábban mint én
született meg
már a halál csak rá vár
azóta kell neki
pannóniainak lenni

mint illik polgár
magát nem kéreti
de én a barbarikumban
nem bort iszok
csak fulladok rumban

minden így fakul
nap szívja eső veri
éljen Európa buli van srácok
na esetleg magát mímeli
ha élne el se hinné az egészet
rám gyújtaná a rímet
Sziveri

európai utasok a holdvilág alatt
elvisz a Száva a Béga
falukat városokat
míg buli van

készül a fogadás
nyelvedbe harapsz fogad szavakat
és ki hanyag mozdulattal
a nagyteremben készült a hidegtál
te szomjas éhes maradtál végleg
végig
a tányérokon felvágott állat darabok
kimondatlan a haragod
még a cigarettát is elszívták

más fújja ki a füsttel együtt
azt amitől szájamon a királyfi neve eltűnt

ki te magad lehettél volna magad
ehelyett a világ helyett
tenyeredben virít az
míg a sír melyben vázad fekszik
nézd csak Sziverit könnyen viszik négyen
majd nő felette gaz

ráereszkedik a televény a mélyben
áztatja bús eső kopjon fája
sár lett a pompás agya
hol sirat anyád

a sörök már mások torkán zubognak
lent a fedőlapon két percig
az örök józanság mennydörög

vén kutya tudja
lagzikban a lesők
járnak igazán jól csak
nekik nem fejfájós a holnap
miben nekem kelni lépni kell

nem felel valót a minden
kelepel a busz a gyár mindennapi üzem
a főnök ordít utasít
itt nincs kiszállás s épp üzen
nem olvashatok meló alatt Utassyt

a lány akinek zsebébe loptam a csokit
most Bozsik versét mondja

bemehetsz az irodalmi csehóba
fekszel hevergetsz holtan
kevergetsz ide álemléket
működöt miben elhiszem
volt idő mikor a vers is működött

már minden hamis csaló
sötét van láthatod
a megfeketedett napot
billegő hintaló árnyékát
írja vágja
nem süt már rá Pannóniára
át kell átülni Vespára

kihull az út alólam
ha esik nevetetek a hónap
bagó a lét na még ez is
mit tudnak ezek az orvosok
csak kivágni egy nyavalyás pípetét
meg hagyni fogyni zuhanni
meg halni hagyni

fel kell a föld alatt fekvé ezt az egyharapás világot falni

BETTES ISTVÁN

Szerdahelyi Svejukk

(A Svejken írtam újév napján)

Jól meg kell óvni
ha Kukkónia földjén
fásul a lélek

Szakad az irhám
sok betű lakott bennem
egyik sem volt hű

Serpenyős éltem
sercegett egyfolytában
odakozmáltam?

Adakozhatnék
ha minden visszajönne
összefut két sín

Gyeplő már gyepen
ám szív lehet egyenes
küldj egy esemest

Sok handibasa
sok handibasát nekik
múlt szerepeket

Vak pereputtya
látja ameddig látja
nagy a szakadék

Markodban tartasz
nádasban kecskebékát
egyszer jön a fagy

Elmarasztalnak
sok sunyi menekülne
ütik a vasat

Andezit májnak
meg se kottyan a lőre
korog a gyomrod

Sok kifli vége
sosem lesz egész kifli
nincsen dereka

Hétrét nyúlt rétes
hol az abroszod vége?
ott abortusza

Palacsintaként
röppensz a plafonig
nehogy odasülj

Kilimandzsáró?
si! mangiare mangiare...
ehetsz ott havat

Elkanyarodott
sokan ráfogják: kurha!
Gyesen egyenes?

Pótszéket hozzá!
látva legyen a látvány
tátsd el a szádat

Virágpiac zsong
százszorszépet venne mind
kiskertész ó jaj

Vágy csók pénz hírnév
lantok andalítanak
jó ha már túl vagy

Szétnyúzott hárfám
hangja elszunnyadt árván
ma csinnadratta

Hogyha nem törtetsz
naponta egytálétel
rímeket esztek?

Nincs ki ily árván
él s bólogat csendesen
feledni – ülni

Sárga madár csőrén
zöld szilvám is megérik
már jön mélabúm

Hull már a hajam
fésűm elárvult helyét
vízzel locsolom

Ne tűnődj múlton
mi jön a jövő sötét
hunyd be a szemed

Kis taknyos béka
mássz fel a vízitökre
nyaras a borunk

Piros kakadu
kakilj barackvirágot
kalitka jussod

Völgyben és bércen
már csak senyvedve élek
mindkettő ábránd

Sápadó alkony
elalszom boros fejjel
fáradt fény dereng

Füvemet viszem
neki ezrei vannak
jobb felhőt nézni

Holdkórban járok
ébredek: merre megyünk?
száz év – perc álom

Hivatal nyúge
a gyermekkor homokvár
tétlenül élni!

A nap még süt rád
ám idestova tél lesz
verset olvasol

Gondokban elméd
őszti tücsök ciripelget
bánatod régi

Versed örök bú
sok zene dal énekek
hiú beszéd – kész

Fekszel nyomorult
orvost nem ugat kutyád
pincében korsód

Milyen a vénség?
Rég boglyas fejünk kócos
jó hogyha eljössz

öleled párnád
vidámnak rövid a nap
nincs rövid s hosszú

Tolladat veszed
hajszolod költő jussod
senki sem hallja

Hogy a bölcs hallgat?
bölcseknek nem kell a szó se
s ötezer szót írt

Egy ősz öregnek
adtad tüllkalapodat
zúg az őszi szél

Kagyló, 2002

VARGA IMRE

Haikuk

Tovább

Szavakba törve
a mondhatatlan Írd át
Tovább a csendig

Én, ének

Minden ajándék.
Attól, ki kapja – annak,
aki szívből ad.

Csuang-Ce varázslója

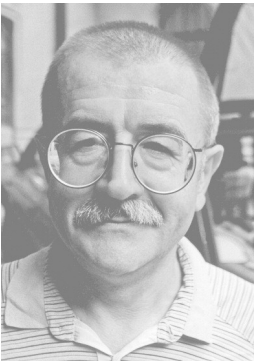
Felsokasítja
a tízezer dolgot épp
egyetlen eggyé.

Téridő

Fordul az *idő*.
Kéken feslik fonákja –
tavaszi égbolt.

Április

Szavaink jelek.
Hogy találna terád szó,
orgonaillat?

Ha nyersz

Nincs kívül játsszál -
a játékos is játék.
Elvesztél, ha nyersz.

Félálom

Pár észdobbanás;
két tandoris perc között
átfénylő semmi.

Hamlet-medál

Majd húsom helyett
szavakban, fákbán, fényben.
S hol lesz a kérdés?

Út, élet

Átcsillanunk csak
Kis harmatcsepp a fűszál
r
ó
l
l
e
e
s
ő
b
e
n

Páros nemlét

A tükörterem
üres. Kicsoda néz rád
tekintetemmel?

Visszavonás

Nincs — mert képzelet-
S ez is leírhatatlan
hogya minden Egy

Költészet és matematika

Guillermo Martínez *Borges és a matematika* című könyvében arra vállalkozik, hogy az argentin író munkáin keresztül megvilágítsa a matematika és az irodalom kapcsolatát. Ez a könyv nemcsak azért fontos, mert laikusok számára is érthető módon mutatja be egy-egy Borges-szöveg és a mögötte meghúzódó matematikai elvek összefüggéseit, hanem mert azt példázza – és jelentősége elsősorban ebben rejlik –, hogyan hat a szöveg befogadására, a szöveg értelmezésére a matematikai elvek jelenlétének felismerése egy irodalmi műben.

A matematika és irodalom kapcsolatával sokan foglalkoztak, többségében matematikusok. A két tárgy közti kapcsolat bemutatása azonban többnyire megfeneklik a felmutatás gesztusában. Amennyiben ezt mégis meghaladja, úgy a matematika és irodalom közti tematikus kapcsolat felvázolásánál reked meg, ami sokszor antológia- vagy felsorolásszerű számbavételeket eredményez. A matematikai elvek irodalmon belüli, a szöveg alakulását befolyásoló működését azért lényegesen nehezebb leírni, mert annak, aki kísérletet tesz rá, mindkét területen ki kell magát ismernie olyannyira, hogy képes legyen matematikai mintázatokat felismerni egy alapvetően verbális univerzumban, ahol az elvonatkoztatás és a sűrítés más szabályszerűségeket szerint történik meg (ami ennek az írásnak a kereteit is kijelöli). Mindezt olyan művelődési mátrixban, amely a két terület távolságának, s nem a kettő szoros összefüggéseinek felismerésére szocializál. Ezért is lényeges Martínez könyve. Laikusok számára is érthető módon mutatja meg az irodalmi és matematikai mintázatok közti analógiákat.

A könyv egyik részletét, amelyben Martínez az interpretáció és a matematika kapcsolatát írja le, több okból is érdemes idézni:

Amikor az ember kiválaszt egy nézőpontot, egy témát, valamiképpen mindig torzítja is azt a jelenséget, amelyet tanulmányozni kíván. Ezt a fizikusok jól tudják, nem igaz? Olyankor is megesik az ilyesmi, amikor az ember valamely sajátos nézőpontból igyekszik közelíteni egy íróhoz: nyomban az interpretáció ingatag talaján találja magát. E tekintetben jó, ha szem előtt tartjuk, hogy az *interpretációs játék tulajdonképpen egyensúlyi játék, melyben a túl sok éppúgy hiba, mint a túl kevés* (kiemelés: B.Zs.). Ha például nagyon is szakszerű, tisztán matematikai szemszögből közelítünk Borges szövegeihez, a szöveg fölött maradunk. Ebben az esetben a „fölött” valójában azt jelenti, hogy kívül maradunk a szövegen: olyasféle dolgokat találha-

tunk benne, vagy magyarázhatunk bele, amilyeneket a szöveg valójában nem mond, sőt szándékában sem áll mondani. Ez nem felel meg a tudományosság elvének. Másrésztől azonban, ha egyáltalán nem ismerjük azokat a matematikai jelenségeket, amelyek újra meg újra felbukkannak Borges műveiben, az is előfordulhat, hogy a szöveg alatt maradunk.¹

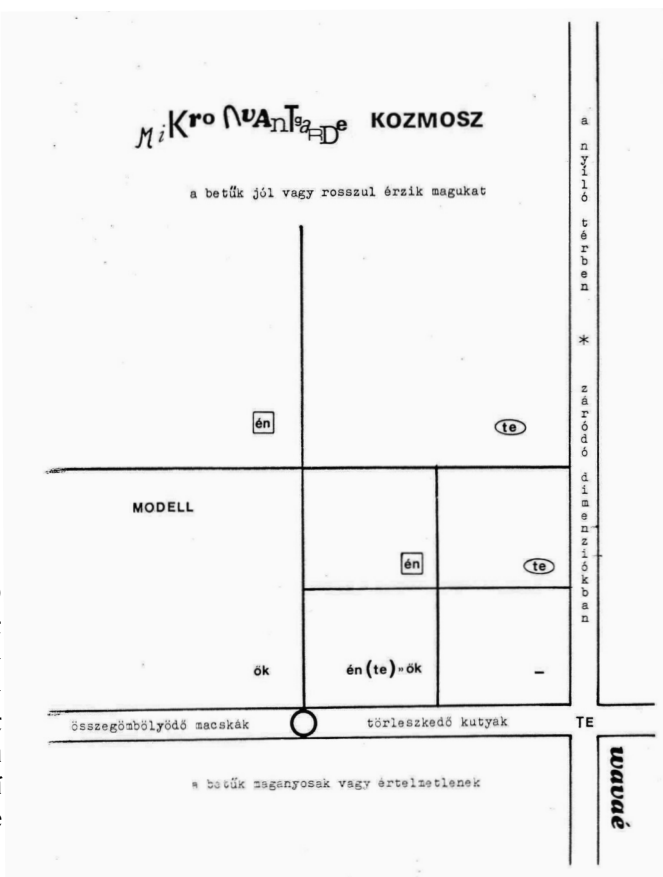
1 Guillermo MARTÍNEZ, *Borges és a matematika*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2010, 10.

Martínez megállapítása fokozottan érvényes a költészet vonatkozásában. Az, amit a szöveg alatt maradásnak nevez, sokszor nehezíti meg a neoavantgárd hagyományhoz kapcsolódó versek értelmezését. S bár a költészet matematikai alapú megközelítése egész sor monográfia és tanulmányt hívott életre, ezeknek egy komoly hányada metrikai jellegű, a vers kombinatorikai modellezésében érdekelt és a szöveg jelentésének kérdése felé nem mozdul el.

Jacques Roubaud *A trouvère-k strófa képleteinek vizsgálata* című könyvében a Pierre Lussonnal közösen kidolgozott ritmuselmélet alapján a kötött formájú versek felépítésének megértéséhez nyújt fogódzót. A ritmuselméleten alapuló kutatás a szöveget meghatározott szabályok szerint működő, s így matematikailag leírható rendszernek tekinti, amelyben a tipográfiai jelölők lényegében esetlegesek, a szöveg struktúrája ezek mellőzésével vagy átrendezésével is érintetlen marad.

Míg a régi irodalom költői gyakorlatában korántsem ritka, a 18. században már lanyhul a matematikai szigorral szerkesztett formák használata, a romantika pedig még inkább eltávolodik tőlük. Legközelebb majd az avantgárd költészetben jelennek meg a matematika bizonyos elemei, a neoavantgárd pedig már messzeemenően kiaknázza nemcsak a matematikai jelek használatából fakadó vagy a térgeometria nyújtotta lehetőségeket, hanem a versnek a spontán ihlettel szembehaladó, algoritmus alapú generálási lehetőségét (pl. versgenerátor) vagy a kombinatorikus építkezést.

Az 1960-ban alapított OULIPO csoport indulásakor a költészet matematikai modellezésével kísérletezett. A csoport tagjai a szabályok által meghatározott, limitált írás hívei. Raymond Queneau *Százezer milliárd költemény* című kötete a kombinatorika elvére

épül. A könyvben tíz, azonos rímképletű, soronként szétszabdalt szonett kapott helyet, a sorok szabad kombinációja pedig jóformán végtelen (de legalábbis elképzelhetetlen) mennyiségű verset hoz létre, aszerint, hogy a kötet olvasója hogy nyitja ki a könyvet. Papp Tibor versgenerátora, a *Disztichon Alfa* szintén a kombinatorikából fakadó lehetőségeket aknázza ki, az olvasó lapozgatását azonban egy algoritmus helyettesíti. Marsall László *Püthagorasz keresztrejtvényei* című verse a mátrixszorzás szabályait követi, a *Kelemen mester holdhete* pedig a csökkenő sorozat versben megvalósuló példája.

Az eddigiekben matematika és költészet kapcsolatát a vers megalkotottsága felől közelítettem meg. Matematikai ismereteink csupán annyiban érvényesülnek a befogadás folyamatában, amennyiben tisztában vagyunk a szöveg megalkotásában érvényesülő szabályokkal. Szaládi Zoltán *Mikroavantgarde kozmosz* című versében viszont a szöveg és formák elrendezésében megnyilvánuló matematikai összefüggések felismerése a feltétele annak, hogy az értelmezés – Martínezzel szólva – ne maradjon a szöveg alatt.

A költő-performer verse a halmazok, függvények kérdésen keresztül a rekurzió elvének az experimentális költészetben való produktív alkalmazhatóságát mutatja meg. A vers a könyv egész lapját kitölti. A lapon négy szimmetrikus téglalap egy-egy részlete látszik, a három szélsőnek csak a szélei, a lap legnagyobb részét a negyedik, újabb méretarányos négyzetekre osztott négyszög egy része foglalja el, amelynek a jobb alsó négyzete újabb négyzetögre van osztva. A szöveg a négyzetek között és a négyzete-

Ararát, 1997

ken belül helyezkedik el. A felső négyzetek tartalma egy-egy szó: „én”, „te”. Ezt az „én”–„te” megosztottságot képezi le a négy részre osztott jobb alsó négyszög két felső szelete. A bal oldali nagy négyzet szövegtartalma: „MODELL” és „ők”. A jobb oldali négyzet bal alsó szelete azonban nem ismételi – mint az „én”, „te” kockák újraleképezésekor a kisebb négyzetek –, hanem összegez: „én(te) » ők”, míg a jobb oldali kocka tartalma az ürességet, a hiányt jelzi.

A relációk a halmazelméletben két halmaz közti kapcsolatot írnak le, ám csak akkor beszélünk függvényről, ha a képhalmaz minden egyes eleme a másik halmaz pontosan egy eleméhez társítható. Sziládi versének egy része leírható egy olyan függvénnyel, amely rendezett párok halmazát fejezi ki. Ez a rendezettség részben értelmezi a verset, részben pedig a vers egyik lehetséges jelentése. A rekurzió a rendezési folyamatot is megmutatja: a halmaz újra és újra önmagát képezi le, de egyre kisebb méretekben. A vers központi négyszöge arányosan kisebb négyszögekből áll össze. Ez a kezdetleges rekurzió, a végtelen folytathatóság felmutatásával a határtalanság felé nyitja meg a verset, így az értelmezésben az én-te-ők reláció a végtelen felé válik nyitottá, de egyben a végtelenség, a vers címében is jelzett világegyetem is leszűkül az én-te relációból következő „ők”-re. Az értelmezés nem juthat nyugvópontra, a két végpont között mozog, miközben mindkét állítás egyazon időben, egyszerre is érvényes. Ezt a fluktuáló, ellentétes irányú és rögzíthetetlen mozgást verbalizálja és erősíti meg a téglalapok között futó szöveg csillaggal elválasztott két fele: „a nyíló térben”, a „záródó dimenziókban”. A vers központját uraló négyzetben, a cím alatt ez a sor áll: „a betűk jól vagy rosszul érzik magukat”. Nem tudjuk, mi lehet a bal alsó négyzetben, egyetlen sor látszik, ami a vers első sorára felel: „a betűk magányosak vagy értelmetlenek”. A vers grafikai megoldását működtető matematikai elv felismerése alapján azonban feltételezhető, hogy a verstest végtelenített, annak csak egy részlete jelenik meg a papíron. Az éppen csak jelzett további négyzetek (versrészletek) a központival azonos felépítését jelzi az idézett sor is, ami részben felel az első négyzet hívószóira, részben folytatja azt.

Az egész látható vers – a *Mikroavantgarde kozmosz* – középpontjában, ott, ahol a négyzetek összefutnak, a TE áll. De a vers logikája szerint az ÉN és az ÓK is ott van valahol, kiszámíthatóan, ám a papír szélein túl. Sziládi a halmazelmélet és a rekurzió elvén keresztül egy olyan kozmoszt hozott létre, amelynek csupán egy része, a *Mikroavantgarde kozmosz* című vers van megjelenítve, de az olvasó, felismerve a vers logikáját, gondolatban folytathatja, kiegészítheti, s így maga is a vers szerzőjévé válik a Szalárdi által felkínált játékban.

Irodalom

- Christoph DRÖSSER, *Csábító számok, avagy a mindennapok matematikája*, Athenaeum, 2008.
Reuben HERSH, *A matematika természete*, Typotex Kiadó, Budapest, 2000.
HORVÁTH Iván, *Magyarok Babelben*, JATEPressz, Szeged, 2000.
Guillermo MARTÍNEZ, *Borges és a matematika*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2010.
Hans RADEMACHER – Otto TOEPLITZ, *Számokról és alakzatokról*, Typotex Kiadó, Budapest, 2010.
Jacques ROUBAUD, *A trouvère-ek strófaképleteinek vizsgálata = Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*, szerk. Kanyó Zoltán – Síklaki István, Budapest, 1987, 103–124.
SZIGETI Csaba, *Mint egy elefánt. Az OuLiPo formaművészetéről*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2004.
VAJNA Gyöngyi, *Marsall László két versének értelmezése*, Forrás, 2011/12.

N. JUHÁSZ TAMÁS

Dante Isteni színjátéka és adaptációi

Az emberélet útjának felén
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz utat nem lelém.

Dante *Isteni színjátéka* az egyik legismertebb világirodalmi alkotás, s ennek köszönhetően gyakorlatilag az összes művészeti ágazatban megtalálhatjuk audio és/vagy vizualizált verzióit.

A mű teljes egészében csak Dante Alighieri halálát követően jelent meg (1307-től 1321-ig dolgozott rajta), azonnal közkeletűté vált, a könyvnyomtatás feltalálását követően pedig az egyik legkorábbi, legnagyobb példányszámban megjelent irodalmi alkotás lett. A mű popularitása még napjainkban is erősen érződik, a jó néhány filmadaptáció mellett a legújabb vizuális szórakoztatóipar is felhasználta a szöveget.

A pokol erőteljes vizuális ábrázolása már saját korában is nagy hatással volt az olvasóira. A keresztény egyház természetesen későbbi tanításában ezt fel is használta, elrémítve az egyház ellenségeit. A kor babonás emberei nyilván rettegtek ezt a „brutálisnak” nevezhető pokolképet. Nem egy képzőművészt, festőt megihletett, többek között Sandro Botticellit, Gustave Dorét és William Blake-et is. A szobrászattól kiemelendő a *Pokol kapuja*, amelyet Auguste Rodinnak köszönhetünk. (Az alkotás Párizsban tekinthető meg.)

Zenei darabok is születtek a műből: Liszt Ferenc *Dante-szimfónia* címmel komponált zenekari művet, de Pjotr Iljics Csajkovszkij is megihlette az *Isteni színjáték* pokla. Ugyanakkor a modern zenei életben is képviselteti magát a mű, a Sepultura zenekar *Dante XXI* című albuma teljes egészében az *Isteni színjátékot* dolgozza fel.

Dante művének feldolgozásaival, illetve reflexióival a képregények világában és az irodalomban is rendszeresen találkozhatunk. Néhány példa a képregényekre: a korai *Star Trek* képregényekben a *Hell in a Handbasket* epizódot, az *Uncanny X-men* egyik fejezetét, vagy Neil Gaiman *Sandman* című képregényét hozhatnánk fel, amelyek erősen reflektálnak Dante művére. 2012-ben Joseph Lanzara használja fel az 1857-ben megjelent Gustave Doré illusztrációit a *Dante's Inferno: The Graphic Novel* című képregényében. Irodalmi szinten példaként említhetjük John Miltont, T. S. Eliotot, Jorge Luis Borgest, Larry Nivent, Stephen Kinget, vagy akár Dan Brownt is, aki 2012-ben az *Isteni színjátékra* reflektál *Inferno* című művében.

Film és televíziós kontextusban is rengeteg átdolgozással találkozhatunk, a legelső adaptációja a műnek 1911-ben jelent meg a vásznon. Olyan alkotók is dolgoztak a művel, mint például Peter Greenaway vagy Jean-Luc Godard, de találkozhatunk utalásokkal a *Hetedik*, a *Hannibal*, vagy akár a *Pandorum* című filmekben is. Természetesen nem szabad az animációs vonalról sem megfeledkezünk, ugyanis ezek között is találhatunk nem egy feldolgozást: az első, amelyet kiemelnék, a 2012-ben megjelent *Dante's Inferno Animated* című alkotás, amely bár nem nevezhető szó szerint animációs filmnek, de mégis ide sorolnám. A rövidfilm Dino di Durante festményeit használja fel és hozza „mozgásba”. A másik pedig a *Dante's Inferno: An Animated Epic*, amely a *Dante's Inferno* című videojátékhoz készített animációs film.

El is jutottunk modern korunk audiovizuális kultúrájához, a videojátékokhoz. Bár ez a műfaj sem egy az egyben adaptálja az *Isteni színjátékot*, ám időtartamát tekintve sokkal tágabb tereken képes mozogni, mint a filmek. Rengeteg referenciát találhatunk, kezdve a *Devil May Cry* sorozattól (a főszereplők nevei: Dante és Vergil), a *Fallout 3*, a *Halo 3: ODST*, a *Resident Evil: Revelations* című játékokon keresztül, egészen a ténylegesebbnek nevezhető adaptációig, a már korábban említett *Dante's Inferno*ig.

E felsorolást követve vessük hát tekintetünket néhány vizuális alkotásra, amely megpróbálta Dante gigászi Poklát adaptálni, utunk során pedig ne felejtjük el a szabályt: „ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel”.

Dante és a film

Ó Múza, nagy szellem, tiéd ez új dal,
ó lélek, aki írod, amit láttam,
nemességed elválik majd ezúttal!

Dante poklának első adaptációja (és egyben az első egészestés olasz film) 1911-ben jelent meg *L'Inferno*¹ címmel. A film vizuális megjelenítésére Gustave Doré festményeit használták fel kiindulópontnak, mivel azok egyértelműen ismertek voltak a befogadók számára. Bárdos Judit meg is jegyzi: „Egy olyan különleges műfajú irodalmi mű esetében, mint az *Isteni színjáték*, inkább illusztrációkról beszélhetünk, mint adaptációkról. Ezek a filmek képekkel, képek sorával illusztrálják a feliratokban közölt vagy elhangzó szöveget. Az igazi adaptáció az, ami az irodalmi mű egy lehetséges interpretációját nyújtja, és autonóm filmnyelven mondja el a történetet, nem pedig a szüzsét ismétli meg. Valóban nagy irodalmi művekből ritkán készül igazán nagy film, a közepesek alkalmasabbak a megfilmesítésre. A műfaji kérdés mellett ezért is nehéz Dantét filmre adaptálni.”² A film érdekessége, hogy Doré festményei alapján Mohamed prófétát is beillesztették a pokolba. Megállapítható az is, hogy „a De Liguoro-

1 Rendezők:
Francesco Bertolini,
Adolfo Padovan,
Giuseppe De
Liguoro, 1911.

2 http://bardosjudit.hu/attachments/Dante_a_film_vasznon.pdf, letöltés ideje: 2014. okt. 10.

3 <http://bardosjudit.hu/index.php/gondolatok-irasok/80-a-magyar-dante-cik-kemrl>, letöltés ideje: 2014. okt. 10.

4 R. Henry Otto. F.sz. Pauline Starke, Ralph Lewis, Josef Swickard, Gloria Grey, 1924.

5 R. Harry Lachman. F.sz. Spencer Tracy, Claire Trevor, Rita Hayworth, 1935.

6 R. Stan Brakhage

7 Rendezők: Tom Phillips, Peter Greenaway. F.sz. John Gielgud, Bob Peck, Joanne Whalley-Kilmer, 1989.

film, bár valószínűleg a *Pokol* legsikeresebb filmadaptációs kísérlete, megmarad a kísérlet (a kvázi-adaptáció) szintjén, hisz tulajdonképp nem Dante szövegét, hanem Gustave Doré képi világát jeleníti meg; mindazonáltal jelentős művészi teljesítmény, mivel önálló filmnyelven eleveníti meg [...]Dante világát”.³ A film sikerét tekintve nem sokkal később meg is jelent az első amerikai Dante adaptáció.

Az első amerikai adaptáció, amely egyben már átdolgozás volt, 1924-ben jelent meg. A *Dante's Inferno*⁴ ezen verziója már megpróbálta modernebb környezetbe helyezni a történetet, sajnos azonban a film mára már nem maradt meg teljes egészében, ugyanis néhány tekerics megsemmisült. Annyit azonban tudunk róla, hogy a pokolban játszódó fejezeteket vörös színnel festették meg. Hasonlóképp modern környezetben játszódik az azonos című 1935-ös *Dante's Inferno*⁵ című film, azzal a lényeges különbséggel, hogy a pokolban játszódó jelenetek nagyjából csak 10 percét teszik ki a teljes játékidőnek.

Az egyik legérdekesebbnek nevezhető feldolgozása az opusnak 1987-ben készült el, ennek a műnek a címe: *The Dante Quartet*⁶. Kísérleti jellegét tekintve ez a rövidfilm (kb. 8 perc) olyan vizuális megoldással dolgozik, mint amikor egy festő randomszerűen különböző festékanyagokat visz fel a vászonra, majd rettentő gyorsasággal cserélgeti azokat. A rövidfilmet az erőteljes vörös, fekete és kék színek jellemzik, amelyek kiérezhetőek az eredeti műből. A film készítője úgy nyilatkozott, hogy az összes angol nyelvű fordítást elolvasta a készítés előtt.

A leghíresebbnek nevezhető filmes adaptáció *A TV Dante*⁷ címmel jelent meg 1989-ben, Tom Phillips és Peter Greenaway rendezésében. Vizuálisan nagyon erőteljesen felhasználja az emberi testet, illetve annak különböző részeit. A filmre nyilvánvalóan hatással voltak a korai 60-as, 70-es évekbeli kísérleti filmek vizuális megoldásai, illetve a montázstechnika alkalmazása, amely esetenként igen bizarr megoldásokat eredményez az alkotásban. A készítők bizonyos esetekben lábjegyzeteket (esetenként illusztrációkat) illesztettek az alkotásba, ezek funkciójukat tekintve a narrációnak is megfeleltethetőek. Bárdos Judit megállapításában: „Történész, művelődéstörténész, klasszika-filológus, biológus, pszichológus magyarázza el, mit jelentett a Dante-korabeli ember számára a párdúc, az oroslán, a farkas, az agár, hogyan képzeltek el a túlvilágot, valamint azt, hogy mit kell tudni a darázscsípésről és a csillagokról, ki volt Vergilius, Arisztotelész, Homérosz, mekkora teher a lélek számára a reménytelenség. Óhatatlanul redundancia jön létre: elmondják, megmutatják és el is magyarázzák ugyanazt. Mivel nincs egynemű közeg, nincs stilizáció, mindez töredékek halmaza marad, nem jön létre semmiféle koherencia, semmiféle intenzitás. A képek nemcsak a Pokol tornácán méltóságteljesen sétáló ókori tudósokat és a Pokol köreiből szenvedő testeket mutatják, színes sávok és fényhatások, computeres animációs és digitális trükkök intenzív váltakozása közepette, hanem szándékos anakronizmussal sok-sok máshonnan vett, mai képet is: neonfényes kocsisorokat, magzati ultrahang-felvételeket,

grafikonokat, táblázatokat, könyvhalmokat.”⁸ A *TV Dantét* 1991-ben Raoul Ruiz folytatta.

A filmes adaptációk – legalábbis az amerikai vonal – előszeretettel próbálkoztak eltérni az eredeti műtől, egyedül talán az 1911-es olasz alkotás az, amely megpróbálta hűen adaptálni Dante művét. Mindenesetre semmiképp sem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, miszerint maga az eredeti mű sem éppen arra született, hogy lépésről lépésre lekövethetően más médiumokba tudjuk áthelyezni.⁹ Ezt a tényt más készítők is figyelembe vették, ezekről a vizuális alkotásokról lesz szó az elkövetkezendő két fejezetben.

Dante és a videojáték

Én rajtam jutsz a kinnal telt hazába,
én rajtam át oda, hol nincs vígasság,
rajtam a kárhozott nép városába.

A *Dante's Inferno*, azaz a *Dante Pokla* a Visceral Games által készített videojáték, amely 2010-ben jelent meg. Egy tp-ről (third person – harmadik személyű) akció-kaland játékról van szó. Ennek a médiumnak természetesen az a hozománya, hogy nem lehet egy az egyben adaptációról szó, tekintve, hogy a játékosok hamar elveszítették volna az érdeklődésüket, amennyiben a feladat az lett volna, hogy Dante útját végigkövessék a poklon át. A készítők ezt úgy oldották meg, hogy fogták az eredeti szöveget, majd némileg átvariálták, akciókkal tették még érdekesebbé. Ennek köszönhető az is, hogy Dante, vagyis a főszereplő karaktere is bizonyos változáson ment át, ugyanakkor kapott egy másik „eredettörténetet”.

Mielőtt rátérnénk a történetre, előbb egy pár szót szánjunk a játékmenetre. A *Dante's Infernót* előszeretettel hasonlítják össze a *God of War* című játéksorozattal, amely ugyanazokkal az elemekkel dolgozik, bár egyértelmű, hogy az *Inferno* annál egy kicsivel egyszerűbb, s ennél fogva kevésbé frusztráló tud lenni. Főszereplőnk egy hatalmas kaszával felvértezve indul a pokolba, ahol különféle démoni szörnyeket kell legyőznie, útja során pedig különféle mágikus képességeket szerez meg, amelyek szintén előrehaladását segítik. Az egyik ezek közül pedig nem más, mint Beatrice keresztje, amelylyel vagy abszorbeálhatja a lelkeket (ergo megválthatja), vagy pedig megbüntetheti. Érdekesség, hogy utunk során találkozhatunk különféle történelmi személyiségekkel is, akiket ha akarunk, felszabadíthatunk. Sajnos ennek a „megváltósdinak” nincs semmilyen hozadéka a játék végkimenetelét tekintve.

A *Dante's Inferno* szívesen használja fel a poéma karaktereit, de ugyanakkor újabbakat is beemel, mint például Beatrice testvérét, Francescót. Mindezek mellett nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy (akció-kaland) videojáték révén ezek a karakterek reinterpretálásra kerültek, hogy még inkább a történetbe illeszkedjenek. Erre jó példa

8 http://bardosjudit.hu/attachments/Dante_a_film_vasznon.pdf, letöltés ideje: 2014. okt. 10.

9 „Dante főművének szigorú értelemben vett filmadaptációja valószínűleg nem valósítható meg.”, <http://bardosjudit.hu/index.php/gondolatok-irasok/80-a-magyar-dante-cikkekml>, letöltés ideje: 2014. okt. 10.

Kleopátra karaktere, aki ezúttal nem csak egy egyszerű kárhozott lélekként van jelen, hanem a második kör ördémonaként találkozhatunk és harcolhatunk vele. A legfontosabb karakter-átalakítás azonban magára Dantéra vonatkozik, aki úgy jelenik meg ebben az interpretációban, mint egy veterán templomos lovag, aki a Harmadik keresztes háborúban szolgált, illetve társa Beatrice, aki ellentétben a valós személlyel (akivel a szerző életében csupán néhányszor találkozott), esetünkben Dante menyasszonya. Dante személye ebben a történetvariáns adaptációban tehát nem a megértésre, megvilágosodásra törekszik, hanem Beatrice megmentésén fáradozik. A főszereplő motivációja tehát más, mint az eredeti műben, de ez ugyanúgy megmagyarázható azzal, hogy nem csupán mediális váltás történt, hanem stílusban is új megközelítést kapott.

A játék történetének legelején Dante a Szentföldön harcol, mikor egy idegen férfi hátba szúrja törével. Karakterünk előtt felbukkan a Halál, akivel kénytelen megküzdeni az életéért, akit aztán a saját kaszájával le is győz. Ezt követően visszaindul Firenzébe, menyasszonyához. Az út során Dante elmondja az *Isteni színjáték* első sorát, miközben láthatjuk, hogy vezeklésképpen (a Jeruzsálemben elkövetett bűnei miatt) a mellébe varr vörös anyagból egy keresztet. Hazaérve azonban már csupán édesapja és szeretett nőjének holttestére bukkan. Az események egy (valójában két) korábbi eseményre utalnak, egyfelől Dante hűtlenségére, s ezáltal a bosszúálló férjre, illetve Beatrice fogadalmára, miszerint, ha Dante tiszta marad a háborúban, akkor a lelke nem kerül a pokol urának a kezére. Dante megszegte azonban az esküjét, amelyet Beatricének tett (úgy hitte, hogy az egyház minden bűnük alól feloldja őket), így aztán a nő lelkét a szeme láttára viszik el. Dante ezek után nem lát megoldást, elindul, hogy kiszabadítsa kedvesét Lucifer karmai közül.

A pokol bejáratánál találkozik Vergiliusszal, aki útítársa lesz az utazás során. Talán egyedül az ő karaktere maradt leginkább hasonlatos az eredeti alakhoz, akivel a műben találkozhatunk, s szövege is hűen idézi az eredeti alkotást. A pokol bejáratát a játékban egyébként a már korábban említett Rodin-alkotásról formázták meg hűen. A történet során kiderül, hogy Lucifer azért rabolta el Beatrice lelkét (egy szolgálány képében csábította el Dantét), hogy a pokol királynőjévé tegye (igaz, később kiderült, ez nem teljesen így igaz). Beatrice egy gránátalma magjait eszi meg, s ezzel megindul nála a démoni átalakulás. A gránátalma részben utalás Perszephoné történetére, aki miután a magokat elfogyasztotta, arra lett kárhozható, hogy évente hat hónapot a pokolban töltsön. Másrészt, ugyanúgy utal (mégpedig egyértelműbben) a bibliai szövegekre, azaz Ádám és Éva történetére. Ezt alátámasztja maga Lucifer is, aki úgy utal a gránátalmára, mint a jó és rossz tudásának gyümölcse. (Néhány valláskutató szerint valójában gránátalmáról és nem hagyományos almáról van szó ezekben az iratokban, semmint azt sokan vélik.)

A történet végén kiderül, hogy Dantét azért csapta be Lucifer, és csalagatta le Beatricével a pokolba, mivel az ő helye valójában a

mennyben lenne, s ezáltal egyedül ő képes arra, hogy megnyissa a pokol fejedelme számára az utat a felső szférák felé. Dante ennél a pontnál valójában rádöbben, hogy a pokol körei, amelyeket megjárt, az ő saját poklát jelenítették meg, de mindezen túl az is kiderül, hogy valójában már Acrében meghalt akkor, amikor leszúrták. A végső összecsapásban a karakter által felszabadított lelkek védik meg őt, és fagyasztják meg újra a sötétség urát. Az utolsó bejátszásban láthatjuk, hogy Dante a legalsó körből át/felkerül a purgatóriumba, ahol találkozik kedvesével, s ekkor mellkasáról letépi a kereszt alakú szövetet. Ezt követően a szövet átalakul kígyóvá, miközben hallhatjuk Lucifer nevetését. Ez a befejezés utal arra (ahogy a játék címe is), hogy a történetnek még nincs vége, ám a folytatásra mindeztől még nem került sor, s feltételezhetően már nem is fog. Utazásunk Dante poklában tehát lezárult ebben a modern médiumban, ám ne feledkezzünk el, hogy ha nem is az eredeti mű adaptációit nézzük, vannak még olyan játékok, amelyekben feltérképezhetjük a pokol bugyrait, ilyen például a *Doom* játéksorozat is, amely már tudományos oldalról közelíti meg ezt az alvilágot.¹⁰ A pokol bugyrainak feltérképezése pedig csak rajtunk áll, játékosokon.

Dante és az animáció

De nézz a völgyre: látod már folyását
a vérpataknak, melyben forrva nyög,
ki erőszakkal bántja földi társát!

A játékkal egy időben, azaz 2010-ben jelent meg annak promóciós anyagaként a *Dante's Inferno – An animated epic*¹¹ című animációs, egészestés film, amely magyar nyelven is beszerezhető, méghozzá *Dante – Pokol* címmel. Azért is emeltem ki a promóciós jellegét, mivel egyrészt a játék történetét adaptálja át egy más vizuális közegbe, követi annak vizuális megoldásait, másrészt stílusban is inkább akció-kaland kategóriába sorolható, az eredeti művel szemben. Mindezek ellenére vizuálisan sokrétűbb, ugyanis az animációs filmen gyakorlatilag hat stúdió (ezáltal hat rendező) dolgozott együtt, így az egyes fejezetekben más-más ábrázolásmóddal találkozhatunk. Ennek is köszönhető, hogy Dante karaktere is más formában (kinézetben) bukkan fel. Ezt a megoldást néhányan akár hibának is vélhetnék, ám tagadhatatlan, hogy az anime¹² egyedi élményt nyújt a néző számára. Mielőtt Dante vizuális ábrázolására térnénk ki, előbb had említsem meg, hogy az animáció szövegszinten sokkal hűbben dolgozott az eredeti művel, mint a videojáték párja. A szöveghű idézetek gyakorisága, s ezek vizuális megjelenítése másképpen működik ebben az alkotásban, ennek talán az is köszönhető, hogy a készítőik, illetve a mediális közeg is képes volt másképp viszonyulni *Dante Poklához*. Erre kiváló példa lehet a történet elején felbukkanó párduc¹³, oroszlán¹⁴, és nőtényfarkas¹⁵, amelyek míg a játékból egyér-

10 Teleportációval kapcsolatos kísérletek történeke. A pokol, mint egy másik dimenzió van meghatározva.

11 Rendezők: Mike Disa, Shukou Murase, Yasuomi Umetsu, Victor Cook, Jong-Sik Nam, Sang-Jin Kim, Lee Seung-Gyu, 2010.

12 A japán rajzfilmek hivatalos megnevezése.

13 A gyönyörök és az irigység párduca.

14 A góg és az erőszak dühös oroszlánja.

15 A féktelen kapzsiság mindig éhes nőtényfarkasa.

16 A játékhoz kiadott The Dark Forest című DLC (kiegészítő) azonban motívumként beemeli, azaz a lényeket szobrokként láthatjuk, míg démon-emberi kivételéseikkel kell csupán megküzdenünk.

17 A vizuális kivétel (Dante avatarja) néha összemósódik a készítőknél, ezért van csak 5 felsorolva.

18 Dante kaszája sem a Haláltól kerül hozzá, hanem az egyik pokolbéli démontól veszi el a történet elején.

telműen – bizonyos szempontok alapján érhetően – kimaradtak¹⁶, addig az animációban megjelennek, egyfajta sötétebb hangot adva a nyitó epizódnak.

A hat eltérő készítő tehát a saját pokolképét használja fel a történetben, s ez az ábrázolásmód erősen megmutatkozik a különböző karakterek kinézetében is. Dantén túl természetesen Beatrice és Vergilius ábrázolásmódja is eltérő: ám a készítőknél túl az is magyarázatul szolgálhat, hogy a pokol egyes körei hogyan képesek eltorzítani szereplőinket, illetve azok az új feltételeknek köszönhetően hogyan alkalmazkodnak fizikálisan az adott környezethez. Térjünk rá tehát Dante vizuális megjelenésére¹⁷:

1. A film kezdetén, illetve a Limbóban Dante ábrázolása a játékbeli interpretációjára hasonlít – a már említett promóciós megközelítés miatt, illetve ez az ábrázolás került a DVD borítójára is.
2. A vágy, falánkság, kapzsiság és harag „fejezetben” Dante sokkal vékonyabb, gyorsabb korábbi formájától eltérően, testéről eltűnik a páncélzat, fején csupán egy korona formájú védőfelszerelést láthatunk, amely leginkább a korábbi sisak egy részének tekinthető.
3. A következő fejezetben (az Eretnekség és erőszakban) Dante muszkuálisabban ábrázolt, a korábban említett koronarész újfent változik, újabb elemekkel bővül.
4. A Csalásban főszereplőnk a korábbi ábrázolásához hasonló, csupán vékonyabb, illetve a sisak rész újfent eltér a korábitól.
5. Az utolsó fejezetben (Árulás) Dante megküzd a pokol fejedelmével, s a nagy harcot sejteti a kinézete is, ugyanis ebben a verzióban korábbi ábrázolásaihoz képest izmosabbnak van bemutatva, illetve hatalmas páncélozott vállvédőkkel és kesztyűkkel van felszerelve.

Ahogy korábban már említettem, ezek a kinézetek nem csupán a készítő ábrázolásának köszönhetően változtattak karakterünkön, hanem Dante feladatának „nagyságához”, sokszínűségéhez is hozzájárultak. Természetesen nem csak ez az egy motívum tér el a játékbeli társától. Ugyanez vonatkozik a korábban említett Beatrice keresztjére is, amely az animált verzióban már nem fegyverként szolgál főhősünk számára, hanem csupán a feloldozásban kap (nem is egy alkalommal) szerepet.¹⁸

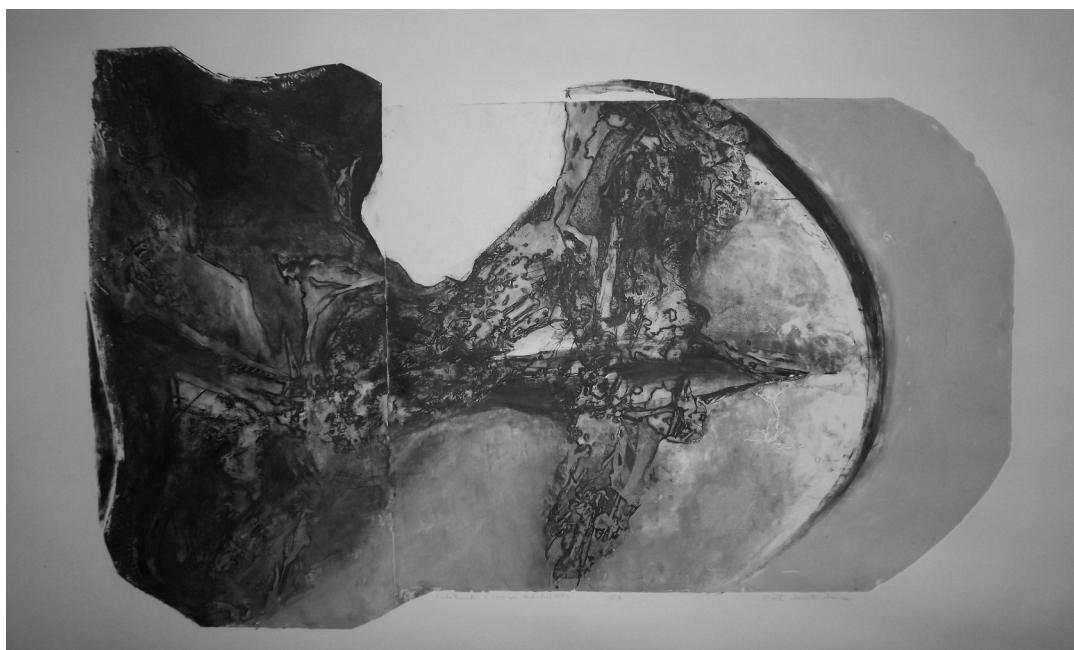
A *Dante – Pokol* egyértelműen nem a leghűségesebb adaptációja az eredeti műnek, mindezek ellenére érdemes arra, hogy akár az oktatásban is felhasználhassuk, ha fel szeretnénk hívni a diákok figyelmét arra, hogy a klasszikus művekből milyen átdolgozások születhetnek.

Szintén 2010-ben jelent meg egy újabb animációs film, amely a *Dante's Inferno Animated*¹⁹ címet kapta. Ezen alkotást már csak azért is érdemes megemlítenünk, mivel szintén a *Pokol* részt dolgozza fel, ám talán ez az animáció áll legközelebb az eredeti mű hű adaptációjához. Jelenleg kétnyelvű verziójával találkozhatunk: egy angol nyelvűvel és egy olasszal. Ez utóbbi Dante művének eredeti nyelvváltozatát használja fel.

Mint azt láthattuk, nem minden *Pokol*-adaptáció tükrözi tökéletesen az eredeti művet, ám tagadhatatlan, hogy vizualitásának, a szöveg zeneiségének köszönhetően gyakorlatilag bármely audio és vizuális műfajban képes megállni a helyét, s mindezt úgy, hogy megjelenése óta bizony eltelt pár száz év. A mű popularitását mi sem bizonyíthatja jobban, hogy mind a mai napig képes elkápráztatni sötét gyönyörűségével az olvasót, s bátran kijelenthetjük, hogy ez a jövőben sem fog változni. Befejezőképpen szóljon Dante *Poklának* utolsó pár sora:

E titkos úton át a mester és én
visszaindultunk világos világba;
s a pihenésre gondolni se késvén,
kuszunk föl, ő elől és én nyomába,
míg a sok szépből, melyet az ég hordoz
láttam egynémit, egy kis karikába:
és így jutottunk ki a csillagokhoz.

Emlékezet, 2007

„Hamis a mosoly a hatalmas arcon”

Orwelli hatások a 80-as, 90-es évek magyar szubkultúráiban

Az underground és a populáris Orwell

George Orwell mára kultikussá vált regényei, az *Állatfarm* (*Animal Farm*, 1945) és az *1984* (*Nineteen Eighty-Four*, 1949) óriási hatást fejtettek ki a hidegháború évtizedeinek, illetve a Szovjetunió összeomlása utáni időszaknak irodalmi, zenei vagy akár számítógépes szubkultúráira. A II. világháborút követően született, disztópikus vonásokat mutató sci-fi vagy cyberpunk regények büszkén viselik az „orwelli” jelzőt, Ray Bradbury *Fahrenheit 451*-étől (1953) kezdve Anthony Burgess *Gépnarancsán* (*A Clockwork Orange*, 1962) keresztül egészen Cory Doctorow a közelmúltban megjelent „ifjúsági disztópiájáig”, a *Kis testvérig* (*Little Brother*, 2008) bezárólag. A pop-, illetve rockzenében olyan előadókat, zenekarokat ihletett meg a két ominózus regény, mint David Bowie, a Radiohead, a Eurythmics, amely az *1984* filmadaptációjának zenéjét készítette, vagy a Pink Floyd, amelynek *Animals* (1977) című albuma az *Állatfarm* témáját gondolja tovább, a világhírű *The Wall* (1979) pedig egyértelműen az *1984* hatását mutatja.

Magyarországon Orwell neve csupán a 80-as években vált ismertté, hála a regények szamizdat kiadásainak, igaz, még csak szűk, jórészt egyetemista és értelmiségi körökben. A kultikus évben, 1984-ben nemcsak az *Állatfarm* és az *1984* magyar fordítása látott napvilágot a Magyar Október és az AB szamizdat kiadók jóvoltából, hanem rögtön egy igen különleges és szórakoztató magyar Orwell-parafrázis is Dalos György tollából, az *1985* (Dalos kisregénye korábban már megjelent németül és angolul is Nyugat-Berlinben, illetve Londonban).

Magyarországon és a keleti blokk többi „barakkjában” Orwell tehát egészen 1989-ig underground jelenségnek számított. Nem véletlen, hogy a könnyűzenei (szub)kultúrában elsőként egy legendás underground zenekar, az URH szentelt egy dalt a kultikus regénynek, *Nagy Testvér* címmel. A rendszerváltás után Orwell aztán végre hivatalosan is megjelenhetett, s népszerűsége egyre nőtt, olyannyira, hogy 2005-ben a Nagy Könyv című játékban az *1984* a 4. helyezést érte el (a világirodalmi művek kategóriában az első!). Ebben fontos szerepet játszott a Bonanza Banzai nevű kultikus zenekar 1991-ben

megjelent, a regénnyel azonos című albuma is. Orwell műve szűk körben ismert underground rétegjelenségből egy sokkal populárisabb szubkultúra szimbólumává avanszálódott a 90-es években, ma pedig eljutottunk oda, hogy egy középiskolai tankönyv szerzői a regény bemutatását éppen az említett zenekar frontemberének, Kovács Ákosnak egyik Orwell által inspirált dalszövegével teszik szemléletesebbé.

A továbbiakban igyekszem bemutatni, hogy a 80-as, 90-es évek szubkultúráinak egy-egy alkotása – legyen szó kisregényről vagy dalszövegről – hogyan ötvözte az eredeti orwelli motívumokat a kor és az ország tipikus jelenségeivel, azok szatirikus vagy egyenesen abszurd kritikáját nyújtva, majd felvetem aktualitásuk kérdését is.

Dalos György: 1985

Orwell legközvetlenebb parafrázisa a magyar irodalomban Dalos György szatirikus pamfletje, az *1985* (1982). „[A] továbbszótt orwelli cselekmény lehetne az az eszményi anyag, amelyben bemutathatom a reálisan létező szocializmust”¹ – állapítja meg a kisregény leleplező szándékát maga a szerző, hozzátéve, hogy művét elsősorban a nyugati olvasóközönségnek szánta. A másodlagos célkitűzés valójában megelőzi az elsőt, és ahogyan sűrűsödnek a „reálisan létező szocializmusra” és annak elsősorban magyarországi változatára tett utalások a cselekmény előrehaladtával, úgy távolodunk el egyre inkább az orwelli világtól. Ebből következik, hogy a mű nem sok rokonságot mutat a disztópiákkal, ha mégis, csak parodisztikus szinten; sokkal inkább megtörtént eseményekre reflektáló, szatirikus példázat.

Nagy Fivér 1985-ben bekövetkező hirtelen elhalálása és az éppen aktuális ellenségtől, Euráziától elszenvedett katasztrofális vereség után az Angszoc addig megdönthetetlennek vélt rendszere alapjaiban rendül meg. Kiderül, hogy a Belső Párt korántsem egységes, két rivális frakcióra bomlik – az aluministákra, a megboldogult Nagy Fivérnek, illetve feleségének, a Nagy Nővérnek feltétlen híveire az egyik oldalon, a papíristákra, a mérsékelt reformok és az Euráziával kötendő béke szószólóira a másikon. Közöttük helyezkedik el a Szellemvédelmi Hatóság (Orwellnél Gondolatrendőrség) O’Brien képviselőjében, amely a legintenzívebben törekszik hatalma átmentésére, s ennek érdekében igyekszik a Külső Pártot is a maga oldalára állítani. O’Brien az „aktualizált”, vagyis a Szeretet-minisztériumból frissen szabadult pártértelmiségieket bízza meg, hogy szerkesszék a Times Irodalmi Mellékletét, amely a propagandaanyagok mellett már teret engedne valami olyasminnek is, „amit a régi Angliában »közvéleménynek« neveztek”², sőt óvatos bírálatokat is közölhetne a Nagy Fivér túlkapásairól (az „eszévhá” ezáltal az aluministákra akar nyomást gyakorolni). Így tűnnek fel újra a színen a régi ismerősök: Winston, Julia, Ampleforth, a költő, Syme, a nyelvész és

1 DALOS György, *1985*, Új Géniusz Könyvkiadó, Budapest, 1990, 155.

2 DALOS György, *Ezerkilencszáznyolcvanöt. Dokumentumgyűjtemény Honkong 2036*, Dialogues Européens, Párizs, 1985, 16.

3 Uo., 126.

4 Uo., 85.

filozófus, valamint az ütődött Parsons, aki időközben melankólikus hajlamú történésszé vedlett át. Kezdetben a lap és a spontán módon szerveződő Gesztenyefa Kávéházbeli hétfői vitaestek is az „eszvéhá” diszkrét ellenőrzése alatt állnak. Az irányítás akkor csúszik ki O’Brien és a Belső Párt kezéből, amikor az „enyhülés” jeleként több évtizedes tilalom után ismét műsorra tűzik a *Hamletet*, a közönség pedig a zsarnok Claudiuszt Nagy Fivérrel azonosítja, s így az előadás nem várt tömegdemonstrációba csap át. A diákság és az eszvéhások utcai harcai, a Nagy Fivér egyre nyíltabb bírálata, Óceánia törpeállammá zsugorodása az Euráziával kötött béke után végleg aláássák a rendszer tekintélyét. A Belső Pártnak végül a prolik várva várt felkelése adja meg a kegyelemdőfést a moszlim Muhammad Stanley vezetésével. A forradalom győz, Óceánia (amely ekkor már csak Angliát jelenti) szabad ország lesz – öt napra. Azok az „eszvéhás” tisztak ugyanis, akiknek sikerült elmenekülniük a lincselés elől, a mérsékelt Belső Párt-tagok és a Külső Párt kevésbé radikális nézeteket valló, a prolikkal való együttműködést elutasító entellektüeljei Juliával az élen még a forradalom kitörésekor titokban a szövetséges Euráziába távoztak, hogy segítséget kérjenek a „rend és béke” helyreállításához. Óceániát tehát megszállja az eurázsiai hadsereg, hogy a forradalmi vezetés likvidálása után hatalomra segítse a mérsékeltékből összeálló ún. Ideiglenes Kormányt. A pár nappal korábban még forradalmi lázban égő lakosság meglepően gyorsan alkalmazkodik az új helyzethez. „[A]z évek során a kormány és a nép között egyfajta konszenzus jött létre. A kilencvenes évek végén már általános volt az a vélemény, hogy a forradalom leverését követő megtorlásokra a kormányfő tudta és hozzájárulása nélkül, többnyire annak külföldi útjai idején került sor. Ezzel szemben az ő személyéhez kapcsoltak minden örvendetes változást, például az első hongkongi társasutazás megszervezését (1993), a bridzs újbóli engedélyzését (1994) és a virslínek a boltokban való megjelenését (1995). A hálás óceániai lakosság gyöngéd humorral a »Kis Testvér« melléknevet ajándékozta a kormányfőjének.”³ Julia az új kormány művelődésügyi minisztere lesz, a radikális Winston, Muhammad Stanley feltétlen híve viszont ismét börtönbe kerül, s csak 1990-ben szabadul amnesztiával. O’Brien sem jár jobban, a Nagy Fivér rémuralmát elítélő új vezetésnek nincs már szüksége a régi vágású eszvéhátra: kényszernyugdíjaztatása után államtitkok elárulása miatt letartóztatják, majd elmeegógyintézetbe zárják.

Orwell egyik központi gondolata, a saját farkába harapó, a zsarnokságot megdöntő, majd észrevétlenül reprodukáló forradalom eszméje Dalos figyelmét sem kerüli el. A mérsékelt Julia a következőképpen próbálja kimagyarázni, miért vált „árulóvá”: „A fanatizmusra nem szabad fanatizmussal, az egyik végre a másikkal reagálni. Mert akkor benne maradunk a bűvös körben.”⁴ Hogy aggodalma nem teljesen légbőlkapott, arra a forradalmat győzelemre segítő Muhammad Stanley ünnepi beszédében elejtett néhány kétértelmű megjegyzés utal egészen finoman: „Hogy örüljete, bejelentem:

megalakult az Igazhitű Munkások Angliai Bizottsága és ezennel átveszi a hatalmat. A bűnösöket megbüntetjük, de a rendes embereknek nem eshet bántódása. Allah színe előtt mindenki egyenlő. Programunk az Iszlám és a szabadság programja. Különböző nem politizálunk. Lesz kenyér, lesz hús, és nem lesz háború. Régi fényben ragyog fel a Demokratikus Mohamedán Vallás, amely magába foglalja a kereszténység, a zsidóság és a kommunizmus legjobb elveit, de nélkülözi azok hátrányait. Óceánia összeomlott, Anglia megszületett. Le a Birodalommal, éljen az Ország! Mindent szabad! Mehetek ahova akartok, azt mondhatjátok, amit gondoltok. De ne gondoljatok butaságokat!”⁵ Hogy hová fejlődne Muhammad Stanley új, „demokratikus mohamedán” rendszere, amely fennkölt eszméinek (szabadság, egyenlőség) utópikus jellegéből adódóan már születése pillanatában ellentmond (a vallásszabadság eleve kizárva, „butaságokról” nem gondolkodunk, Allah szemében mindenki egyenlő, kivéve a bűnösöket stb.), csupán feltételezhetjük. Óceánia lakosainak szerencséjére vagy szerencsétlenségére az események más irányt vesznek.

Bár első pillantásra Dalos kisregénye az 1984 folytatásának tűnhet, valójában „az 1984 inkább »ürügye« az 1985-nek, mint előzménye. A narráció eszközei, az elbeszélői attitűd, a hangulat egész más, mint Orwellnél. [...] Az 1984 eseményeinek ismeretében elképzelhetetlennek látszik, hogy Óceánia rendszere ily módon omoljon össze, sőt valójában már ott felborul az orwelli logika, hogy Julia és Smith a kínzások után (melyek során kölcsönösen elárulták egymást) továbbra is bármiféle lázadásra, ellenszegülésre gondolhattak volna.”⁶ A művet példázatosága és satirikus jellege miatt sokkal inkább az *Állatfarmmal* állíthatnánk párhuzamba. De nemcsak a forma, a tartalom is inkább Orwell másik remekművével rokonítja a kisregényt: könnyebben el tudjuk képzelni az események ilyen alakulását, ha a Nagy Testvér helyébe Napóleont helyezzük. A berkshire-i kan pusztulása ténylegesen megrendíthette volna a disznók uralmát, míg az „oligarchikus kollektívizmus” rendszerében a csupán virtuálisan létező vezér haláláról már beszélni is értelmetlen. Kissé leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy az 1984-ben Orwell az „Állatizmus” fejlődésének egy lehetséges útját mutatja be, Dalos pedig egy másik utat, amely – szándékának és a mű keletkezési idejének megfelelően – közelebb áll ahhoz, ami ténylegesen történt.

Ez nem jelenti azt, hogy az 1984-gyel való kapcsolat kimerül a szereplők átvételében. A tipikusan orwelli (vagyis az 1984-ből származó) motívumok átszövik az egész művet, csak éppen a fejük tetejére állítva bukkannak fel, s ekképpen lehetetlen nem gondolni arra, hogy Dalos rejtett szándéka éppen a nagy előd kifigurázása volt. Erre utal már a karakterek metamorfózisa is: az eredeti szereplők helyett inkább csak azok karikatúráit látjuk viszont. Így lesz a félnék, magányos Winston Smith-ből nőfaló forradalmár, a lázadó, érzéki Juliából visszafogott műkedvelő, a mindenkor lojális, pribék O'Brienből származó kalandor, a fanatikus Syme-ből cinikus bíráló, az idióta, vakbuz-

5 *Uo.*, 95.

6 GOMBOS Péter, *Utópiák és disztópiák a magyar irodalomban, különös tekintettel a gyermekirodalom anti-utópiáira*, Pécsi Tudományegyetem BTK, Pécs, 2009, 102–103.

7 DALOS, *I. m.*, 14.

8 *Uo.*, 81.

gó Parsons-ból kicsit depresszív, kicsit paranoiás történész. A mű egész hangulatát meghatározó fanyar humor tehát nemcsak a szatíra, hanem a paródia eszköze is. Elég arra a jelenetre gondolnunk, amikor Julia a Szeretet-minisztériumból való szabadulása után először látja viszont megkínzóját: „Az Igamin folyosóján szembetalálkoztam O'Briennel. »Hogy maga milyen csinos!« – köszöntött az undorító véreb. »Tavasza van!« – vettem neki oda olyan szemtelenül, ahogyan csak tudtam.”⁷ A parodisztikus elemek között említhetjük még – a teljesség igénye nélkül – a *dupladondol* finomított, a „puha diktatúrához” igazított változatát, a triplagondolt, amely szerint „Béke = Háború, de ugyanakkor Béke = Béke”; O'Brien panaszát arról, hogy az „eszvéhások” nem tudtak mit kezdeni az utcán heverő részegekkel, hiszen „a Szellemvédelmet nem képezték ki a normális rendfenntartási feladatok ellátására”⁸; Syme ijesztgetéseit a titokban mégis életben maradt Nagy Testvér bosszújáról, melynek legdurvább része a „külsőpárttagok beszaróversenye” lesz; vagy Withers, a közgazdász „szerény javaslatát” a gazdaság fellendítésére, miszerint a lakosságnak kötelezően be kéne szolgáltatnia ürüléke egy részét, s azután Óceániának e korlátlan mennyiségben (s a jobb élelmezés esetén még korlátlanabb mennyiségben) rendelkezésre álló „természeti kincsét” a trágyahiányban szenvedő kongói kokaültetvényeseknek exportálnák. A jövő technikai csodáit az elnyomás tökéletesítésére felhasználó orwelli elképzelés is jelen van, csak egy kicsit másképp: a megszálló eurázsiaiak csodafegyvere, amely akkor sül el, ha az áldozat nem mutat kellő örömet és hálát, vagyis nem ér fülig a szája, a mi arcunkra is feltétlenül mosolyt csal.

Tulajdonképpen már a narráció módja is pellengérré állítja az „eredeti” regényt, annak kissé ódivatú, jórészt a főhős szemszögéből végigvezetett, lineáris előadásmódját. Dalosnál a többnézőpontú elbeszélést a főszereplők (Winston, Julia, O'Brien) napló- és memoár-részleteinek párhuzamos közlése biztosítja, melyet tovább tarkítanak a „hivatalos közlemények”, fiktív újságcikkek, korabeli versek, „forradalmi falfirák” betoldásai, illetve egy névtelen eurázsiai történész eleinte tudományosan száraz, majd egyre személyesebb megjegyzései, s az ezekből kikerekedő, a végére szinte teljesen önálló történet.

Dalos kisregényének valódi értékeit akkor fedezhetjük fel, ha nem az 1984 folytatását keressük benne, hanem elfogadjuk annak, ami: a posztsztálini idők fergeteges szatírájának és az orwelli karakterek, motívumok inkább tisztelgő, semmint gúnyoló szándékú paródiájának.

URH: Nagy Testvér

Müller Péter Sziámi dalszövege a 80-as évek legelején született, amikor az 1984 még szamizdatként sem jelent meg Magyarországon, csupán néhány gépiratos fordítás létezett, amely kézről kézre járt. Molnár Cecília szerint a dal legnagyobb érdeme az, hogy egyáltalán

Szárnnyak, 2004

9 MOLNÁR Cecília,
*Amikor a Nagy
Testvér mindent hall*
[rádióbeszélgetés] =
<http://kulturfitnesz.postr.hu/amikor-a-nagy-testver-mindent-hall> (2014-04-08)

létrejött, létre mert jönni, és hírt adott egy Magyarországon akkori-ban tiltott és még teljesen ismeretlen, de az adott viszonyok között igen fontos mondanivalóval bíró alkotásról.⁹ Tette mindezt úgy, hogy a regényből kiemelte a legaktuálisabb momentumokat, majd azokat továbbgondolva a jelen nem kevésbé sivár valóságával állította párhuzamba. Az a valaki például, aki a TV-ből néz és „megfoszt a rossz hírektől”, ezáltal pedig egy infantilis, agymosott látszatboldogságba kényszerít (egyértelmű orwelli utalások), manapság – vagyis a szövegíró korában – már a távoli adókat is zavarja (gondoljunk a Szabad Európa Rádióra) és „kattan a telefonban”. A dal központi, refrénként ismétlődő, ironikus kicsengésű gondolata – „De jó, hogy beteg letél, / Meggyógyít a Nagy Testvér!” – éppúgy érvényes az orwelli univerzumban, mint a „létező szocializmusban”. A brezsnyevi Szovjetunió és a csatlós államok egyik kuriózuma volt, hogy a különvéleményüknek hangot adó, az általános „jóléttel” és „boldogsággal” balga mód elégedetlen gondolatbűnözőket, vagy a hatalom számára bármely más okból kényelmetlen, a normától elhajló, tehát „abnormális” (például közveszélyes munkakerülőként „diagnosztizált”) elemeket elmegyógyintézetekben „kezelték”. (Megjegyzem, a poszt-kommunista országokban ez a tendencia a mai napig tartja magát – gondoljunk a Žák Malina Hedvig ellen folytatott eljárásra, melynek része a kényszerhospitalizációval való fenyegetőzés.)

Bármennyire igyekszik is a szövegíró párhuzamot vonni a regény és a jelen komor valósága között, nem állja meg, hogy a dal zárószó-
raiban a pesszimista, mindenféle perspektívát száműző orwelli konklúziótól eltávolodva mégiscsak megcsillantsa a változás lehetőségét, melyet a gazdátlaná vált, vagy inkább gazdáikat immár megtagadó tömegek (felszabadulás utáni vágya indíthat el: „Az állatkert elszabadult / Nézed az utcát és néznek téged / Éhező tekintetek / Ezer gazdátlan ember lézeng”. Ha a „gazdátlanok” ennek a vágnak elég harsányan hangot adnának, talán lehetőség nyílna megmenekülni a „kényszerkezeléstől”, a „kényszerboldogságtól” is: „Ha üvöltesz, kidobunk a mentőautóból / [...] Nagy Testvéred itthagyt téged”...

Bonanza Banzai: 1984

Kovács Ákos, a Bonanza Banzai frontembere, énekes és dalszövegírója saját bevallása szerint gimnazista diákként olvasta a regény szamizdat kiadását éppen a kultikus évben, 1984-ben, és rögtön elhatározta, hogy egyszer majd egy albumnyi dallal tiszteleg e felejthetetlen olvasmányélménynek bizonyuló alkotás előtt. Ez az elképzelése 1991-ben valósult meg, amikor is megjelent az említett zenekar harmadik stúdiólemeze *1984* címmel. Hogy a jórészt tizenévesekből álló, több tízezres rajongótábor miatt fogadta be automatikusan és mindenféle fenntartások nélkül az együttes talán legkülönlegesebb, legkomolyabb és egyben legkomorabb hangvételű, az előző két albumtól elsősorban szövegvilágában elütő projektjét, csak találgatni

lehet – az biztos, hogy sok fiatalnak (beleértve e sorok íróját is) éppen az akkor népszerűsége csúcán lévő, lassan szubkulturális jelenséggé váló zenekar adta kezébe a könyvet. Az album fő témája mindenesetre összhangban állt a rendszerváltás közhangulatával, melyet legfrappánsabban szintén a Bonanza fejezett ki egyetlen sorba tömörítve („jövőd még nincsen, a múltad már nem kell”); másrészt a végletekig technicizált, eltömegesedett és elidegenedett posztindusztriális társadalom szülte „dark” életérzéssel, mely már a 80-as évektől hódított Nyugat-Európában és a tengeren túl, elsősorban a Depeche Mode-nak és más, sötétebb tónusú elektronikus zenét játszó bandáknak köszönhetően. Ez a szubkultúra a rendszerváltás után utat tört magának keletre is, s elterjesztésében mások mellett a Bonanza Banzainak is fontos szerep jutott.

Az albumon a legtöbb és egyben a legközvetlenebb utalás a regényre a címadó dalban található. A szöveg vallomás jellegű, személyes hangvételű sorokkal kezdődik, mintha a regény főhőse, Winston Smith szólalna meg: „Az álmaimat gépek rázzák / Hogy ne tudjak aludni / Hogy folyton fáradt legyek / És ne érdekeljen semmi, de semmi”. A vallomás mellett az első sor a környezetre és a környezet kínzó hatásaira való utalással rögtön megadja a dal alaphangulatát is. A további versszakokban (a refrén egy részét kivéve) a személyes hangvételt felváltja az egyes szám második személyű, közvetlenül az olvasót/hallgatót megszólító, fenyegető tónus. A leghátborzongatóbb talán az sor, melyet a szerző szó szerint emel át az URH szövegéből – „Nagy Testvéred figyel téged” –, mert azt az érzést kelti a hallgatóban, hogy újabban már nemcsak egyetlen Nagy Testvér létezik, hanem mindenkinek van egy saját, „külön bejáratú” Nagy Testvére, aki csak és kizárólag őrá felügyel.

A dal a regény legjellegzetesebb motívumait villantja fel (elgépesítés, az egyéni szépséget elcsúfító szürke egyformaság, megfigyelés, terror és sivár örökkévalóság – „sokezer napja ugyanaz az évszám, mert tart még az 1984-es év”), de tovább is lép rajtuk, amikor a refrénben egy apokaliptikus képben felvillantja a megoldás lehetőségét. Ha a halál angyala megérkezik, mindenkit elszámoltat bűneiért, magát az énekes-főhőst is, akinek egyetlen kívánsága már csupán az, hogy ha életét embertelen körülmények között kellett leélnie, legalább halála után kapja meg az emberhez méltó végtisztességet. Így fennmaradhat az emléke, a szelleme, s ez már egy jelentős vereség a Pártra nézve, hiszen áldozataikat éppen azért „gőzösítették el”, törölték ki a történelemből, hogy az utókor semmilyen módon ne igazolhassa vagy avathassa mártírrá őket. Értelmezhető persze ez a kép a jelenhez intézett üzenetként is: a mártírok eltemetése vagy újratemetése után mindenkinek szembe kell néznie a múlt rendszerben elkövetett bűnökkel, mert az emlékezés és a tiszta lelkiismeret a legjobb ellenszer minden nagy testvéri diktatúra feltámadásával szemben.

Hasonló üzenetet fogalmaz meg az album egy másik dala, *Az érinthetetlenek*. A szöveg a mindenkori diktátorok, az „apró istenek,

sápadt szentek” visszataszító karikatúráját rajzolja meg, s ugyanakkor előre vetíti a népszerűség csúcsein csak ideig-óráig járó „sztárok” elkerülhetetlen bukását is. Miután mindenki számára világossá válik, hogy „hamis a mosoly a hatalmas arcon”, és a bálvány végre ledől, vár még egy fontos, talán minden eddiginél nehezebb feladat: a múlt lezárása, a múlt feldolgozása, az önmagunkkal és az „érinthatetlen senkikkel” való bátor szembenézés: „...nem vagy még túl az utolsó harcon / Hát küzdj meg magaddal és próbálg győzni / Legyél képes a szemükbe nézni / Az érinthatetlen senkiknek...” Ez az, ami a poszt-kommunista társadalmakban mind a mai napig nem történt meg (bár talán Magyarország jutott a legtovább ezen az úton), s így a dal záró-sorai aktuálisabbak, mint valaha.

Érdemes még szót ejteni az album szerelmes dalairól (*Tánc a vékony jégen, Támadás*), melyekben – a regény hőseinek, Winstonnak és Juliának lázadó, a hatalommal való szembenállás fontos részét képező, de éppen ezért félelemmel és dühvel mérgezett kapcsolatának megfelelően – a frusztráltság érzése, az agresszivitás kerül előtérbe. A *Támadás* című dal sorai – „Rácsok mögött vártalak / Magamba téged is bezártalak”; illetve „Minden szeretkezés küzdelem / Minden gyönyör gyötrelém” – tökéletesen rímelnék Winston gondolataira a szerelem eltorzulásáról Óceánia diktatórikus viszonyai között: „Manapság azonban sem tiszta szerelmet, sem tiszta gyönyört nem érezhet az ember. Semmilyen érzés sem lehet tiszta, mert minden félelemmel és gyűlölettel keveredik. Az ő ölelésük ütközet volt, csúcspontja pedig győzelem. A Pártra mért csapás volt. Politikai tett.”¹⁰

A zenekar a későbbi albumokon is szentelt egy-egy dalt a kultikus regénynek. A *pillanat emlékműve* (1991) nyitószáma, a *Monumentum* a diktatórikus, „halott testek fölé” felépülő hatalom beteges és félelmetes megalomániáját leplezi le egyszerű, ám annál hatásosabb, érzékletesebb metaforákkal („szobor-gondolat”, „megkövült harag”, „égi ítélkezés”). Orwell nyomán utal a monumentális-sá növekedett Rend megdönthetetlenségére is: „[...] hiába cselvetés / Vagy összeesküvés / A pillanatnak emlékműve áll”. A regény stílusát idéző szikár, minimalista szövegben az igék gyér előfordulása is a megalomán rezsim zord örökkévalóságának, az idő befagyasztásának érzetét erősíti.

Az *Elmondattott* (1992) című album talán legkarakteresebb dala, a *101-es szoba* a regényhez, az orwelli gondolatokhoz már nem igazán tud mit hozzátenni, közülük csupán kiemeli a legsúlyosabbakat, s azokat szinte szó szerint, szállóigeként ismétli meg („A hatalom célja / A hatalom maga”; „Hiba vagy a mintán / Egy selejtes darab”). A kezdősorok az 1984 című daléra emlékeztetnek: mintha maga Winston (vagy magát az ő helyébe képzelő dalszerző) vallana én-formában félelmeiről, paranoiáiról és zaklatott idegállapotáról. Ezt a valamást szakítja félbe a hangszóróból recsegő fenyegetés: „Elbánunk veled / Ürügy se kell / Az 1-0-1-be / Zárunk majd el!”. A refrénben a főhős O’Brien szólítja meg, aki egyszerre kínzója és megmentője

a regényben („Azt mondtad, találkozunk még / Ott, ahol nincsen sötétség”), a következő szakaszban pedig mintha már maga O’Brien prédikálna, s próbálná helyes útra téríteni eltévelyedett áldozatát a Szeretet-minisztériumban (vagyis ott, ahol nincsen sötétség, mert soha sem oltják el a villanyt): „Hiba vagy a mintán / Egy selejtes darab / Hát hiába kértük / Hogy javítsd meg magad?” Végül Winston megtörik az elviselhetetlen fájdalom és rettegés, a testi és lelki fenytések terhe alatt, beletörődik sorsába („Álmom az állam tulajdona / Vár rám a 101-es szoba”), s hagyja, hogy „a hatalom papjai” kilúgozzák elméjét és „új tudatot öntsenek belé”. A dalban zanzásítva a regény egész története benne foglaltatik, kiemelve az egyik legfontosabb orwelli üzenetet: a zsarnokság elsődlegesen áldozatainak félelméből táplálkozik, ez terrorisztikus hatalmának legfőbb támpillére.

Összegzés

Összességében elmondhatjuk, hogy Orwell regényei Magyarországon is hozzájárultak a kommunista rezsim felbomlásához. A rendszerváltás előtt igen fontos inspirálójává váltak azon szellemi mozgalmaknak, ellenzéki köröknek, amelyek „földalatti” helyzetbe kényszerülve vették fel a harcot a „Nagy Testvérrel”. Orwell megjelent mind az irodalmi, mind a zenei underground szubkultúrában, és ami az 1984-ből Nyugaton fantasztikus képzelgésnek hatott, az a keleti blokk országaiban inkább a sivár valóság helyenként torzított, helyenként azonban nagyon is pontos leképezéseként tűnt fel, így nagyon könnyű volt a regény egyes motívumait felhasználni a „létező szocializmus” visszásságainak leleplezéséhez. A rendszerváltás után aztán az orwelli üzenet egy népszerű zenekarnak, a Bonanza Banzai-nak köszönhetően egyre többekhez jutott el, s elsősorban a fiatalabb generációkat a múlttal való szembenézésre, annak feldolgozására ösztönözte és ösztönzi mind a mai napig.

VRÁBEL TÜNDE

A repülő afrikai

Toni Morrison Salamon-ének című regényéről

1 Alex HALEY,
Gyökerek, Európa
Könyvkiadó,
Budapest, 1979.

2 Leroi JONES, *A
blues népe*, Európa
Könyvkiadó,
Budapest, 2007.

3 Toni MORRISON,
Salamon-ének,
Magvető
Könyvkiadó,
Budapest, 1986.

„Ha hiszel álmaidban [...], azok hűségesen visszatérnek hozzád.
Az álom madár, amely vágyódva repül abba a fészekbe, ahol
meleg szeretetet talál.”

G. Hajnóczy Rózsa

Ki az afroamerikai? Sokan teszik fel ezt a kérdést manapság. Ez az elnevezés az 1960-as évektől terjedt el – Alex Haley *Gyökerek*¹ című könyvének utóhatásaként –, és máig ez a hivatalos megnevezése a régen négernek nevezett, Afrikából származott rabszolgák leszármazottainak. De mégis mit jelent az, hogy afro és amerikai? Leroi Jones² tolmácsolásában ez nem más, mint egy új embertípus, amelyben még él az afrikai identitás, de már jelen van az új, az amerikai identitás is. Tehát az afroamerikai se nem afrikai, se nem amerikai, hanem a kettő keveréke. Toni Morrison regénye a *Salamon-ének*³ az afroamerikaiak afrikai gyökereire helyezi a hangsúlyt és próbálja rávezetni az olvasót, hogy semmi sem fontosabb annál, hogy elfogadjuk múltunkat.

Toni Morrison *Salamon-ének* című regényét sokan Alex Haley *Gyökerek* című írásművével szokták összehasonlítani. A párhuzamba állítás nem véletlen, ugyanis a *Salamon-ének* is az ősről, az afrikai gyökerek szeretetéről szól. Valamint ez a regény is egy család történetén keresztül illusztrálja az egész fekete típus történetét.

A történet Északon veszi kezdetét, ahol a főhős, Tejes és családja jómódban él. Ekkor a négernek már nem rabszolgák, és már négereket is kezelnek a fehér kórházakban. Mondhatnánk, hogy jó dolguk van a feketéknek, mert befogadták őket. Főleg jó dolga van Tejes – rendes nevén Macon Dead – családjának, ugyanis édesapja a környék leggazdagabb fekete férfinak. Ám Tejes nem boldog ebben a jómódban. Ugyanis nincs életcélja és csak mások céljainak tárgyaként funkcionál: apja megalomániájának a tárgya, Hagar szerelmének a tárgya, illetve anyja szeretetének a jelképe. Mindig csak azt teszi, amit mondanak neki, és amit elvárnak tőle. Sodródik a történésekkel, közönyös a világgal szemben, sivár az érzelmi élete, és nem tud semmivel se azonosulni.

Életében a nagy változást két személy idézi elő. Az egyik személy Gitár, Tejes legjobb barátja. Tejes Gitárral nőtt fel, neki köszönheti életének legfontosabb emlékeit. Ám egy napon Gitár elkezd titkolózni és megváltozik a kapcsolatuk. Kiderül, hogy Gitár egy titkos fekete szervezet tagja (Hét Nap), amely a Ku-Klux-Klán ellenpólusaként funkcionál. Ellenpólus, ugyanis próbálja visszaadni azt, amit a Klán tesz: ha egy feketét megölnek a fehérek, akkor válaszként a Hét Nap ugyanolyan módon megöl egy fehéret. Céljuk a bosszú, a feketék védelme és az aránytartás. Tejes nem tud ezzel a szervezettel azonosulni – szerinte a gyilkolás nem megoldás a problémára –, ezért baráti kapcsolatuk megromlik. Gitár dühében fel is rója Tejesnek, hogy ő nem érez „feketéként” – csupán egy fekete bőrű személy, akiben fehér szív dobog – és nem tesz semmi említésre méltót az életben. Ezzel mintegy felnyitja a szemét, mert rámutat arra, hogy nem lehet leélni úgy egy életet, hogy közben semmit sem teszünk.

A másik, Gitárnál sokkal jelentősebb személy Tejes életében nagynénje (apja húga), Pilátus⁴. Pilátus 12 éves kora óta bolyongott szerte az Amerikai Egyesült Államokban, mígnem végül letelepedett Tejesék városában. Ezzel a tetteivel az volt a nem titkolt szándéka, hogy a Dead családot újra egyesítse. De bátyja hajthatatlan volt, nem akart Pilátussal érintkezni. A tiltott rokoni kapcsolat mégis erősnek bizonyult Pilátus és az ifjabb Macon Dead között. Mindketten nagy hatást gyakoroltak a másikra. Tejes úgy, hogy megmutatta Pilátusnak, a rokoni vér nem válik vízzé. Pilátus pedig „pilótaként” és megmentőként⁵ megmutatta Tejesnek a helyes irányt. A helyes irány abban nyilvánult meg, hogy Tejes felfedezte élete értelmét (feltárja a múltat és megtalálja őseit), illetve azt, hogyan válhat tárgyból alanná – vagyis hogyan tud változtatni passzív életvitelén.

Tejes a regény második részében tárgyból alanná átalakulva egy nagy kalandra indult, mégpedig egy kincsvadászatra. Apja ugyanis úgy vélte, Pilátus még gyermekkorukban elrejtett egy nagy zsáknyi aranykincset, amit mindenképpen fel kell kutatni. Tejest bízta meg a feladattal, aki örömmel útnak is indult. Visszafelé tette meg ősei útját – Északról ment Délre –, és ahogy egyre délebbre haladt, úgy hagyta maga mögött a materialista világot, amelyet apja képviselt, és jutott el abba a világba, ahol nem a pénz diktál, hanem a szeretet. Rájött, hogy az igazi kincs, amit keres, az nem az arany. A boldogságot ugyanis nem lehet nemesfémbe mérni. Ennél sokkal többet jelent a múlt, a családi szeretet és a származástudat.

Utazása során sok új – apja által elhallgatott – információt tud meg családjáról. Megtudja, hogy nagyapja egykor rabszolga volt és egy kvéker indián lányt – Sing Byrdöt (Dalos Madár) – vett feleségül. Tudomására jut, hogy nagyapja nevét elírta egy részeg jenki a Felszabadítottak Hivatalában: a Macon Solomon név helyett így lett nagyapja új neve Macon Dead. Valamint azt is

4 Pilátus személye is külön, akárcsak a neve. Nevét édesapja a Bibliából választotta, aszerint, hogy erősnek tűnő nevet adjon leányának. Így lett a ritka férfinév a kislány neve, amely egész életére rányomta a bélyegét. Pilátus ugyanis nagyon erős jellem lett, aki köldöknélkülként is ragaszkodott gyökereihez és pilótaként mutatta a megfelelő utat Tejesnek.

5 Pilátus kétszer is megmentette Tejes életét. Először még akkor, amikor anyja hasában volt (apja meg akart tőle szabadulni), másodszer pedig akkor, amikor a börtön fenyegette Tejest. A börtöntől úgy sikerült megmentenie, hogy felhúzza a Samomaszkot a rendőrök előtt, vagyis megjatszotta a buta és alantas feketét.

6 A farm neve és állatai is a polgárháború emlékeit őrizték, az állatok ugyanis fontos embe-
rekről kapták a nevüket: a tehenet Ulysses Grantnek hívták, a lovat Lincolnak, a csikót Mary Toddnak, a disznót pedig Lee tábornoknak. A farm pedig Lincoln mennyországát, Lincoln álmát jelentette: a hely, ahol mindenki egyenrangú. Ez a farm azonban nemcsak Lincoln, hanem a feketék álmát is jelképezte, és a farm elvesztése megölte a feketékben a reményt (Tejes édesapja is emiatt változott meg).

7 Pilátus beszélt neki nagyapjáról, déli életükről, valamint az ő „elrejtett” kincse mutatta meg az utat a virginiai Shalimarba.

8 MORRISON, *I. m.*, 462.

kinyomozza, hogy nagyapja létrehozott egy szép farmot, Lincoln's Heaven-t⁶, amely azt jelképezte, hogy a feketéknek is jut hely az Amerikai Egyesült Államokban. Ám ezt a szép farmot nagyapja a fehérek álnoksága miatt elvesztette, ugyanis aláírtak vele egy papírt (nem tudott se írni, se olvasni), amely megfosztotta őt farmjától. Így vált a Dead család földönfutóvá. Ez okozta, hogy Macon Dead, Tejes édesapja Északra ment és el akarta felejteni a múltját. Ám nővére, Pilátus nem adta fel sose identitását – Északon is őrizte déli, sőt afrikai örökségét –, és a dinasztia élő emlékezeteként elvezette⁷ a legifjabb Deadet gyökereihez.

Tejes hosszú útja során felfedezte nagyapja és nagyanyja szülővárosát, Shalimart (kiejtve Salamon), amely megőrizte a fekete afrikai őst, Salamon emlékét. Salamon Afrikából származott és egy napon elrepült vissza Afrikába. A repülést természetesen átvitt értelemben kell érteni (erre mindjárt kitérünk), ugyanis a repülés azt jelenti ebben az esetben, hogy Salamon lelke visszatért Afrikába, a szabadságba. E történet egy dalocska formájában (szóbeli hagyományörzés módja) maradt fent, amelyet a shalimari gyermekek énekeltek. Ebben a dalocskában fedezte fel Tejes saját családjának történelmét, és azt, hogy „*ha behódogsz a levegőnek, fel tudsz szállni rá*”.⁸ Vagyis, ha elfogadod a múltadat, akkor szabaddá válhatsz. Így vált Tejes fekete szívé feketévé, és így tudta meg azt, hogy a *ki vagyok én?* kérdésre a *honnan jövök?* kérdés tud megfelelő választ adni.

Szimbólumok, amelyek teljessé teszik a regényt

Kiegészítésképpen két szimbólumkőről ejtenék néhány szót.

Repülés – a repülés motívuma szinte keretbe foglalja a történetet, ugyanis a regény elején és végén is szárnyra kelnek a szereplők. A regény elején egy Mr. Smith nevezetű fekete próbál meg elrepülni az Irgalom nevű kórház tetejéről, ám kísérlete a gravitáció törvénye miatt nem sikerül. A regény végén pedig maga a főszereplő, Tejes szállt fel a levegőbe, és lelke sikeresen elrepült Afrikába (ahogy ősei lelke is tette). Ezenkívül a repülés még sok helyen előfordul a regényben, így a repülés és a madár szimbólum az, amely az egész regényt behálózza:

repülővel való repülés: egyszerre megnyugtató és felvillanyozó élmény, amely egyszerre jelenti a szabadságot és a sebezhetetlenséget is.

Tejest megszületése előtt madárkának hívják – érezni lehet afrikai mivoltát. Valamint a madár motívum jelentéséből kiindulva ő jelképezi a magasabb tudatállapotba való lépést, a hatalmat, a menny és a föld közti kapcsolattartást.

Pilátus mint pilóta – Pilátus, bár sosem hagyta el a földet, mégis repült; repülve vagyis könnyedén járt-kelt és pilótaként mutatta Tejesnek az utat.

Tejes indián felmenői a Byrd – leegyszerűsítve Bird, azaz Madár nevet viselték. Nagyanyja Sing Byrd (Dalos Madár), annak testvére Crow Byrd (Holló) volt.

Páva – esetünkben a páva minden dolgok kezdetét és végét szimbolizálja, vagyis a halhatatlanságot. Illetve arra is utalhat, hogy ez az a madár, amelyet csak félig lehet háziasítani, mert a vadságot senki nem tudja belőle kiölni – az afrikai néger is ilyen, hiába akarják betörni, sosem fog sikerülni.

Repülő afrikai – az afrikai örökség része, amely egyfajta spiritualizmusnak tűnik. Úgy tűnik, mert elsőnek azt hisszük, az afrikaiak tudtak repülni. Ám korántsem az igazi fizikai repülésről van szó, hanem a szellemi szárnyalásról, amely a szabad akaratot és az örök életet szimbolizálja. Esetünkben arról van szó, hogy Salamon, majd Tejes is halála után szabad szellemként visszaszállt Afrikába, a szabadság földjére (hiába volt rabszolgaság Salamon korában, a halál után lelke szabadon szárnyalhatott, mint egy madár).

Tojás – kijelentik a regényben, hogy egy néger sosem lehet tojás, mert az nehéz és komplikált dolog. A néger lehet pávián, lehet varjú, de tojás semmiképpen. Ezzel azt akarják szimbolizálni, hogy a néger kultúra túl primitív és csak a fehér kultúra képes „magasabb szintű” lenni. Ezt bizonyítandó a fehér tojás a fehér ember, a barna tojás pedig a mulatt.

A két szimbólumkör összekapcsolásával a regény az identitás komplexitását is érzékelteti. A *Salamon-ének* így az egyéni útkeresés és a személyes identitás mellett a történelmi tapasztalat regénye is egyben.

BAKA L. PATRIK

Borges és Kafka életre hívása

Szirmai Péter: A türelem

1 SZIRMAI Péter, *A türelem*, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2013. A szövegben fellelhető oldalszámok erre a kiadásra vonatkoznak.

„A világ, sajnos, valóságos.”

Jorge Luis Borges: Az idő újabb cáfolata

A tapasztalatok szerint a józanul gondolkodó emberek alapvető, közös jegye, hogy szeretik előre megtervezni céljaikat, programjaikat, munkatervüket. Persze vannak ennek hátulütői is, hiszen a túlzott keretbeszabás kárára mehet a rugalmasságnak, s a mindenre kiterjedő tervezetek egyfajta gépezetté hajlamosak változtatni mindennapjainkat, amiből az idő előrehaladtával mind nehezebbé válik a kilépés. Ha azonban eltekintünk ettől a szélső vonaltól, megállapítható, hogy a tervezés vitathatatlanul hasznos; jó tudni, hogy A-ból B-be kívánunk eljutni, a legszerencsésebb azonban az, ha a kettő közt futó út megtételének időtartama, hossza, vagy akár a tempónk hullámmérete nem előre meghatározott. Szirmai Péter legújabb, *A türelem*¹ című elbeszéléskötetében ugyancsak a tervezés egy módjával szembesít bennünket, még akkor is, ha ennek folyamata csak a sorok között húzódik is, s hogy felfedezése csupán az első ránézésre töredékesnek tetsző szövegvilág egészének megismerésekor, bizonyos távolságból lehetséges is. Az alábbiakban mindezt néhány Szirmai-szövegszakasz beemelásával, azok boncolgatásával, s a szerző eljárásainak taglalása révén kívánjuk bebizonyítani.

Szirmai bemutatni kívánt elbeszéléskötete amellet, hogy a fül-szöveg szerint „az előzőhöz képest finomabbra hangolt, lágyabb tónusú, több benne a csend, a tágas tér[,]” folytatni látszik a korábban életre hívott eljárásokat; nem csak stílusában idézi meg Borgest vagy Kafkát, de nevüket szerepeltetve bele is építi őket saját szövegvilágába. Munkásságuk jelentőségét mi sem jelezhetné jobban, mintsem az, hogy a kötet számos pontján bukkannak fel szereplők, akik vagy épp az ő alakjuk által, vagy akár azzal szembehelyezkedve rajzolják meg saját identitásukat – „Ismét megállapíthattam, hogy ami nekem Robert Walser, az neki Rotterdami Erasmus, ami nekem Kafka, az neki Martin Luther. Én szeretem Rotterdami Erasmust, akár Kafkát, ő viszont ki nem állhatja Kafkát, ellenben kedveli Rotterdami Erasmust. Ezen, úgy néz ki, nem tudok változtatni” (19.) –, keresik és kutatják a két mestert, s mindent megtennének a velük való találko-

zásért – „Őn személyesen ismeri Borgest – mondta –, kérem, segítsen, hogy találkozhassak vele” (30.) –, s mindezt úgy, hogy a narrátor tanácstalanul konstatálja a mesterek halálát a szövegvilág idősíkján: „Eszembe jutott, hogy Borges már két éve halott. Kezdtém ismét nyugtalan lenni.” (34.) De talán épp ez, Kafka és Borges szerepeltetése az, ami miatt a karakterek nem tudják vagy nem képesek elfogadni azok halálát.

Noha nem a két kultikus szerző műveit elemző tanulmányokat olvasunk, a lábjegyzetelés, az ezekbe fűzött életrajzi adatok és kommentárok mind közelebb hozzák hozzánk, s így a valósághoz is a két szerzőt. Az elbeszéléseket olvasva, a két név megannyi szöveg helyen való szerepeltetésének apropóján az olvasóban is menthetetlenül felrémlik a sejtetem, hogy a két mester valójában még mindig él. Ez a jelenség adja, hogy a szövegolvasás egyes stációjánál már úgy kezdünk működni, mint Szirmai szereplői: várjuk a mestereket, hogy mikor bukkanak fel a következő sarkon, vagy ha lehagynak bennünket, utánuk szaladunk a szembetalálkozás reményében. Mi is dicsérhetné jobban a szerző szövegvilágának megalakotottságát, mintsem annak valósággá válása az olvasóban, köszönhetően a benne újra felemlegetett, s persze másként összefércelt kulturális múltnak.

A mesterek életre hívása a *Dahlmann kérése* című elbeszélésben a pólusok felcserélődése révén többlettartalommal is telítődik. Itt, a narrátort felkereső Dahlmann nem csak egyszerűen kutat Borges után, de konkrét kérése is van annak irányába, mégpedig, hogy írja át a *Dél* című szövegét. Ez azért olyan fontos a látogatónak, mert állítása szerint abban Borges az ő apjának történetét írta meg, s a textus megváltoztatásával úgy hiszi, az apa sora is megváltozhat: „Szeretném, ha átírná apám történetét, hogy megváltoztathassuk a múltat.” (33.) Egyes szereplők tehát meg vannak győződve az irodalom sorsfordító erejéről, s mint ahogy Szirmai is visszahozza Kafkát és Borgest, úgy ők azt hiszik, hogy az emlegetett írók szövegeik révén ugyancsak képesek erre. Ha sose volt szereplőket étellel tudtak telíteni, úgy miért is ne sikerülne ez olyanokkal, akiknek a történeteiket akarva-akaratlanul elmesélték?

A *türelem* egyes szövegei egyfajta kontinuitást is mutatnak Szirmai előző munkáival. Ez a kapcsolat központi pozícióba kerül annak köszönhetően, hogy épp az a két elbeszélés került a kötet elejére, amelyek címük révén egyértelműen egy, már másutt megkezdett novellaciklus következő darabjaiként értelmeződnek. Esetünkben a *Francisco Xavier Garay életrajza* és a *Francisco Xavier Garay kötete* címen futó szövegekről van szó. A ciklus jellegzetességeinek taglalását megelőzően érdemes beemelnünk Zelei Dávid azon vitaindítójának egy frappáns szakaszát, melyben Szirmai Péter *Mániákus bibliofília* című novelláskötete apropóján értekezik a spanyol művek magyarrá fordításának kérdéséről. „[V]annak olyan novellái (ugyan nem elsősorban ebben a kötetben), amelyek nem utalnak, hanem egy következő szintre lépve *használják* a borges

2 ZELEI Dávid, *Van-e értelme Magyarországon spanyolról fordítani? Vitaindító két irodalom kapcsolatáról*, prae.hu, 2012.02.14., http://prae.hu/prae/lazarilloetc.php?menu_id=115&aid=214&type=2 (Hozzáférés: 2014. június 24.) A kijelölések tőlünk (BLP).

technikákat. A Francisco Xavier Garay-novellaciklus (például *Francisco Xavier Garay hamisítványa*, *Francisco Xavier Garay születési dátuma*) ügyesen és hihetően keveri a fikciót a valósággal, lábjegyzetel és pontos (vagy annak látszó) adatokat hint bele a narratív térbe, ami miatt az olvasó komolyan elgondolkodik Garay létezésének kérdésén (a Google és a különféle keresők nem sok segítségére vannak e harcban, ezt tanúsíthatom).²

Mint ahogy az az idézett részből is kitűnik, az emlegetett ciklus kezdete nem is egy kötetel korábban, hanem még azt megelőzően keresendő, ami a Francisco Xavier Garay-sorozat darabjait Szirmai munkásságának fontos, a szerzőt újra és újra megihlető részeivé emeli. S valóban, mint ahogy Borgesre is hajlamosak vagyunk még élőként tekinteni *A türelem* szövegeit olvasva, úgy a Zelei által jegyzetek szerint valós alakként bontakozik ki előttünk Garay is – ezt erősíti, hogy a két elbeszélést követően Kafka kapcsán sorra evidens életrajzi elemek kerülnek a lábjegyzetekbe –, az azonban már egy kissé problémás kijelentés a részéről, hogy hiába keressük, találni nem találjuk a szerzőt a világhálón. De, több helyütt is felrémlik, s az sem véletlen, hogy Szirmai Péter neve mellett, a kettő ugyanis még az egyébként evidens szerző és narrátora kapcsolatnál is közelebb kerül egymáshoz a *Francisco Xavier Garay életrajzában*: „[M]indketten tudtuk, hogy, Garay nevében, rólam beszél, hogy az én életrajzomat meséli el, az én – mondjuk így – irodalmi munkásságomat elemzi és előlegezi meg a köteteket, amik megjelenhetnek még a távoli jövőben.” (10.) A fentiek szerint tehát Francisco Xavier Garay éppúgy értelmeződhet a homodiegetikus narrátor, mint Szirmai Péter alteregójaként, sőt, ez a síkváltás a Szirmai – narrátor – Garay hierarchikus elrendeződésben ragadható meg még inkább, ahol a három személy/karakter párhuzamba kerül.

A kötet második elbeszélése, a *Francisco Xavier Garay kötete* tovább erősíti ezt. Narrátorunk itt egy antikváriumban lapoz bele valamely Garay-kötetbe: „Kinyitottam a könyvet, és meglepve láttam, hogy az oldalak üresek. Végigpörgettem a lapokat: az oldalszámokon kívül nem volt rajtuk semmi. Javier titokzatosan mosolygott.” (12.) A szövegek tehát, voltaképpen megszabott terjedelmi kerettel a jövőben megírandóként értelmeződnek, mint ahogy azt az előző idézetben is olvashattuk. Ebből a szempontból a Francisco Xavier Garay-novellaciklus az írók novellaciklusaként is értelmeződhet, amely a levegőben lebegtetni sikeres életművük lehetőségét, s a meglévő oldalszámok lévén egyfajta keretbe is foglalja azt. Mintha azt hirdetné – s ezt jelzi Javier, az antikvárius mosolya is –, hogy az érintett szerző igenis képes a neki előírányzottak végrehajtására, megalkotására.

A szöveget továbbolvasva azonban a keret ártrendeződik, mégpedig a tiszta lapokon nyugvó Garay-munkásság továbbértelmezésével: „Ha végiggondolom, a posztmodernben eddig is jelentős törekvések történtek az olvasói gondolkodás kitágítására, mégis, Garay kísérlete eddig a legradikálisabb. [...] Mivel a lapok üresek (végig-

pörgette a lapokat), a történetet tetszédes szerint alakíthatod[.]” (13.) Francisco Xavier Garay ezentúl bármelyikünk lehet, aki elképzeli egy történetet, bárki, aki képzelőerővel bír. Az üres lapok itt már nem egyszerűen csak a jövőbeni lehetőséget jelképezik, de befejezett műként is felfoghatók: a végtelen lehetőségekkel, tónussal, színnel és szerzővel bíró alkotásként. A fikción belül életre hívott fiktív író így válik a posztmodern által áhított abszolút keretelenség gurujává, sikereiből pedig legalább egy kevés Szirmai érdeme is.

A *Jorge Luis Tucumán születési dátuma* című elbeszélés újra eljátszik a valós vagy fiktív szerző lehetőségével, s ami még érdekes, hogy Tucumán szövegeit ugyancsak üres oldalakként említi, így pedig relativizálja Garay korábban kibontakozó egyediségét a posztmodernben. Egy másik novellában az elbeszélő a sikeres novellista, Julio – vezetéknevét persze nem tudjuk meg, tehát az írókarakter itt sem lesz beazonosítható – halála apropóján értekezik annak munkásságáról. Julio véleménye szerint „a felesleges súlyoktól való megszabadulás volt a lényeg, hogy »egyre rosszabbul írjunk«, hogy elég csak kitárni a kaput, s a végeredmény olyan lesz, mint az emberi gondolkodás valójában: hol töredékes, hol folyamatos, le nem írható törvényszerűségek szerint” (28.)

A *türelem* megannyi szövege foglalkozik tehát magával a szöveg szövődésével, az alkotók problémáival, hozzáállásával, vagy egyáltalán az alkotókkal magukkal, akik esetünkben ugyancsak a szövegek által formálódnak. Szirmai kötetének első fele akár az írók könyveként is bátran aposztrofálható volna, hiszen az egyes elbeszélésekben vázolt problémák, a szerzők megélhetése, viszonyai, kötődésük mestereikhez vagy kiadóikhoz külsősök számára kellőképp át nem élhető, vagy legalábbis csak felületesen értelmezhető problémák. Fontos a Julio életművével foglalkozó elbeszélés záró szakasza, amelyben már irodalomtudományi megközelítések is játékba kerülnek, hiszen az, ahogy a megelőző szövegek oly sokat operáltak az egyes, fiktív vagy valós szerzők életrajzával, a pozitivisták megközelítésnek felelt meg, a jelen bekezdést is záró idézet azonban a szerző helyett már kizárólagosan a műre fordítja a figyelmünket. Itt már az – előbbihez képest kétségkívül modern – angolszász újkritika által preferált megközelítés válik fontossá, noha érdekes, hogy a *Julio halála* esetében ez csak a szerző halálát követően vál(hatot)t valóvá: „S most, hogy a földi játéknak vége, kezdődhet egy nagyobb játék, melyben már csak az opusz a főszereplő.” (29.)

A kötet második felében a korábbi, az írókat és a szövegszöveget színre vivő szövegek helyét történetalapú elbeszélések veszik át, amelyekben bár nagyban megritkul Borges és Kafka, a két hatalmas példakép nevének szerepeltetése, hangsúlyozottabban tárul elénk azonban a munkásságuk; annak át- vagy továbbírása.

A *K. gróf kastélyában* című szöveg már csak a címe révén is Kafkára játszik rá, a textusban kibontakozó jelenetsor pedig – egy felolvasóestről, melyen narrátorunk sok vendéghez hasonlóan előadóként vesz részt – a *kis* írók megaláztatását viszi színre. Noha már az

egész estét felvezető és záró tudós patetikus közhelyei, túlcizellált mondatai sem sejtetnek semmi jót, a hamisan előadott megzenésített versek, a „nagy hangsúlyok és szünetek ritmikus váltakozásai közepette” (42.) széthullott, értelmezhetetlen költemények szálamasszá teszik a helyzetet, a legrosszabb mégis a nevéen nem is nevezett narrátor felolvasása, melyre senki sem figyel fel, akit senki nem vezet fel. A szöveg az íróársadalom kritikájaként is értelmeződik, ahol az a nagy, akit annak mondanak, s az a kicsi, akit nem konferálnak fel, nem fogadnak be, legyen bármilyen tehetséges. A textus mindezt leginkább azzal viszi színre, hogy az előadott szövegekről egy szót sem ejt, szóljon bár egy felolvasóestről az elbeszélés. Az emlegetett, barokkos tudós zárszava ugyancsak beszédes: „búcsúzóul mondott valami giccseset, pátoszosat, hogy nemzetet megtartó erő vagyunk, vagy valami hasonlót, és elköszönt.” (43.) Vélhetően mind ismerünk hasonló gondolkodású tudósokat, s mágnás grófokat, kiknek ez előbbiek szolgálatában állnak. Számukra pontosan az az irodalom, amit e novella is színre visz: egy nemzeti dísz, kokárda az öltönyön – vagy atillán –, ami bár érthetetlen, de a nemzet dicsőségét emeli, ezért támogatjuk, fenntartjuk.

A semmi és *A másság allegóriája* Kafka *Átváltozásának* előhangjaként, illetve közegcsere révén megejtett átíratként foghatóak fel, ahogy a *Frestón szélmalmai* Don Quijote beemelésével a másik mester, Borges előtt tiszteleg. Ezt teszik a záró szövegek is, köztük a kötet címadójával, ahol a reménytelen menekülés tematizálódik, melynek során – a fülszöveg szerint – „keressük a megváltó jövőt, de a jövő valahogy mindig múlttá válik, vagy még rosszabbá, mint a múlt.”

Szirmai Péter *A türelem* című opusa lépcsőzetesen halad. Előbb csak körvonalazza, mi az irodalom, kik írják, miként vélekedünk róluk, mit tudunk róluk, mit akarunk tőlük. Tehát valós vagy fiktív szerzőkre hivatkozik. Ezt követően még mindig az ilyen-olyan szerzők mozgatószavával, szavaik idézésével mutatja meg, hogyan konstruálódnak műveik, miket tartanak fontosnak, amikor alkotnak; tehát a *szövegépítésről* ír. Mondani sem kell, ezt legfőbbképp úgy tapasztalhatjuk, hogy az elbeszélések szerveződésére figyelünk, s nem is arra, hogy miként dolgoztak, mit tanácsolnak azok, akikre a szöveg történetileg kitér, hiszen a textus maga a strukturálódás mintapéldája. Harmadszor mesterei munkáinak horizontját tágítja tovább; le nem zárhatóvá teszi azt, szövegeket ír, mesél, *elbeszél*.

A folyamat során tehát valóban a szövegekig jutunk, de mivel azok keletkezése, annak körülményei adják a nyitány lényegét, ettől el nem vonatkoztathatunk a záró textusok olvasatakor sem. *A türelem* című elbeszélésben kibontakozó menekülttábor, ahová szereplőink jutnak kiútkeresésük során a diktatúra elől, maga is fallá válik. A határon átjutni nem sikerül, vagy legalábbis nem tudjuk meg, hogy sikerül-e, hiszen sokan már évek óta várakoznak a bebocsátásra a jobb világba. Ezek a szereplők kissé olyanok, mint a világ kevesek által beszélt nyelvein íródott szövegek, melyek kirekesztettek ott-

honról, nem felelnek meg az ott dívó rendszer elvárásainak, s így máshol keresnének boldogulást. Az is lehet, hogy odahaza azért nem lelték megbecsülésre, mert túl jók az ott elvártakhoz képest, s így a közeg nem fogadta őket magába. A határt átlépni azonban ugyancsak iszonyúan nehéz; a nyelv határai tornyosulnak ott.

Mi csak remélni merjük, hogy Szirmai Péter legújabb munkája határon innen és határon túl éppúgy utat talál majd az olvasókhöz.

SZIRMAI Péter, *A türelem*, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2013.

Szárnyak, 2005

SZOMBATHY BÁLINT

A természet lírai esszenciái

Deák Németh Mária munkáihoz

Deák Németh Mária (1961, Zombor, Vajdaság) 1994 óta él a Somogy megyei Pusztaszemesen. Az Újvidéki Művészeti Akadémián 1984-ben diplomázott grafikusművész opusának íve töretlen maradt, Magyarországon is számos díjban részesült, húsz évre visszatekintő kiállítását a kaposvári Vaszary Képtár rendezte 2005-ben.

Deák Németh grafikai munkássága azzal az áramlattal mutat rokonságot, melyet a magyar szakirodalom lírai archaizmusnak nevez. A lírai archaizmus egy meglehetősen felszabadult formakultúrájú, kevésbé analitikus, inkább meditatívnek mondható stílus- vagy világfelfogás, sőt: világerzés. Nem az embert vizsgálja ugyan, nem az antropocentrikus világ tükröződik benne, de mégis visszautal a teremtés elvontabb, esszenciálisabb formáira, valamint az ősemlékezetre. Innentől fogva pedig az emberi kultúra foglalataként funkcionál, előző korok tapasztalatait rétegezi egymásra amorf mintázataival, költői folt-technikájával. Ezek a foltok ugyanis nem mások, mint ízelt emlékképek, emlékkép-mozaikok, amelyek egymásra rakódnak, egymáshoz tapadnak, erősítik egymást. Valahogy így épül rendíthetetlenül a monumentális léptékű emberi kultúra is ősidők óta.

Deák Németh Mária alkotói világa nyelvileg csak látszatra mutatkozik egyöntetűnek, hiszen struktúráinak sávjaiban különféle minőségű grafikai állapotok figyelhetők meg. Képein mindennek van lelke, még a holt anyagnak is: a kőnek, az agyaggöröngynek, a porrá zúzott földnek vagy a kiszáradt farönknek. Mindegyik matéria sugároz valamilyen elementáris, szent erőt, és az így előálló energia-összehajlások egészében véve líraian fennkölt, már-már szakrális atmoszférát teremtenek. A műveknek ebből adódóan nemcsak kellő súlyuk, hanem emblematikus kisugárzásuk van – összegzőek, summázóak, a lét szüzséjéről fogalmazznak meg szubjektív felismeréseket a forma hol amorfabb, sejtelmesebb, hol pedig egyértelműbb, kitapinthatóbb minőségei által.

Bár Deák Németh visszafogottan, mértékkel él a színezés lehetőségével, látomásai mégis plasztikusak és melegek; a szemléltőt nemcsak költői fennkölttség keríti hatalmába, hanem egyben valami jóleső erotikus érzés, a teremtés fantáziadús gondolata is áthatja képeinek láttán. Az amorf anyag szerkezeti egységei egymásból fordulnak ki

és egymást szülik megállíthatatlanul, formák hasadnak és állnak össze új állapotokká. Valahogy ilyennek képzeljük el a kozmosz fortyogó ősködét. A grafika tartományán belül csak kevés művésznek adatik meg a dinamika láttatásának oly fokú tehetsége, mint Deák Németh Máriának. Kompozícióinak ugyanakkor határozott és szilárd belső kohéziójuk, összetartó erejük van, eszményi egyensúly áll fenn az anyagias és a légi ikonográfiai elemek, illetve a színezett és az akromatikus felületek között. Még az erőteljes belső mozgás sem képes megingatni ezt a sajátos harmóniát. Fekete J. József műkritikus az eszmélés elnyújtott pillanataként aposztrofálja Deák Németh művészetét, megjegyezve, hogy „grafikai és rajzai nem a már látott megidézését célozzák, hanem a láthatatlan meglátására tanítanak, felületekkel, textúrákkal, színekkel, elhagyásokkal közvetítenek a világról szerzett élményekről.”

Ha Deák Németh Mária lényegileg aszemantikus munkásságát egyetlen mondatba kellene foglalnom, akkor az a következő lenne: ösztönös felismerések, költői megérezések, finom precizitás, izgató sejtelmek.

Asszociációk, 2014

MUNKATÁRSAINK

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, kritikus, a Selye János Egyetem magyar-történelem szakos hallgatója. Regénye *Az Égiek legendája* címmel 2007-ben jelent meg. Százdon él.

Bárczi Zsófia (1973, Rimaszombat) prózaíró, irodalomtörténész, a Konstantin Filozófus Egyetem oktatója. Legutóbbi tanulmánykötete *Mezsgye* címmel 2011-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Beke Zsolt (1973, Dunaszerdahely) szerkesztő, kritikus. Legutóbbi kötete *Az irónia hurka* címmel 2007-ben jelent meg. Dunaszerdahelyen él.

Bettes István (1954, Rimaszombat) költő. Legutóbbi verseskötete 2011-ben jelent meg *Sírparadicsó* címmel. Rimaszombatban él.

Bozsik Péter (1963, Csantavér – Szerbia) író, költő, az EX Symposion főszerkesztője. Legutóbbi prózakötete 2012-ben jelent meg *A pálinka dicsérete és más történetek* címmel.

Fehér László (1975, Budapest) prózaíró, fordító, publicista. Első novelláskötete megjelenés előtt áll. Budapesten él.

N. Juhász Tamás (1987, Komárom) irodalom- és filmkritikus, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának doktorandusza. Fűrön él.

Kacsinecz Krisztián (1985, Érsekújvár) újságíró, szerkesztő. Komáromban él.

Merva Attila (1978, Dunaszerdahely) irodalmár, műfordító. Jelenleg Pozsonyban él.

Mészáros Tünde (1970, Pozsony) műfordító. Többek között Tomáš Radil, Pavol Rankov regényeit fordította magyarra. Balonyon él.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Piknik az aknamezőn* címmel 2014-ben jelent meg. Érsekújváron él.

Szászi Zoltán (1964, Tornalja) költő, prózaíró, kritikus. Idén ősszel jelent meg legújabb prózakötete *Elbűjt* címmel a Nap Kiadónál. Rimaszombatban él.

Szombathy Bálint (1950, Pacsér – Újvidék) költő, képzőművész, művészeti író, a Magyar Műhely szerkesztője. Budapesten él.

Varga Imre (1950, Kisgyarmat) költő, műfordító, légzésterapeuta, összegyűjtött verseit tartalmazó kötete *Mielőtt kimondáná* címmel 2011-ben jelent meg. Tinnyén él.

Vrábel Tünde (1987, Komárom) a Selye János Egyetem doktorandusza. Martoson él.

A folyóirat ideai hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.